

ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U JUGOISTOČNOJ EUROPI

TEODOR PETRIČEVIĆ

**ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR
ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA
U JUGOISTOČNOJ EUROPI**

IMPRESUM

Autor: Teodor Petričević

Nakladnik: CEDRA Čakovec

Prijevod na engleski jezik: Petra Pavičić, Tania Reisinger

Lektura i korektura: Robert Posavec

Dizajn / Tisak: ACT Printlab d.o.o., Čakovec, www.printlab.hr / Printex d.o.o., Čakovec

Naklada: 500 primjeraka

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 824365

ISBN 978-953-7899-02-8

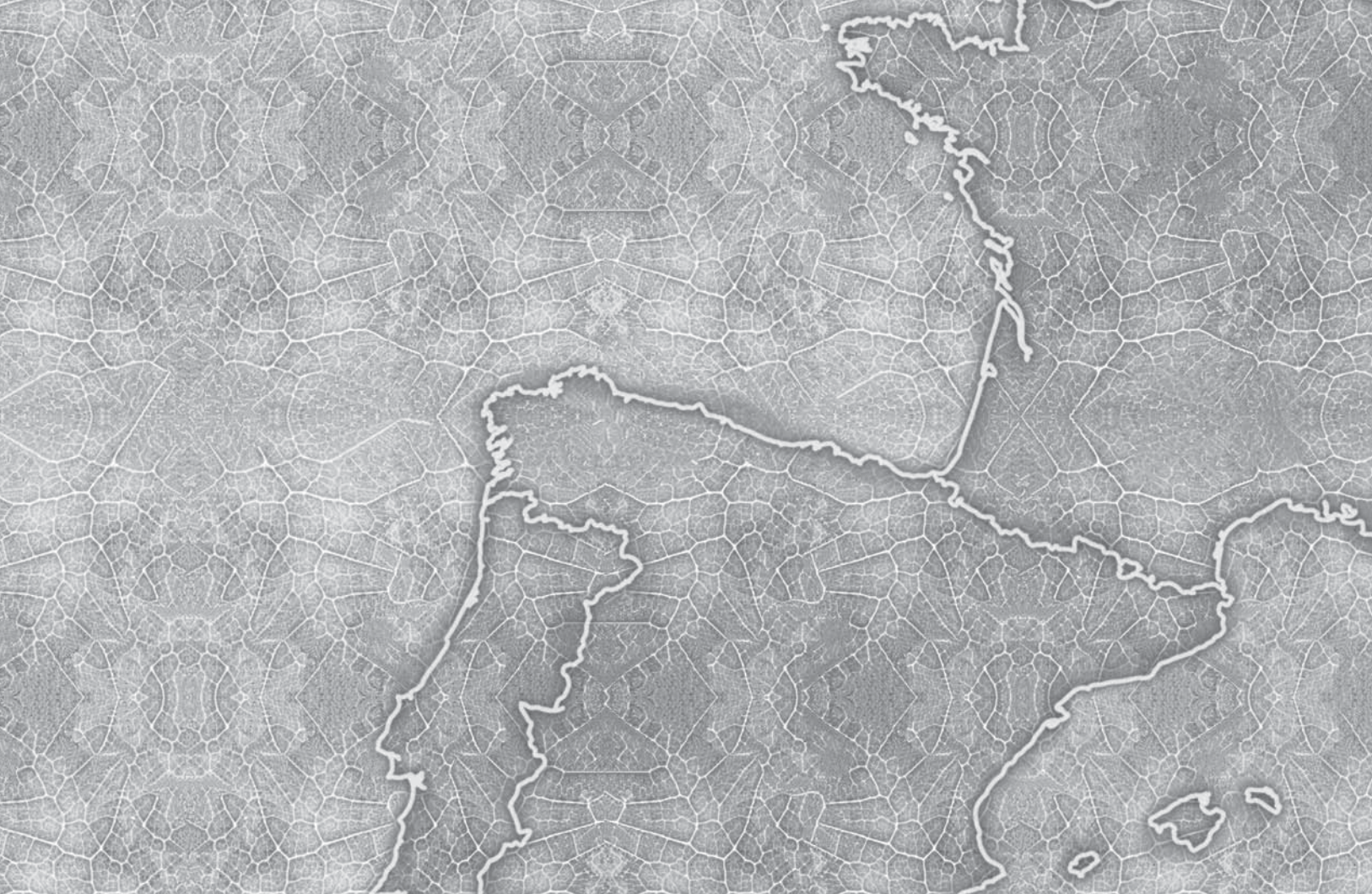
Publikacija je nastala na temelju magistarskog rada, pod mentorstvom doc. dr. V. Pšeničny na Fakulteti za komercialne in poslovne vede (FKPV) Celje, Slovenija.

Istraživanje za potrebe ove publikacije i magistarskog rada provedeno je u sklopu projekta ESENSEE - Eco Social Economy Network South and East Europe - www.esensee.org. Projektni konzorcij čine Zdravi grad iz Splita, Slap iz Osijeka i Autonomni centar (ACT) iz Čakovca, ESCOOP- European Social Cooperatives iz Italije, Grupa 484 iz Srbije, ORT iz Makedonije i Little People of Kosovo iz Kosova.

Ova publikacija izrađena je uz pomoć Europske unije. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora i ni na koji se način ne može smatrati da odražava gledišta Europske unije.

Korištenjem recikliranog papira čuvamo okoliš!

*Hvala doc. dr. V. Pšeničny na mentorstvu, dekanici FKPV prof. dr. M. Merkač Skok, Ranku Miliću i Igoru Bajoku na nesebičnoj pomoći, projektnim partnerima na otvorenosti i suradnji.
Hvala obitelji i prijateljima/icama na podršci.*

ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U JUGOISTOČNOJ EUROPI

TEODOR PETRIČEVIĆ

ČAKOVEC, 2012

1.	O DRUŠTVENOJ EKONOMIJI I DRUŠTVENOM PODUZETNIŠTVU	13
1.1.	Uvod	13
1.2.	Povijest i razvoj društvene ekonomije i društvenog poduzetništva	16
1.3.	Pojmovno određenje društvene ekonomije, društvenog poduzetništva, društvenog poduzeća i društvenog poduzetnika	20
1.3.1.	Pojmovno određenje društvene ekonomije	22
1.3.2.	Pojmovno određenje društvenog poduzeća	24
1.3.3.	Pojmovno određenje društvenog poduzetnika	33
1.3.4.	Pojmovno određenje društvenog poduzetništva	41
1.4.	Relevantni dionici u sektoru društvene ekonomije	46
1.5.	Djelatnosti i modeli društvenog poduzetništva	48
2.	ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVU U JUGOISTOČNOJ EUROPI	51
2.1.	Definicija društvenog poduzetništva u jugoistočnoj Europi	51
2.2.	Zakonodavni okvir za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća	55
2.3.	Strategije	74
2.4.	Institucionalni okvir za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća	78
2.5.	Postojeći modeli i oblici djelovanja društvenih poduzeća	86
2.6.	Ciljane skupine društvenih poduzeća	88
2.7.	Izvori financiranja društvenih poduzeća	90
2.8.	Prepreke za razvoj društvenog poduzetništva	94

PREPORUKE I SMJERNICE ZA RAZVOJ DRUŠTVENE EKONOMIJE

97	_____ I DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U JUGOISTOČNOJ EUROPI	3.
98	_____ Preporuke za zemlje jugoistočne Europe	3.1.
100	_____ Preporuke za Hrvatsku	3.2.
102	_____ PRIMJERI DOBRE PRAKSE	4.
102	_____ Green & Clean (Srbija)	4.1.
104	_____ Eko Bag (Srbija)	4.2.
106	_____ Gostilna Dela (Slovenija)	4.3.
108	_____ Pomelaj (Slovenija)	4.4.
110	_____ Romani Design (Mađarska)	4.5.
111	_____ Bódvalenke Fresco Village (Mađarska)	4.6.
112	_____ Autonomni centar - ACT (Hrvatska)	4.7.
116	_____ Zadruga Ruke (Hrvatska)	4.8.
118	_____ Udruga Roda (Hrvatska)	4.9.
120	_____ Eko-Mozaik (Bosna i Hercegovina)	4.10.
121	_____ Bosanske rukotvorine (Bosna i Hercegovina)	4.11.
123	_____ BAN (Austrija)	4.12.
125	_____ ELPENDU (Italija)	4.13.
127	_____ La Cordata Hostel & Rooms (Italija)	4.14.
128	_____ BIBLIOGRAFIJA	5.

PREDGOVOR

KRIZA JE BLAGOSLOV

Kriza je prilika, kaže stara kineska poslovice. No, mi bismo htjeli ovu izjavu učiniti još radikalnijom. Kriza je - blagoslov.

Naime, globalna previranja s kojima smo danas suočeni bi mogla biti stvarni blagoslov za nas ljude i čovječanstvo u cjelini. Omogućuju prepoznavanje nekih bitnih stvari, što je stvarno vrijedno i važno, i koja je vrijednost ljudskih vrijednosti za svijet i ekonomiju danas.

U jedinstvenom ispitivanju javnog mijenja provedenog putem Facebook-a usred uspona nedavne globalne ekonomske krize, Svjetski ekonomski forum je ispitao preko 130.000 ispitanika iz Francuske, Njemačke, Indije, Indonezije, Izraela, Meksika, Saudijske Arabije, Južne Afrike, Turske i SAD-a. Pitali su ispitanike - od kojih je većina mlađa od 30 godina - kako vide ulogu vrijednosti u današnjoj ekonomiji. Impresivno, preko dvije trećine tih 130.000 ispitanika vjeruje da je sadašnja ekonomska kriza također etička kriza i kriza vrijednosti.

U izvještaju piše: “Sadašnja ekonomska kriza bi nas trebala navesti da temeljito preispitamo razvoj moralnog okvira i regulatornih mehanizama koji podupiru našu ekonomiju, politiku i globalnu međupovezanost. Bila bi propuštena prilika za sve nas kad bismo se pravili da je ova kriza samo privremena prepreka. Ako želimo zadržati ljudske zajednice na okupu, tada su osjećaji zajedništva i solidarnosti važniji nego ikad prije. Najvažnije pitanje danas je možemo li stvoriti jači duh zajedništva ili ćemo se vratiti na naše stare navike i rastrošnost, potkopavajući time još više društveni mir.”

Ekonomija i društvo temeljeno na univerzalnim ljudskim i društvenim vrijednostima je nešto što izgleda ne samo kao izlaz iz krize već i kao nova prilika za ekonomiju per se. Naime, neke studije slučaja društveno osviještenih poduzeća pokazuju da ova poduzeća imaju tendenciju biti otpornija u vremenima kriza i izazova, uz njihov ukupno pozitivni utjecaj na društvo i okoliš. Na kraju, vrijednosti donose nove perspektive, ali i novu razinu motivacije, zadovoljstva i ispunjenja svim zaposlenicima i vodstvu društveno osviještenog poduzeća.

Prepoznavši ovu priliku i kao dio našeg osobnog traganja za održivijom, uravnoteženom i ispunjavajućom društvenom i ekonomskom realizacijom, grupa društvenih aktivista, inovatora, poduzetnika, vođa te njihovih organizacija i institucija, je odlučila udružiti snage i stvoriti široku regionalnu platformu za konstruktivne društvene akcije. Pokrenuli su projekt nazvan ESENSEE - Eco-Social Economy Network South and East Europe (Mreža eko-društvene ekonomije južne i istočne Europe). Sufinanciran kroz višekorisnički IPA CSF program darovnica Društveno-ekonomskih partnerstava, ovaj je projekt provodio konzorcij sastavljen od 7 partnera i 1 pridruženog partnera iz 5 zemalja u periodu 2010-2012 s aktivnostima koje su se na kraju proširile u 8 zemalja jugoistočne Europe.

Projekt je radio na bottom-up i top-down aktivnostima podizanja svijesti i promicanja regionalne suradnje i razmjene, omogućavanju različitih oblika izgradnje kapaciteta kroz aktivnosti eko-društvene akademije, poticanju razvoja nekoliko nacionalnih i regionalnih projekata i omogućavanju razvoja infrastrukturne podrške za razvoj eko-društvene ekonomije kroz razvoj pilot razvojnih klastera.

Ova publikacija je dio nastojanja promicanja najboljih praksi, pitanja i izazova društvene ekonomije, uključujući njene zakonodavne i institucionalne okvire. Nadamo se da će ovaj prikaz najboljih

praksi biti od pomoći svima zainteresiranim za razvoj ekonomije temeljene na ljudskim vrijednostima kako bi se ojačalo prepoznavanje i korištenje njenog potencijala za ljude i zajednice diljem regije.

Odlučni smo nastaviti ova nastojanja čak i nakon što projekt bude službeno gotov. Ako imate strast za eko-društvenom ekonomijom, inovacijama i poduzetništvom, ESENSEE je otvoren za razmatranje vaših ideja, prijedloga suradnje i doprinose. Želeći vam sve najbolje u vašim društvenim pothvatima temeljenima na vrijednostima, željeli bismo pozvati sve vas na suradnju i zajedništvo. Jer pravo vrijeme za ekonomiju temeljenu na vrijednostima je - sada.

Ranko Milić, voditelj projekta ESENSEE

O DRUŠTVENOJ EKONOMIJI I DRUŠTVENOM PODUZETNIŠTVU

1.

UVOD

1.1.

Svjetska ekonomija, u formi kakvoj egzistira danas te u jeku globalne, ne samo ekonomske krize, pokazala se neodrživom. Kompleksni gospodarski, društveni, kulturni i ekološki problemi uzrokuju političku, društvenu i ekonomsku nestabilnost cijelog svijeta.

Svjetski institut za istraživanje razvojne ekonomije¹ objavio je 2000. godine da je 94% svjetskih prihoda raspodijeljeno na 40% stanovništva Zemlje², dok preostalih 60% stanovnika mora živjeti sa ostalih 6% svjetskih prihoda. Studija The Boston Consulting Groupe iz 2010. godine pokazala je da 1% stanovništva u svojim rukama ima 39% ukupnog svjetskog bogatstva.³ Rezultati novijih istraživanja pokazuju kako zapravo pola svjetskog stanovništva živi s 2 US\$ dnevno ili manje, dok gotovo milijarda ljudi živi s manje od 1 US\$ dnevno. U Europskoj uniji 16% stanovništva živi ispod granice siromaštva⁴, dok se taj postotak povećava kod zemalja koje graniče sa zemljama EU – čak do 50% kod Albanije i Kosova.

¹ Svjetski institut za istraživanje razvojne ekonomije (World Institute for Development Economics Research of the United Nations University (UNU-WIDER)) prvi je istraživački i trening centar United Nations University (UNU), osnovan u Helsinkiju, Finska 1984. godine - <http://wivw.wider.unu.edu/>

² Prema nekim istraživanjima, 300 najvećih multinacionalnih korporacija posjeduju više od 1/4 svjetskog bogatstva. Na primjer, multinacionalna korporacija Walmart 2002. godine imala je prihode veće od BDP-a Turske, Danske i mnogih drugih zemalja.

³ <http://wivw.bcg.com/media/PressReleasesLanding.aspx?page=8>

⁴ Definirana kao 60% prosječnih mjesečnih primanja u nekoj zemlji.

Svjedoci smo različitih ekoloških i društvenih problema: velikih klimatskih promjena, prevelike upotrebe fosilnih goriva, uništavanja prirode na svim razinama (svaki dan izumre 200 biljnih i životinjskih vrsta⁵), rasta populacije (danas na planetu Zemlji živi više od 7 milijardi ljudi), migracije iz ruralnih u gradske sredine (2/3 populacije živi u gradovima), bolesti (10 milijuna djece godišnje umire od izlječivih bolesti), gladi (u 2011. je u Somaliji više od 750.000 stanovnika umrlo od gladi), ratova (1% ukupnog godišnjeg ulaganja u oružje omogućilo bi obrazovanje za svu djecu na svijetu), terorizma, itd.

Dosadašnja nastojanja vlada i različitih nacionalnih i međunarodnih organizacija pokazala su se nedostatnima i neučinkovitima u rješavanju tih problema. Inovativan pristup kroz društveno-ekono-
mske pothvate neophodan je kako bi se svi raspoloživi resursi iskoristili za nove prilike - gene-
ratore zapošljavanja i/ili generatore novih vrijednosti društva. Velika nada za boljitak čovječanstva
leži u snazi i učinkovitosti društveno motiviranih i osnaženih pojedinaca koji žive za društvene
promjene. Jedan od modela koji mobilizira lokalne gospodarske aktivnosti je društveno poduzet-
ništvo, važan segment sektora društvene ekonomije.

Razvoj i širenje društvenog poduzetništva predstavlja konkretnu mogućnost adresiranja potreba
marginaliziranih, socijalno osjetljivih skupina te problema u lokalnim zajednicama. Društveno
poduzetništvo važno je i kao stabilizacijski faktor na tržištu rada i kao faktor održivog razvoja
zajednice. U prilog tome govore podaci kako su upravo društvena poduzeća bila manje ranjiva
tijekom svjetske ekonomske krize. Primjerice, u Italiji se tijekom krize drastično smanjio broj
zaposlenih, ali je u socijalnim zadrugama taj broj u 2009. godini povećan za 2,7%, a u 2010. godini
za 4,5% (Roelants B. et al., 2012). U Španjolskoj su pokazatelji još i bolji - u posljednjem kvartalu
2011. godine, kada je ukupna nezaposlenost dosegla vrhunac (5 milijuna nezaposlenih osoba),

prema podacima Ministarstva rada i mirovinskog osiguranja zaposlenost u zadrugama povećana je za 7,2%, odnosno 19.602 osobe pronašle su radno mjesto u sektoru zadrugarstva.

Direktan utjecaj rada društvenih poduzeća prepoznat je u ekonomskom razvoju zajednice ili regije:

- svojim djelovanjem nadopunjuju usluge od javnog interesa (npr. socijalne usluge) koje javne institucije ili privatna profitna poduzeća nisu u mogućnosti dovoljno kvalitetno obavljati;
- doprinose uravnoteženom korištenju i raspodjeli raspoloživih resursa u korist lokalne zajednice;
- generiraju nova radna mjesta u svojim područjima djelovanja, a neka društvena poduzeća posebno su usmjerena integraciji dugotrajno nezaposlenih osoba na tržište rada;
- potiču društvenu koheziju i pridonose rastu i razvoju društvenog kapitala;
- pružaju podršku institucionalizaciji neformalnih poduzetničkih aktivnosti privatnog profitnog sektora, itd.

Sve važnije današnje svjetske i europske strategije definiraju svoje ciljeve u tom smjeru. Europa 2020 je strategija za “pametan, održiv i uključiv rast”, u skladu s Lisabonskom strategijom. U kontekstu ciljeva strategije, pametan rast podrazumijeva razvoj gospodarstva temeljenog na znanju i inovacijama, održiv rast govori o konkurentnoj, ali zelenoj i održivoj ekonomiji, a uključiv (inkluzivan) rast kao prioritet utvrđuje aktivnost promicanja gospodarstva s visokim stupnjem zaposlenosti, čime se postiže gospodarska, društvena i teritorijalna kohezija (Europe 2020, n.d.).

1.2. POVIJEST I RAZVOJ DRUŠTVENE EKONOMIJE I DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća kao odgovor na probleme koji su bili posljedica velikih promjena u tadašnjem gospodarskom sustavu prvi put se javlja koncept društvene ekonomije i društvenog poduzetništva. Pojam *društvena ekonomija* prvi je put upotrijebio francuski ekonomist Charles Dunoyer u svojoj knjizi “Treatise on Social Economy” 1830. godine, u kojoj se zalagao za moralniji, pravedniji pristup u ekonomiji. Značajnu ulogu u razvoju društvene ekonomije u ono vrijeme imao je i J. S. Mill, koji je pod etičnosti u ekonomiji razumijevao “sreću svih ljudi” (Principles of Political Economy, 1848), a velike je napore usmjeravao u proces usvajanja prvog zakona o zadrugama u svijetu u Velikoj Britaniji 1852. godine. Njihov rad nastavio je Leon Walras (Études d'économie sociale; Théorie de la Répartition de la richesse sociale, 1896) te su do kraja 19. stoljeća oblikovana i osnovna načela/vrijednosti društvene ekonomije: demokratsko udruživanje i djelovanje, solidarnost i suradnja.

U to vrijeme javljale su se različite inicijative s ciljem ublažavanja posljedica siromaštva - tako u Francuskoj i Italiji svjedočimo pojavi radničkih proizvodnih zadruga, a u Velikoj Britaniji pojavi prvih funkcionalnih zadruga. Veliku prekretnicu u razvoju zadrugarstva označilo je osnivanje jedne od prvih potrošačkih zadruga u svijetu, Rochdale Society of Equitable Pioneers 1844. godine, čiji su članovi bili osnaženi i motivirani djelovanjem Roberta Owena (1771-1858), britanskog reformista, socijalista i pionira zadrugarstva. Zadruge su u 19. stoljeću imale vodeću ulogu u sektoru društvene ekonomije te su bile jedan od najstarijih i najraširenijih oblika društvenih poduzeća.

U 20. je stoljeću u zemljama središnje i istočne Europe koje su bile usko povezane sa Sovjetskim Savezom i centraliziranom ekonomijom država jedina provodila ekonomske aktivnosti, ne ostavljajući

time prostora vizionarima, inovatorima i društvenim poduzetnicima. Iako su postojali neki tipovi zadugarstva, principi zadugarstva poput otvorenosti za članstvo i demokratskog upravljanja potpuno su bili neprihvaćeni (Monzon J. L., Chaves R., 2008).

Sektor društvene ekonomije u Europi razvile su zadruge, uzajamna društva i udruženja građana, od kojih su neka bila inspirirana slobodarskim filozofijama Proudhona, Kropotkina i Bakharina.

Društvena ekonomija i društveno poduzetništvo doživjeli su pravi procvat u 80-tim godinama prošlog stoljeća, ponajviše stoga što se tradicionalna tržišna ekonomija nije znala nositi s velikim problemima poput visoke dugotrajne nezaposlenosti, društvene isključenosti, loših životnih uvjeta u ruralnim predjelima, neprikladnog zdravstva i obrazovanja. Dodatan zamah razvoju zadugarstva i društvenog poduzetništva dan je usvajanjem talijanskog Zakona o socijalnim zadrugama (cooperative sociale) 1991. godine. Međutim, sam je koncept društvene ekonomije i društvenog poduzetništva bio predmetom javnog diskursa i djelovanja i prije donošenja tog zakona. Primjerice pojam društvenog poduzeća korišten je u Velikoj Britaniji prilikom izrade "EU Job Creation" programa početkom 1980-ih. Europska komisija 1989. godine objavljuje obavijest (communication) pod nazivom "Businesses in the "Economie Sociale" sector: Europe's frontier free market". Iste godine Europska komisija sponzorira prvu konferenciju o društvenoj ekonomiji, održanu u Parizu, te osniva Social Economy Unit kod DG XXIII Enterprise Policy, Distributive Trades, Tourism and the Social Economy (danas Craft, Small Businesses, Co-operatives and Mutuals Unit kod DG Enterprise and Industry). Od tog razdoblja i European Economic and Social Committee (EESC) objavio je brojne izvještaje i mišljenja o društvenoj ekonomiji i društvenom poduzetništvu. Brojne se promjene događaju i u sektoru obrazovanja. J. Gregory Dees (profesor na Poslovnoj školi Fuqua na Sveučilištu Duke u SAD-u) održao je 1995. godine prva predavanja o društvenom poduzetništvu. Danas je društvena ekonomija, kao i društveno poduzetništvo zastupljeno

u nastavnim planovima u oko 30 poslovnih škola u SAD-u. U Hrvatskoj je nekoliko posljednjih godina društveno poduzetništvo zastupljeno u obrazovnim programima Ekonomskog fakulteta u Zagrebu (Škrtić M. i Mikić M., 2007.) i Osijeku, Zagrebačke škole ekonomije i managementa, te Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, dok npr. u Crnoj Gori edukaciju o društvenom poduzetništvu provodi Ekonomski fakultet iz Podgorice.

U 21. stoljeću se termin društveno poduzeće globalno koristi u mnogim zemljama da bi se opisao oblik djelovanja pravednih (fair) organizacija.

Sektor društvene ekonomije u Europskoj uniji 2003. godine zapošljavao je više od 11 milijuna ljudi u 10% registriranih poduzeća (2 milijuna organizacija), što je činilo 6,7% radne populacije Europske unije (Monzon J. L., Chaves R., 2007). Samo je u Velikoj Britaniji u 2006. godini sektor društvenih poduzeća brojao 55.000 organizacija (5% broja registriranih poduzeća koja su imala bar 1 zaposlenu osobu - danas se procjenjuje da je broj društvenih poduzeća porastao na 62.000), s ukupnim godišnjim prihodima od 27 milijardi funti (Social enterprise action plan - Scaling new heights, 2006) i 475.000 zaposlenika u sektoru (Spear R., Cornforth C., Aiken M., 2009).

Zadruge danas zapošljavaju više od 100 milijuna ljudi širom svijeta, a Ujedinjeni su narodi već daleke 1994. godine procijenili kako polovica ljudske populacije živi od prihoda zadruga (MacPherson I., 2008). U Europskoj uniji danas djeluje više od 250.000 zadruga sa 163 milijuna zadrugara (svaki treći građanin EU) koje zapošljavaju blizu 5,4 milijuna ljudi⁶. Prihodi Mondragona, jednog od najvećih konzorcija zadruga na svijetu, u 2011. godini iznosili su 14,8 milijardi EUR (1/3 nominalnog BDP-a Hrvatske), a neto dobit bila je na razini 343 milijuna EUR. Zadruge osim u realnom imaju veliku ulogu i u financijskom sektoru - samo u Europi djeluje više od 4.200 lokalnih

banaka u formi zadruga, s tržišnim udjelom koji prelazi 20%. Te banke imaju više od 45 milijuna članova i preko 159 milijuna korisnika. Najveće banke u svijetu djeluju upravo kao zadruge. Npr. Rabobank je najveća poljoprivredna banka na svijetu, rangirana je kao 3 najsigurnija banka na svijetu te njene usluge koristi 50% nizozemskog stanovništva (DeVries, B., 2009).

Europski parlament 19. veljače 2009. usvaja Rezoluciju „Društvena ekonomija“ izvjestiteljice Patrizie Toie, koja daje prednost poslovnom modelu koji se odlikuje demokratskim pristupom, sudjelovanjem različitih dionika i ulaganjem najvećeg dijela profita u održivi razvoj. Kako bi dodatno pridonijela stvaranju povoljnog okruženja za razvoj društvenog poduzetništva u Europi, Europska komisija krajem 2011. usvaja inicijativu pod nazivom Social Business Initiative⁷, koja donosi 11 mjera za razvoj sektora (od razvoja zakonodavnog okvira preko promocije društvenog poduzetništva do razvoja financijskih potpornih mehanizama za društvena poduzeća).

Generalna skupština UN proglasila je 2012. godinu Međunarodnom godinom zadruga s ciljem da potakne sve države članice na promociju zadrugarstva i da podigne svijest o značaju zadruga za društveni i ekonomski razvoj.

Iako u svijetu ima relativno dugu tradiciju, društveno je poduzetništvo nova pojava u zemljama Zapadnog Balkana. Širenje i razvoj društvenog poduzetništva predstavlja konkretnu mogućnost rješavanja potreba ugroženih skupina i problema lokalnih zajednica.

⁷ http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/index_en.htm

POJMOVNO ODREĐENJE DRUŠTVENE EKONOMIJE, DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA, DRUŠTVENOG PODUZEĆA I DRUŠTVENOG PODUZETNIKA

Niti u Hrvatskoj niti u zemljama u okruženju ne postoji jedinstveno pojmovno određenje društvene ekonomije, društvenog poduzetništva, društvenog poduzeća i društvenog poduzetnika. Praksa pokazuje da svaka od zemalja prilagođava definicije svojim realnim potrebama i prilikama, odnosno kontekstu djelovanja takvih organizacija i problemima koje one rješavaju. Stoga su česte situacije u kojima se organizacije koje zadovoljavaju kriterije za društvena poduzeća ne prepoznaju kao takve, dok se, s druge strane, organizacije koje ne zadovoljavaju iste kriterije identificiraju kao društvena poduzeća. One zemlje koje nemaju uređen zakonodavni okvir za djelovanje subjekata u sektoru društvene ekonomije najčešće pribjegavaju preuzimanju definicija od zemalja koje su im bliske u smislu pravne, gospodarske, društvene i kulturne tradicije i djelovanja ili ih preuzimaju od relevantnih istraživačkih mreža, odnosno drugih podržavajućih organizacija.

Drugi problem koji se javlja u Hrvatskoj i zemljama u okruženju jest prijevod i razumijevanje pojmova social economy, social entrepreneurship, social enterprise i social entrepreneur. Najčešće se pribjegava izravnim prijevodima pojmova, bez razumijevanja konteksta u kojem su nastali. Tako je u Hrvatskoj kod velike većine organizacija civilnog društva, predstavnika javnog sektora i drugih relevantnih dionika uvriježeno korištenje pojmova socijalna ekonomija, socijalno poduzetništvo, socijalno poduzeće i socijalni poduzetnik. Ipak, u posljednje vrijeme, najviše kao rezultat javnog diskursa i promocije koncepta, riječ “socijalno” traži alternative u pojmovima solidarne ekonomije, ekonomije utemeljene na vrijednostima, održive ekonomije, odgovorne ekonomije, humane ekonomije, drugačije ekonomije ili poduzetništva u službi zajednice. Neki važniji dionici u razvoju

civilnog društva, poput Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva, Ureda za udruge Vlade RH i Ministarstva rada i mirovinskog sustava odlučili su koristiti pojmove kao društvena ekonomija, društveno poduzetništvo, društveno poduzeće i društveni poduzetnik; ponajprije zato što smatraju da riječ “socijalno” preusko utvrđuje područje djelovanja te vrste poduzetništva, usmjeravajući razmišljanja o inovacijama i poslovnim pothvatima prvenstveno u sektor socijalne skrbi i zapošljavanje marginaliziranih skupina, zanemarujući ostala važna područja djelovanja poput eko-turizma, organske/ekološke poljoprivrede, (slobodne) kulture i drugih djelatnosti. Kada govorimo o društvenoj ekonomiji i društvenom poduzetništvu obično se pod tim pojmom misli na one poslovne pothvate koji pored stvaranja dobiti za tu organizaciju/članove/vlasnike imaju društvene i/ili ekološke ciljeve. Iako postoji dovoljno prostora za raspravu oko toga je li glavni ili tek najvažniji sporedni cilj društvenog poduzetništva ispunjenje nekih unaprijed odabranih društvenih ili ekoloških ciljeva, činjenica je da se ovakva poduzeća razlikuju od profitnih poduzeća po tome što su vođena tzv. modelom trostruke bilance⁸.

Dakle, ova se poduzeća od ostalih poduzeća na tržištu razlikuju po tome što svoju uspješnost ne mjere samo putem dobiti koju su ostvarila, nego i stupnjem pozitivnih društvenih ili okolišnih

⁸ U primjeni tradicionalnih računovodstvenih i upravljačkih standarda uobičajeno se zanemaruje ekološka i društvena problematika, a društveni učinci u većini slučajeva nisu eksplicitno uključeni u vrednovanja ili ih se čak i namjerno ignorira. Model trostruke bilance (Triple Bottom Line (TBL ili 3BL), poznat i kao “the three pillars” - tri stupa - ljudi, planet, dobit) uzima u obzir širok spektar vrijednosti i kriterija za mjerenje organizacijskog uspjeha: ekonomske, ekološke i društvene. U praktičnom smislu označava šire poimanje tradicionalnog okvira izvještavanja jer podrazumijeva, uz financijsko izvještavanje, uzimanje u obzir djelovanje organizacije u zajednici, odnosno njegov utjecaj na okoliš i društvo. Prvu definiciju modela trostruke bilance dao je 1981. godine Freer Spreckley u svojoj knjizi “Social Audit - A Management Tool for Co-operative Working” gdje je opisao što sve društvena poduzeća trebaju uključivati u mjerenje svog poslovanja. 2007. godine Ujedinjeni narodi i ICLEI ratificirali su model trostruke bilance kao standard za društveno odgovorno računovodstvo, te je od tada taj model postao dominantan pristup za računovodstvo u javnom i privatnom neprofitnom sektoru. Privatni profitni sektor model trostruke bilance primjenjuje kroz integraciju društveno odgovornog poslovanja u svoje djelovanje.

promjena koje su proizvela – jednom riječju, utjecajem⁹ na okoliš i društvo te razinom stvorenog društvenog kapitala. Društvena su poduzeća vođena četirima ključnim načelima u svom poslovanju: društveno odgovornim poslovanjem¹⁰, primjenom principa ekonomske demokracije¹¹, primjenom principa sudioničke/participativne demokracije te doprinosom održivom razvoju¹² lokalnih zajednica u kojima djeluju.

1.3.1. POJMOVNO ODREĐENJE DRUŠTVENE EKONOMIJE

Nicolau i Simaens (2008) tvrde kako društvena ekonomija danas ima važnu ekonomsku i društvenu ulogu, a prvenstveno ima za cilj ispuniti prostor nedjelovanja javnog i privatnog profitnog sektora. Organizacije koje djeluju u sektoru društvene ekonomije pokretač su lokalnog i regio-

⁹ Neke od metoda koje se koriste pri mjerenju društvenog utjecaja a koje se razlikuju u pristupu i svrsi jesu: Skeniranje Milenijskih ciljeva razvoja (MDG Scan), Dionička dodana vrijednost (SVA), Društveni povrat ulaganja (SROI), Procjena društvenog povrata (SRA), Procjena društvenog utjecaja (SIA), Društvena cost-benefit analiza (SCBA), Balanced Scorecard (BSc), Lokalni ekonomski multiplikator (LEM), tekuća procjena društvenog utjecaja (OASIS) i sl. Od ovih nabrojanih metoda neke od njih su prvenstveno namijenjene profitnim organizacijama (SRA) dok ostale uglavnom koriste neprofitne organizacije (npr. SROI, OASIS i sl.).

¹⁰ Javni sektor razumijeva društveno odgovorno poslovanje (DOP) kao doprinos privatnog profitnog sektora postizanju ciljeva održivog razvoja. Ipak, društveno odgovorno poslovanje obično predstavlja skup pozitivnih mjera ili politika koje neko poduzeće svjesno usvaja i provodi u cilju javnog interesa zajednice u kojoj djeluje. Razlika u primjeni DOP-a kod društvenih poduzeća i privatnih profitnih poduzeća je u tome što je društvena odgovornost za društvena poduzeća cilj, a za privatna profitna poduzeća tek sredstvo kako bi njime povećala vrijednost svojih proizvoda i usluga na tržištu.

¹¹ Radi se o pravu zaposlenika neke organizacije da njome upravljaju. Ovo se pravo također proteže i na kupce ili na korisnike usluga te organizacije, a u nekim slučajevima i na članove lokalne zajednice koja može biti osnivač nekog društvenog poduzeća. Iako bi u tom kontekstu govorili već o primjeni principa sudioničke/participativne demokracije.

¹² Održivim razvojem se smatra razvoj koji ostvaruje potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja ostvarivanja potreba budućih generacija. Održivi razvoj označava suvremeni razvojni koncept zasnovan na skladnom usuglašavanju tri važna razvojna načela: tehnološkom napretku, zaštiti okoliša i sudjelovanju građana u odlučivanju.

nalnog razvoja i imaju bitnu ulogu u pružanju raznih usluga lokalnoj zajednici. U tom kontekstu Salomon, L.M. i Anheier H.K. (1997) utvrđuju kako “društvena ekonomija predstavlja ravnotežu između tržišnih pravila koja preferiraju ekonomsku efikasnost i intervencije države koja promovira socijalnu pravednost”. Neki autori sektor društvene ekonomije dijele na dva podsektora: tržišni (koji sačinjavaju zadruge, uzajamna društva, radničke organizacije, poslovne grupe, trgovačka društva) i netržišni (koji sačinjavaju udruge, zaklade, itd.). Archambault, E. (1997) je uočio kako “vizija društva i ekonomije daje privatnom neprofitnom sektoru svu potrebnu legitimnost za djelovanje – s ciljem unapređivanja ekonomskog i društvenog življenja efikasnom implementacijom novih mehanizama koji se temelje na duhu solidarnosti.” On tvrdi kako “društvena ekonomija nudi alternativne oblike upravljanja, podjelu moći, prijenosa i produblivanja znanja, te čak i evaluaciju rezultata.” Jedna od često korištenih definicija govori da se “društvena ekonomija razumije kao prostor za izgradnju nekog subjekta koji, kroz razna udruživanja, promišljeno i kreativno pokušava objasniti kontekst deinstitucionalizacije u kojem ona djeluje i živi” (La Serna, C., 2009). Taj prostor neke europske istraživačke mreže definiraju kao “dio ekonomije koji ne pripada ni javnome ni privatnom profitnom sektoru niti mu je glavni cilj ostvarenje financijske dobiti” (CIRIEC, 1997). S druge strane, ukoliko bismo tu definiciju stavili u kontekst prakse, mogli bismo sektor društvene ekonomije opisati kao “skup privatnih, formalno organiziranih organizacija koje posjeduju autonomnost odlučivanja i slobodu članstva, osnovanih kako bi odgovorile na potrebe svojih članova na tržištu, proizvođači dobra i pružajući usluge, gdje procesi donošenja odluka i distribucija dobiti između članova nisu izravno povezani s kapitalom ili udjelom svakog člana, a svaki član ima jedan glas. Društvena ekonomija također uključuje privatne, formalno organizirane organizacije koje imaju autonomnost donošenja odluka i slobodu članstva, koje stvaraju netržišne usluge za kućanstva i gdje dobit, ukoliko postoji, ne mogu prisvojiti akteri koji je stvaraju, kontroliraju ili financiraju” (Monzon J. L., Chaves R., 2008). Većina teoretičara i praktičara uglavnom se slaže oko jedne karakteristike - demokratski procesi donošenja odluka

(one person, one vote - jedna osoba, jedan glas) esencijalni su da bi se neka organizacija smatrala dijelom sektora društvene ekonomije.

1.3.2. POJMOVNO ODREĐENJE DRUŠTVENOG PODUZEĆA

Posljednja navedena definicija u vrlo je bliskoj vezi s razumijevanjem i pojmovnim određenjem društvenih poduzeća. Vaillancourt (2009) tako u svom istraživanju navodi nekoliko karakteristika organizacija koje djeluju u sektoru društvene ekonomije:

- izrađuju proizvode i/ili pružaju usluge s jasnom društveno/ekološki usmjerenom misijom;
- neprofitno su orijentirane u svom poslovanju;
- autonomne su u upravljanju te se odluke donose od strane zaposlenika, članova i/ili korisnika (demokratski su upravljane);
- imaju naglašenu individualnu i kolektivnu odgovornost, participaciju i osnaživanje lokalne zajednice.

Jednu od prvih definicija postavio je 1978. godine Freer Spreckley (1981), koji kaže da „društvenim poduzećem možemo nazvati ono poduzeće koje je u vlasništvu svojih zaposlenika i/ili članova lokalne zajednice, vođeno podjednako društvenim kao i ekonomskim ciljevima, a upravljano zajednički na demokratskim načelima. Tradicionalni odnos u kojem je „rad u službi kapitala“ s naglaskom na stvaranje i povećanje dobiti iznad bilo koje druge koristi, bilo za samo poduzeće ili za zaposlenike se kod društvenih poduzeća okreće u načelo „kapital u službi rada“ s naglaskom na društvene, ekološke i ekonomske koristi.“ U jednom od svojih predavanja daje još jasniju definiciju - “društveno poduzeće je legalno registrirana organizacija koja provodi ekonomske i društvene aktivnosti, u vlasništvu je svojih članova/zaposlenika na način da svaki od njih ima 1 glas (one voting share) te je kroz taj proces organizacija demokratski upravljana” (Spreckley F., 2010).

Veliki doprinos razumijevanju pojmova dali su i Bacq, S., F. Janssen (2011), koji u svom posljednjem radu daju pregled definicija društvenih poduzeća kronološki:

Tablica 1. Definicije društvenih poduzeća

Autori	Godina	Definicija
Boschee	1995.	Pothvati započeti od strane društvenih poduzetnika najčešće se mogu podijeliti u dvije kategorije: s jedne strane, to su “afirmativni poslovi“ pokrenuti s ciljem stvaranja radnih mjesta, sustava kompetitivnih plaća, gdje je profesionalni razvoj i vlasništvo nad organizacijom omogućeno osobama koje su u nepovoljnom položaju - bilo da je riječ o fizičkoj, mentalnoj, ekonomskoj ili obrazovnoj smetnji (udio zaposlenika koji su nemoćni je vrlo često 60% i više); s druge strane, to su “uslužni poslovi” koji za korisnike/ klijente imaju djecu, zlostavljane žene, i sl. (...) gotovo svi primjeri potječu na neki način iz privatnog neprofitnog sektora.
Smallbone et al.	2001.	Društvena poduzeća doprinose lokalnom gospodarskom razvoju pružanjem usluga ili proizvodnjom proizvoda koje privatni profitni ili javni sektor nisu voljni ili ne mogu pružiti ili proizvesti, razvijanjem vještina, stvaranjem novih radnih mjesta (fokusirajući se posebice na potrebe društveno isključenih osoba), stvaranjem i upravljanjem radnim prostorima, pružanjem niskokamatnih kredita pojedincima te poboljšavanjem procesa uključivanja građana razvojem volonterstva. Širi društveni doprinos očituje se kroz poticanje djelovanja u skladu s okolišem te pružanje edukacije i radnog iskustva mladim ljudima.
Thompson	2002.	Društvena poduzeća su organizacije s društvenim ciljevima, koje kao poslovni subjekti djeluju u privatnom neprofitnom sektoru. Glavni sektor u kojem djeluje društveni poduzetnik upravo je privatni neprofitni sektor.

Boschee i McClurg	2003.	Društvena poduzeća su neprofitne organizacije koje naglašavaju ostvarene prihode, održivost i samodostatnost spram dobrovoljnih priloga, vladinih poticaja i vječne ovisnosti o drugim financijskim izvorima.
Dart	2004.	Društvena poduzeća kombiniraju neprofitno i profitno djelovanje.
Mair i Martí	2004.	Društveno poduzetništvo može biti sagledano kroz mnoge organizacijske oblike: profitne, neprofitne ili hibridne.
Alter	2004.	Društveno poduzeće je bilo koji poslovni pothvat pokrenut s društvenom svrhom, a s ciljem umanjivanja/rješavanja društvenih problema ili tržišnih neuspjeha, te s ciljem generiranja društvene vrijednosti kroz inovaciju, uz primjenu financijske discipline i odlučnosti svojstvenih privatnom profitnom sektoru.
Haugh	2005.	[...] spektar organizacija koje posluju s društvenom svrhom. One poprimaju jedan od niza različitih pravnih oblika, a zajedničko im je što primjenjuju principe donošenja poslovnih odluka kako bi postigli društvene ciljeve te re-investiraju dobit za dobrobit zajednice.
Dees i Battle Anderson	2006.	Postoji cijeli spektar poslovnih modela dostupnih društvenim poduzetnicima, od potpuno filantropskih do potpuno komercijalnih, uz mnoge varijacije između te dvije opcije.
Thompson i Doherty	2006	Društvena poduzeća imaju društvenu svrhu; materijalna dobra i sredstva se koriste za dobrobit zajednice, to se postiže trgovinom na tržištu; dobit se ne dijeli dioničarima; "članovi" ili zaposlenici upravljaju; poduzeća su prepoznata kao korisna i članovima i široj društvenoj zajednici; vođena su modelom dvostruke/trostruke bilance. Najučinkovitija društvena poduzeća pokazuju visoke ekonomske i društvene povrate na investicije.

Robinson	2006.	Društveno poduzetništvo je proces koji uključuje: identifikaciju specifičnih društvenih problema i specifičnih rješenja (ili skup rješenja) kao odgovor na njih; procjenu društvenog utjecaja, razradu poslovnog modela i održivosti pothvata; stvaranje društveno usmjerenih profitnih ili poslovno usmjerenih neprofitnih entiteta koji su vođeni modelom dvostruke/trostruke bilance.
Dorado	2006.	Neprofitni, profitni ili mješoviti društveno poduzetnički pothvati su društveni jer je njihov cilj odgovoriti na probleme koje privatni profitni sektor nije adekvatno riješio; oni su poduzetnički jer njihovi osnivači imaju kvalitete koje odlikuju poduzetnike.
Weerawardena i Sullivan Mort	2006.	Društvena poduzeća moraju jasno adresirati svoje vrijednosno usmjerene strategije, zauzeti proaktivni stav te pružati visokokvalitetne usluge, stvarajući nove društvene vrijednosti.
Cooney	2006.	Društvena poduzeća su organizacije pozicionirane na dva različita organizacijska polja, gdje svako zahtjeva drugačiju unutrašnju organizacijsku tehnologiju da bi se razjasnile strukturalne tenzije koje mogu nastati unutar ovih novih hibridnih modela.
Mair i Schoen	2007.	Društveno poduzetnički pothvat je inicijativa koja odgovara na društvene potrebe i/ili katalizira društvenu promjenu (...) samoodrživa organizacija koja stvara društvenu i ekonomsku vrijednost (...) njezin osnovni cilj je stvaranje društvene vrijednosti, dok stvaranje ekonomske vrijednosti predstavlja nužan, ali ne i dostatan uvjet.
Seelos i Mair	2007.	Društvena poduzeća su organizacije koje svladavaju značajne prepreke kako bi odgovorile na potrebe siromašnih i izgradile resurse potrebne za postizanje društvenih ciljeva.

Radi boljeg pregleda zajedničkih vrijednosti koje se zagovaraju u različitim zemljama navodim još nekoliko primjera pojmovnog određenja društvenog poduzeća:

“Društvena poduzeća su poduzeća koja posluju na tržištu zbog društvenih i ekoloških ciljeva. Iako prvenstveno teže ostvarivanju tih ciljeva, društvena poduzeća trebaju se ponašati kao poduzeća iz privatnog profitnog sektora te trebaju ostvarivati financijske i komercijalne ciljeve” (Spear R., Cornforth C., Aiken M., 2009).

“Društveno poduzeće je organizacija s primarno društveno usmjerenim ciljevima gdje glavna motivacija nije maksimizacija profita za dioničare i vlasnike, već se profit reinvestira za ostvarenje tih ciljeva kroz poslovanje ili ulaganjem u zajednicu” (Social enterprise Strategy, 2002).

“Društvena poduzeća oblik su suvlasničkih organizacija koja primarno djeluju u privatnom ne-profitnom sektoru. Društveno poduzeće je na usluzi lokalnoj zajednici te je osnovano kako bi odgovorilo na društvene i ekološke probleme te zajednice” (John Lewis Partnership, 2008).

“Društveno poduzeće je organizacija s eksplicitnim ciljem usmjerenim razvoju i koristi zajednice, osnovana od skupine pojedinaca, kod koje materijalni interesi kapitalnih investitora podliježu ograničenjima. Te organizacije kao najveće vrijednosti ističu autonomiju, nezavisnost djelovanja i preuzimanje financijskih/ekonomskih rizika permanentnih društveno-ekonomskih aktivnosti” (EMES, n.d.).

“Projekt koji pokreće društveni cilj i koji zaračunava cijenu ili proviziju za svoje proizvode ili usluge, a ne može u potpunosti pokriti troškove, ne možemo smatrati društvenim poduzećem. Društveno poduzeće se od dobrotvorne udruge, nevladine organizacije ili neprofitne skupine razlikuje

po još jednom važnom obilježju... ima vlasnike kojima je dopušteno da ponovo dođu do svojih uloga... Vlasnici poduzeća tijekom određenog vremena mogu vratiti novac uložen u poduzeće, no investitorima se ne isplaćuje dobit u obliku dividendi. Sva zarada ostaje u poduzeću - da bi se njome financiralo proširenje, da bi se stvorili novi proizvodi ili usluge ili da bi sredstva poslužila za djelovanje za opće dobro” (Yunus, M., 2009).

Danas postoje 2 pristupa razumijevanju društvenih poduzeća. Kontekst djelovanja društvenih poduzeća u Americi razlikuje se od konteksta djelovanja društvenih poduzeća u Europi. U SAD društvenim poduzećima smatraju se organizacije civilnog društva i ostale neprofitne organizacije koje provode određene ekonomske aktivnosti s ciljem stjecanja prihoda. U Europi se takve aktivnosti organizacija civilnog društva smatraju dohodovnim djelatnostima, dok se društvenim poduzećima smatraju specifični tipovi organizacija koje u svom radu kombiniraju ekonomsku i društvenu dimenziju.

Kako bih dodatno ukazao na razliku između djelovanja organizacije civilnog društva (npr. udruge) i društvenog poduzeća, navest ću 3 kriterija koja su definirali Monzon i Chaves (2008) u jednom od svojih istraživanja:

- kriterij neprofitnosti - društvena poduzeća ostvaruju dobit, a o njegovoj raspodjeli odlučuju sami članovi i zaposlenici;
- kriterij demokratskog upravljanja - nisu sve organizacije civilnog društva i demokratske organizacije;
- kriterij krajnjih korisnika - organizacije civilnog društva osnivaju se s ciljem zadovoljavanja potreba i pojedinaca i organizacija, najčešće upravo onih koji ih osnivaju i financiraju - društvena poduzeća imaju individualno članstvo i služe zadovoljavanju potreba pojedinaca.

Sumiranje najvažnijih elemenata iz navedenih definicija ukazuje na temeljne razlike poslovanja društvenog i privatnog profitnog poduzeća.

Tablica 2. Razlike poslovanja društvenog i privatnog profitnog poduzeća (Spreckley, F., 2010):

DRUŠTVENO PODUZEĆE	PRIVATNO PROFITNO PODUZEĆE
<ul style="list-style-type: none">- cilj je osnažiti zaposlenike/zajednicu- demokratsko donošenje odluka- odgovornost prema okolišu/zajednici je temeljno načelo djelovanja- provodi financijsku i društvenu reviziju (mjeri društveni utjecaj)- vođeno komercijalnim, društvenim i ekološkim ciljevima	<ul style="list-style-type: none">- cilj je nadgledati i kontrolirati zaposlenike- odlučivanje na temelju količine dionica- odgovornost prema okolišu/zajednici ne vidi kao njihovu odgovornost- provodi financijsku reviziju- vođeno komercijalnim ciljevima

Kao nastavak gornje tablice, čini se važnim ukazati i na praksu europske istraživačke mreže EMES¹³ koja je definirala niz kriterija za društvena poduzeća (Borzaga C. & Defourny J., 2001), a koje sam prilagodio kontekstu i prilikama u regiji pa su zbog toga vrlo primjenjivi i u praksi.

¹³ EMES (*Emergence of social enterprises in Europe*) je europska istraživačka mreža koja najviše svojih istraživanja provodi u sektoru društvene ekonomije i sektoru društvenih poduzeća - više informacija dostupno je putem linka <http://www.emes.net>

Tablica 3. Kriteriji za vrednovanje društvenih poduzeća

EKONOMSKI KRITERIJI	DRUŠTVENI KRITERIJI
Društveno poduzeće je registriran poslovni subjekt u vlasništvu svojih članova/ica.	Poduzetnička inicijativa pokrenuta je od skupine građana kao rezultat suradnje, a na temelju zajedničkih vrijednosti i vjerovanja.
Društveno poduzeće ima visok stupanj autonomije djelovanja - poduzeće je osnovano i upravljano od skupine pojedinaca/ki, a ne od organizacija javnog i/ili privatnog profitnog sektora.	Društveno poduzeće u svom djelovanju prvenstveno je vođeno društvenim i ekološkim ciljevima - odgovornost prema zajednici/okolišu je temeljno načelo djelovanja.
Društveno poduzeće kontinuirano proizvodi robu i/ili prodaje usluge.	U društvenom poduzeću svi/e članovi/ice uključeni/e su u proces donošenja odluka (1 član/ica - 1 glas) te je na taj način organizacija demokratski upravljana.
Društveno poduzeće ima barem 1 plaćenog djelatnika/ica čiji dohodak se financira iz prihoda ostvarenih prodajom proizvoda/usluga poduzeća.	Djelovanje društvenog poduzeća ukorijenjeno je u lokalnu zajednicu - omogućen je najširi spektar sudjelovanja predstavnika/ica lokalne zajednice (zaposlenika/ica, članova/ica, kupaca...) u aktivnostima poduzeća.
Članovi/ice društvenog poduzeća preuzimaju financijski rizik poslovanja.	Dobit društvenih poduzeća se distribuira na način da prvenstveno doprinosi ostvarenju društvenih/ ekoloških ciljeva, a ne samo maksimizaciji dobiti članova/ica poduzeća.
Društveno poduzeće provodi financijsku i društvenu reviziju (mjeri utjecaj u lokalnoj zajednici).	

Danas smo svjedoci sve više primjera tranzicijskih procesa u društvenoj ekonomiji. S jedne strane kao važni akteri prepoznaju se organizacije civilnog društva. Organizacije civilnog društva se u procesu tranzicije iz tradicionalnih neprofitnih organizacija transformiraju najprije u neprofitne organizacije koje provode aktivnosti kojima ostvaruju prihode, a zatim u društvena poduzeća. S druge strane, u privatnom profitnom sektoru tradicionalna profitna poduzeća u procesu tranzicije sve više u svom poslovanju ukorjenjuju koncept društveno odgovornog poslovanja da bi na kraju tranzicijskog procesa u potpunosti zadovoljavale kriterije društvenih poduzeća. To područje djelovanja, u kojem identificiramo neprofitne organizacije koje ostvaruju prihode na temelju poduzetničkih aktivnosti, društveno odgovorna poduzeća i društvena poduzeća kao aktere koji su dijelom dio profitnog i neprofitnog sektora teoretičari nazivaju hibridnim spektrom društvenih poduzeća (Alter, S. K., 2000). U Velikoj Britaniji prepoznaju još hibridniji spektar u koji uključuju i javni sektor¹⁴. Ta poduzeća imaju široku mogućnost financiranja tranzicijskih procesa, od kojih je jedan od značajnijih EQUAL program Europske unije.

Tablica 4. Hibridni spektar društvenih poduzeća (Nicholls A. ur., 2008; Alter, S. K., 2000)

Tradicionalne privatne neprofitne organizacije - financiranje samo putem donacija, aktivizam, volonterstvo	Neprofitne organizacije koje djelomično ostvaruju prihode od vlastitih djelatnosti	Društveno poduzeće - u potpunosti samofinancirajuće	Privatne profitne organizacije koje primjenjuju principe DOP	Tradicionalne privatne profitne organizacije - cilj je maksimizacija profita
--	--	---	--	--

Ono što zapravo unosi pomutnju u razumijevanje društvene ekonomije jest pojmovno određenje društvenog poduzetnika. U ranijoj povijesti kao dobre primjere društvenih poduzetnika možemo izdvojiti Florence Nightingale (osnivačicu prve škole za medicinske sestre) te svima poznatu Mariu Montessori (osnivačicu nove pedagogije). Muhammad Yunus i njegova Grameen banka 2006. godine dobili su Nobelovu nagradu za mir. Tu prestižnu nagradu zaslužili su pružajući “mikrokredite” najsiromašnijim stanovnicima Bangladeša, ponajprije ženama, koje bi po standardima ostalih banaka bile kreditno nesposobne. Grameen banka im je na taj način omogućila pokretanje vlastitih poslovnih pothvata. Od tog trenutka, u javnosti su diskursi o društvenoj ekonomiji, društvenom poduzetništvu, društvenim poduzećima i društvenim poduzetnicima učestali, a značaj društvene ekonomije u mnogim zemljama biva prepoznat kako u akademskim krugovima, tako i u javnom, privatnom profitnom i privatnom neprofitnom sektoru.

Ono što je najvažnije istaknuti kada govorimo o društvenim poduzetnicima jest činjenica da njih ne pokreće zarada. “Društveni poduzetnici žele partnerstva, suradnju. Motivirani su stvaranjem društvenih promjena, sposobni su organizirati druge, sposobni su motivirati druge, sposobni su prepoznati prilike za nove poduzetničke pothvate” (Spreckley, F., 2010). Možemo reći da je “društveni poduzetnik pojedinac koji koristi profitabilne strategije da bi ostvario ciljeve, simultano tražeći i financijske i društvene povrate na investiciju” (The Institute for Social Entrepreneurs, 2002).

Radi boljeg razumijevanja navest ću još nekoliko definicija društvenog poduzetnika – Bacq, S., F. Janssen (2011):

Tablica 5. Definicije društvenog poduzetnika

Autori	Godina	Definicija
Boschee	1995.	Društveni poduzetnici su neprofitni menadžeri koji posebnu pažnju posvećuju tržišnim prilikama bez da gube iz vida svoju osnovnu zadaću da uravnoteže moralne imperative s motivima zarade.
Bornstein (citirajući Draytona)	1998.	Ashokin društveni poduzetnik je predvodnik s moćnom novom idejom, koji kombinira vizionarstvo i kreativnost za rješavanje problema u stvarnom svijetu, onaj koji ima snažnu etičku crtu i koji je “totalno zaposjednut“ vlastitom vizijom promjene.
Catford	1998.	Društveni poduzetnici kombiniraju aktivizam s profesionalnim vještinama, vizionarska nadahnuća s pragmatizmom te etičku komponentu sa strateškim uvjerenjima. Oni vide mogućnosti gdje drugi vide samo prazne zgrade, ljude koje nije moguće zaposliti i bezvrijedne resurse.
Dees	1998.	Društveni poduzetnici imaju ulogu agenata promjene u društvenom sektoru: prihvaćaju misiju stvaranja i održavanja društvene vrijednosti (a ne samo privatne vrijednosti); prepoznaju i neumorno traže nove mogućnosti da služe tom zadatku; uključuju se u procese stalnih inovacija, prilagodbi i učenja; djeluju hrabro bez ograničenja resursima koji su im trenutno na raspolaganju; te djeluju javno u zajednici kojoj služe i kojoj su rezultati namijenjeni.
Schuyler	1998.	Društveni poduzetnici su pojedinci koji imaju viziju društvene promjene i koji imaju pristup potrebnim financijskim resursima kako bi proveli svoje ideje (...) pokazuju sve osobine uspješnih poslovnih ljudi kao i snažnu želju za društvenom promjenom.

Schwab Foundation	1998.	Netko tko: identificira i primjenjuje praktična rješenja za društvene probleme (...); inovativan je u pronalaženju novog proizvoda, usluge ili pristupa (...); fokusira se (...) na stvaranje društvene vrijednosti (...); otporan je na zarobljavanje od strane ograničenih ideologija i disciplina; ima viziju, ali i dobro promišljen način kako postići cilj.
De Leeuw	1999.	Rijetki pojedinci koji imaju mogućnost analizirati, zamisliti, vizionirati, nadahnuti, potaknuti, zagovarati, posredovati i osnažiti široki spektar djelovanja različitih pojedinaca i organizacija.
Thompson, Alvy i Lees	2000.	Ljudi koji uviđaju da postoji prilika da se zadovolji neka potreba na koju sustav socijalne skrbi nije ili ne može odgovoriti te koji skupljaju neophodne resurse (ljude, često volontere, novac i druga sredstva) da bi "promijenili stvari".
Guclu, Dees i Battleerson	2002.	Društveni poduzetnici moraju moći artikulirati privlačnu teoriju društvenog utjecaja i razuman poslovni model.
Sullivan Mort, Weerawardena i Carnegie	2002.	Društveni su poduzetnici u početku nadahnuti misijom kreiranja bolje društvene vrijednosti od svojih konkurenata što rezultira djelovanjem u različitim poduzetničkim ulogama. Kao drugo, oni pokazuju sposobnost uravnotežene prosudbe - koherentnog zajedništva svrhe i akcije u svojoj kompleksnosti. Kao treće, društveni poduzetnici istražuju i prepoznaju prilike za stvaranje boljih društvenih vrijednosti za svoje klijente. Konačno, društveni poduzetnici pokazuju domišljatost, proaktivnost i spremnost na rizik prilikom donošenja ključnih odluka.
Boschee i McClurg	2003.	Društveni poduzetnik je osoba, u bilo kojem sektoru, koja koristi ekonomski usmjerene strategije da bi postigla društvene ciljeve.

Dearlove (o Skoll Fondation)	2004.	U Skoll Foundation društvene poduzetnike prepoznajemo kao “agente društvenih promjena”: pionire inovacija u društvenom sektoru. Društveni poduzetnici obično imaju viziju nečega što bi htjeli riješiti u društvenom sektoru.
Roberts i Woods	2005.	Vizionari, strastveno privrženi pojedinci.
Peredo i McLean	2006.	Društveno poduzetništvo je primjenjivo tamo gdje neka osoba ili skupina stremi isključivo ili na neki određeni način stvoriti neku društvenu vrijednost te postiže taj cilj kroz kombinaciju (1) prepoznavanja i korištenja prilike da stvori tu vrijednost, (2) uključivanja inovacije, (3) toleriranja rizika i (4) odbijanja da prihvati ograničenja u dostupnim resursima.
Sharir i Lerner	2006.	Društveni se poduzetnik ponaša poput agenta promjene kako bi kreirao i održao društvenu vrijednost bez da je ograničen trenutno dostupnim resursima.
Tracey i Phillips	2007.	Pojedinci koji kombiniraju društvene i komercijalne ciljeve razvijanjem ekonomski održivih rješenja za društvene probleme. Nužno je da društveni poduzetnik prepozna i iskoristi prilike na tržištu kako bi razvio proizvode i usluge koji zadovoljavaju društvene potrebe ili da generira dobit koja će biti reinvestirana u društvene projekte.
Nicholls	2008.	Za društvene poduzetnike uvijek postoji “društveno-moralna motivacija” ili društvena misija kako bi usredotočili svoju poduzetničku djelatnost i ambiciju.

Zahra et al. (2008) idu korak dalje te tako razlikuju tri tipa društvenih poduzetnika: društvenog kolažista, društvenog konstrukcionista i društvenog inženjera:

Tablica 6. Tipologija društvenih poduzetnika

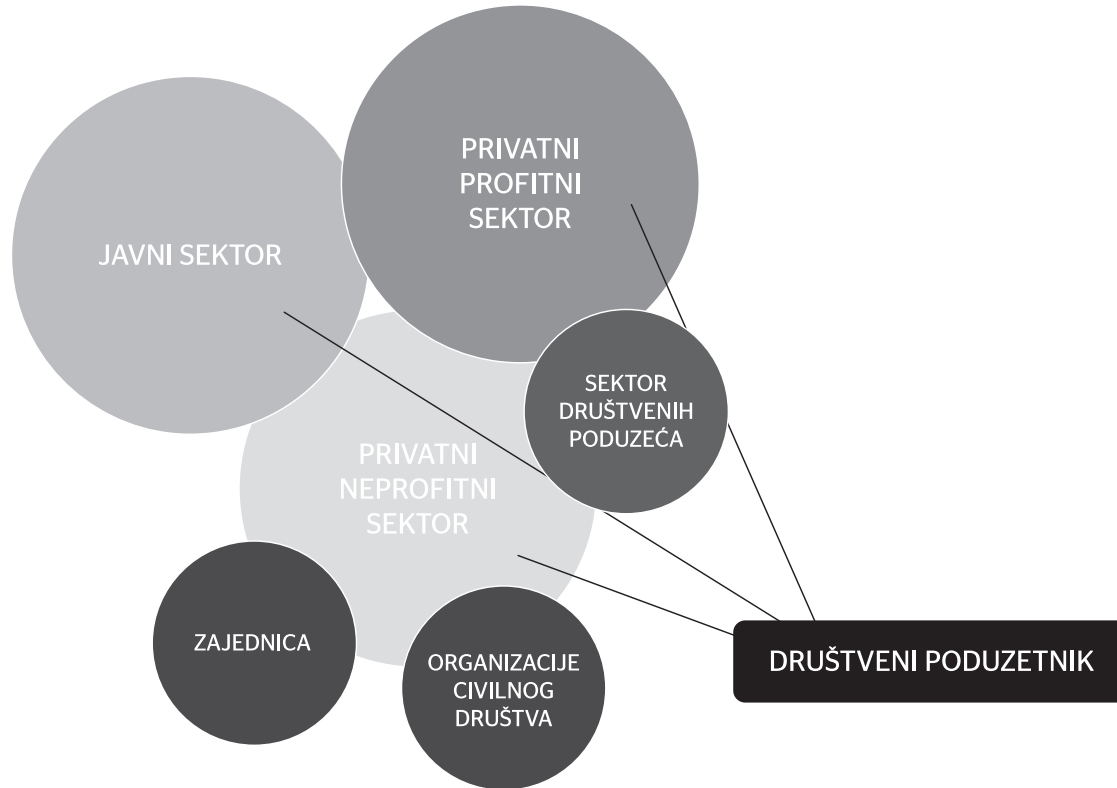
Tip	Društveni kolažist	Društveni konstrukcionista	Društveni inženjer
Inspiracija iz teorije	Hayek	Kirzner	Schumpeter
Što rade?	Prepoznaju prilike i djeluju kako bi odgovorili na društvene potrebe u lokalnoj zajednici. Motivirani su, posjeduju znanja, vještine i resurse potrebne za djelovanje.	Uspostavljaju alternativne modele za pružanje proizvoda i usluga koji odgovaraju na društvene potrebe na koje javni i privatni profitni sektor nemaju odgovora.	Stvaraju nove, učinkovitije društvene sustave oblikovane s ciljem da zamijene postojeće kada oni postanu nepodobni za odgovaranje na društvene potrebe.
Razmjer, opseg, vrijeme	Mali razmjeri, lokalno orijentirani, često periodički.	Mali do veliki razmjeri, lokalno do međunarodno orijentirani, modeli su osmišljeni da budu institucionalizirani kako bi dugoročno odgovarali na društvene potrebe.	Veliki razmjeri, nacionalno do međunarodno orijentirani, izgradnja dugoročnih modela.
Zašto su potrebni?	Znanja o društvenim potrebama i mogućnostima djelovanja kako bi odgovorili na njih su vrlo raspršena. Mnoge društvene potrebe su teško uočljive ili često krivo shvaćene izdaleka te u tom kontekstu važnu ulogu imaju lokalni agenti koji ih identificiraju i odgovaraju na njih.	Zakoni, regulative, politička podrška, neučinkovitost postojećih struktura samo su neke prepreke koje onemogućuju javnom i privatnom profitnom sektoru da odgovore na brojne društvene probleme.	Neke društvene potrebe nisu podložne poboljšanjima unutar postojećih društvenih struktura. Uhljebljeni dionici mogu se suprotstaviti djelovanju društvenih poduzetnika koji ugrožavaju njihove interese i izvor moći.

Društveni značaj	Njihovo djelovanje doprinosi uspostavljanju društvene harmonije.	Odgovaraju na akutne društvene probleme unutar postojećih društvenih struktura, popravljaju nedostatke, pokušavaju održati društvenu harmoniju.	Teže promjeni postojećih društvenih struktura. Predstavljaju vrlo važnu snagu društvene promjene.
Učinak na “društvenu ravnotežu”	Atomističko djelovanje lokalnih društvenih poduzetnika vodi nas bliže teorijskoj “društvenoj ravnoteži”.	Pružanje društveno važnih proizvoda i usluga stvara nove “društvene ravnoteže”.	Urušavaju postojeću “društvenu ravnotežu” i stvaraju novu.
Izvor diskrecije	Svojim znanjima i vještinama odgovaraju na lokalne probleme na licu mjesta. Lokalni opseg djelovanja podrazumijeva ograničene resurse te potpunu autonomiju. Mali razmjer i lokalni opseg djelovanja omogućuju brzi odgovor na identificirane probleme.	Odgovaraju na neodgovorene društvene potrebe, nemaju konkurencije ili je ograničena. Sprječavaju negativni publicitet odnosno nove društvene probleme koji bi mogli negativno utjecati na postojeće javne ili privatno profitne organizacije.	Imaju veliku potporu zbog nesposobnosti postojećih društvenih struktura da odgovaraju na važne društvene potrebe.

Ograničenja diskrecije	Ništa relevantno, osim lokalnih zakona i regulativa. Ipak, ograničenost resursima i vještinama/ znanjima limitira mogućnost odgovora na druge potrebe ili geografsko proširenje.	Postoji neprestana zabrinutost zbog nedostatka ljudskih i finansijskih resursa potrebnih za ostvarenje misije i institucionalizaciju. Donatori zahtijevaju nadzor. Profesionalni volonteri i zaposlenici su važni za funkcionalnost organizacije.	Prepoznaju se kao fundamentalno nelegitimni od strane vladajućih struktura, koji ih zapravo vide kao prijetnju - to najčešće dovodi do javnog propitivanja njihovog djelovanja i pokušaja zaustavljanja promjena. Ta nelegitimnost sprječava dostupnost lokalnih resursa i izvora financiranja. Kao posljedica navedenog, društveni poduzetnici mogu postati zarobljenici političkih struktura koje im omogućuju pristup potrebnim resursima.
------------------------	--	---	---

Da bi se izbjegle pogreške u razumijevanju pojmova, važno je razlikovati društvena poduzeća i društvene poduzetnike. Ovdje je važno istaknuti da društvena poduzeća primarno (dakle ne isključivo - sve je više društvenih poduzeća koja su profitna - npr. radničke zadruge) djeluju u privatnom neprofitnom sektoru, dok društveni poduzetnici, kao vođe u područjima društvenih promjena, djeluju u privatnom profitnom, javnom (profitnom i neprofitnom) i privatnom neprofitnom sektoru, što je vidljivo i iz prikaza.

Slika 1. Kontekst djelovanja društvenih poduzeća i društvenih poduzetnika

Najjednostavnije rečeno, društveno poduzetništvo je djelovanje/rad društvenih poduzetnika. De-fourny, J., Nyssens, M. (2008) definiraju društveno poduzetništvo kao proces kroz koji društveni poduzetnici stvaraju društvena poduzeća i njima upravljaju. Danas se kao koncept uglavnom koristi u akademskim krugovima, a Schwab Foundation prepoznaje da se kod društvenog poduzetništva “radi o primjeni praktičnih, inovativnih, održivih pristupa s ciljem razvoja društva, s naglaskom na one koji su marginalizirani i siromašni” (Schwab Foundation, n.d.). Kanadski centar za društveno poduzetništvo pojam društvenog poduzetništva dijeli u dvije kategorije:

- “prva, u privatnom profitnom sektoru, obuhvaća djelatnosti koje doprinose društvenoj uključenosti;
- druga se odnosi na aktivnosti koje pospješuju poduzetničke aktivnosti u privatnom neprofitnom sektoru, s ciljem povećanja organizacijske učinkovitosti i dostizanja dugoročne stabilnosti.” (Social Entrepreneurship Discussion Paper No. 1, 2001)

Bacq, S., F. Janssen (2011) i za društveno poduzetništvo daju pregled definicija kronološki:

Tablica 7. Definicije društvenog poduzetništva

Autori	Godina	Definicija
Leadbeater	1997.	Širok spektar ekonomskih, obrazovnih, istraživačkih, društvenih i duhovnih aktivnosti kojima se bave razne organizacije.
Alvord, Brown i Letts	2004.	Društveno poduzetništvo stvara inovativna rješenja za trenutne društvene probleme te mobilizira ideje, kapacitete i resurse za održivu društvenu transformaciju.

Mair i Martí	2004.	Proces koji se sastoji od inovativne upotrebe i kombinacije resursa da bi se istražile i iskoristile prilike s ciljem ubrzavanja društvene promjene tako da se zadovolje osnovne ljudske potrebe na održiv način.
Roberts i Woods	2005.	Društveno poduzetništvo predstavlja ideju “konstruktivnosti, procjene i potrage za prilikama” kao sredstvima za “društvenu transformaciju“ koju provode vizionari, strastveno privrženi pojedinci.
Seelos i Mair	2005.	Društveno poduzetništvo stvara nove modele za pružanje usluga i proizvodnju proizvoda koji zadovoljavaju direktne ljudske potrebe koje ostaju nezadovoljene od strane trenutnih ekonomskih ili društvenih institucija.
Austin, Stevenson i Wei-Skillern	2006.	Inovativne aktivnosti koje stvaraju društvene vrijednosti koje se mogu provoditi kroz ili u privatnom neprofitnom, privatnom profitnom ili javnom sektoru.
Mair i Martí	2006.	Kao prvo, mi vidimo društveno poduzetništvo kao proces stvaranja vrijednosti kombiniranjem resursa na nove načine. Kao drugo, te kombinacije resursa su prvenstveno namijenjene za istraživanje i iskorištavanje prilika kako bi se stvorila društvena vrijednost stimuliranjem društvene promjene ili zadovoljile društvene potrebe. I kao treće, kada se gleda kao proces, društveno poduzetništvo uključuje ponudu usluga i proizvoda, ali se može odnositi i na stvaranje novih organizacija.
Mair i Noboa	2006.	Inovativno korištenje kombinacija resursa kako bi se identificirale prilike s ciljem stvaranja organizacija i/ili praksi za opće dobro. Mi namjerno ne ograničavamo definiciju na inicijative u neprofitnom sektoru i one koje se odnose na davanje/primanje potpore.

Stryjan	2006.	Društveno poduzetništvo se gleda kao kategorija poduzetništva koja primarno (1) uključuje skupinu osoba, a ne pojedince te (2) uključuje društvene resurse, koji zauzimaju glavno mjesto u mješavini poduzetničkih resursa (...) te njihovu pretvorbu u (tržišno) konvertibilne resurse i obrnuto.
Mort, Weerawardena i Sullivan	2006.	<p>Fenomen u ponašanju neprofitne organizacije s ciljem da se stvori društvena vrijednost kroz iskorištavanje identificiranih ili stvorenih prilika... Društveno poduzetništvo je vezano u multi-dimenzionalnu konstrukciju koja je duboko ukorijenjena u društvenoj misiji organizacije, a njezin nagon za održivošću je uvelike oblikovan i pod utjecajem dinamike u okolini. Prepoznavanje prilika je objedinjeno u te tri dimenzije.</p> <p>Društveno poduzetništvo teži stvaranju novih društvenih vrijednosti, a za to je potrebno očitovanje inovativnosti, proaktivnosti i upravljanja rizikom u ponašanju. Ponašanje društvenih poduzetnika prema riziku je vrlo ograničeno njihovim prvotnim ciljem izgradnje održive organizacije te stoga nije podržano Deesevo stajalište kako društveni poduzetnici ne dopuštaju nedostatak inicijalnih resursa da ograničavaju njihove opcije. Konačno, društveni poduzetnici mogu doista ostati konkurentni istovremeno ispunjavajući svoju misiju.</p>
Nicholls	2008.	Društveno poduzetništvo je skup inovativnih i učinkovitih aktivnosti koje se strateški fokusiraju na rješavanje propusta tržišta te na stvaranje novih prilika. Time se sistematski stvara društvena vrijednost korištenjem cijelog spektra resursa i organizacijskih oblika kako bi se maksimizirao društveni utjecaj i stvorila promjena. Jednostavnije rečeno, društveno poduzetništvo je definirano pomoću dva elementa: strateškim fokusom na društveni utjecaj te inovativnim pristupom u provedbi misije.

Neenan L., Dean T., Sarason Y. (2010) navode još desetak definicija društvenog poduzetništva drugih autora:

Tablica 8. Definicije društvenog poduzetništva

Autori	Godina	Definicija
Dees	1998.	Društveno poduzetništvo kombinira strast društvene misije s poslovnom disciplinom, inovacijom i odlučnošću.
Fowler	2000.	Društveno poduzetništvo se prepoznaje u situacijama u kojima su ekonomske aktivnosti oblikovane da bi generirale pozitivan društveni rezultat i gdje dobit generirana aktivnostima simultano stvara društvenu korist...
Davis	2002.	Društveno poduzetništvo proširuje definiciju poduzetništva tako što uvažava etički integritet te povećava društvenu vrijednost suprotstavljajući je privatnoj vrijednosti ili profitu.
Kerlin	2005.	Društveno poduzetništvo nastaje kada neprofitne organizacije koriste ekonomske aktivnosti za financiranje svojih misija.
Wolk	2007.	Društveno poduzetništvo je praksa odgovaranja na propuste tržišta transformativnim, financijski održivim inovacijama usmjerenim rješavanju društvenih problema.
Sharir i Lerner	2006.	Pojedinci i skupine s vizijom, porivom i ustrajnošću da ponude odgovore na društvene probleme i potrebe, neovisno o tome je li njihovo djelovanje vezano uz obrazovanje, socijalnu skrb, okoliš ili zdravlje, važni su za pokretanje i implementaciju bilo kakvog društveno poduzetničkog pothvata.

Sharfman, Busenitz, Townsend i Harkins	2007.	Društveno poduzetništvo je stvaranje pothvata čiji poslovni model je osmišljen kroz individualni pristup ekonomskim sredstvima za strateške akcije koje generiraju ekonomsku i društvenu vrijednost.
Short, Moss i Lumpkin	2008.	Društveno poduzetništvo označava aktivnosti planiranja, prakse i donošenja odluka koje vode stvaranju i održivosti novih pothvata čija eksplicitna misija uključuje društvene probleme.
Yujuico	2008.	Društveno je poduzetništvo potraga za povećanim društvenim blagostanjem, svojstveno za neprofitne organizacije kad kreativno nadilaze ograničenja karakteristična za profitne organizacije.
Murphy i Coombs	2008.	Društveno je poduzetništvo pothvat pokrenut s namjerom da se promovira određena društvena svrha u kontekstu mobilizacije. Pod društvenom svrhom podrazumijevamo određen spektar osnovnih vrijednosti koje su poželjne i važne u civiliziranom društvu.
Neck, Brush i Allen	2009.	Početne točke za razvoj društvenog poduzetništva su misija i izvori prilika.
Murphy i Coombs	2009.	Društveno poduzetništvo je prepoznavanje konvergencije društvenih, ekonomskih i okolišnih resursa uz uvođenje novih dobara, usluga, sirovih materijala, tržišta i/ili sredstava i odnosa u organiziran pothvat namijenjen stvaranju društvene, ekonomske, okolišne vrijednosti u kontekstu mobilizacije.

Akademski zajednica, ali i društveni poduzetnici dali su veliki doprinos pojmovnom određenju društvene ekonomije, društvenog poduzetništva, društvenog poduzeća i društvenog poduzetnika, iako se

o tim pojmovima i dalje vode rasprave na različitim razinama. Ipak, usprkos velikom broju definicija, čini se bitnim težiti jednakom razumijevanju - naročito u praksi, jer svima je zajedničko nekoliko načela - ekonomska i participativna demokracija, uravnoteženost ekonomskih, društvenih i ekoloških ciljeva koje teže ostvariti svojim djelovanjem u lokalnim zajednicama i šire, kao i održivi razvoj zajednice.

1.4. RELEVANTNI DIONICI U SEKTORU DRUŠTVENE EKONOMIJE

Osim društvenih poduzeća, društvenih poduzetnika i raznih organizacija civilnog društva, veliki doprinos razvoju društvene ekonomije u Europi daju i dionici iz ostala 2 sektora - javnog i privatnog profitnog sektora. Tako u prvom redu ne smijemo zanemariti veliki doprinos nacionalnih i europskih istraživačkih mreža poput EMES-a (kojoj se danas pripisuje i najveći doprinos u tumačenju i promociji društvene ekonomije), IRIS mreže¹⁵ (Associazione Italiana degli Istituti di Ricerca sull'Impresa Sociale), EURICSE¹⁶ (European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises), Međunarodnog centra za istraživanje i informacije o javnoj, društvenoj i zadružnoj ekonomiji - CIRIEC-a¹⁷ (International Centre of Research and Information on the Collective Economy), ali i drugih europskih organizacija, odbora i tijela poput Europskog ekonomskog i socijalnog odbora¹⁸ (The European Economic and Social Committee (EESC)), itd. Navedene mreže vrlo često surađuju i sa sektorom obrazovanja, čiji subjekti već desetak godina usporedno razvijaju i nove, razvojne, inovativne studije usmjerene jačanju kapaciteta sektora društvene ekonomije i sektora društvenih poduzeća. Na tom polju vrijedi istaknuti prestižna sveučilišta u SAD-u (Yale, Harvard, Columbia, Seattle University, New York University), Kanadi (University

¹⁵ <http://www.irisnetwork.it/>

¹⁶ <http://euricse.eu>

¹⁷ <http://www.ciriec.ulg.ac.be>

¹⁸ <http://www.eesc.europa.eu>

of Alberta), europska sveučilišta i druga visoka učilišta (Herriot-Watt University, Said Business School, University of Essex, University of Cambridge, University of Trento, slovenski Gea Collage). Te obrazovne institucije prvenstveno nastoje ukazati studentima da postoje dva pristupa u poduzetništvu: poslovni pothvati koji za cilj imaju maksimizirati dobit i poslovni pothvati kojima je cilj činiti dobro za druge (Nicholls A. ed., 2008).

U procesima razvoja sektora društvene ekonomije i društvenog poduzetništva svakako treba spomenuti i društvene investitore - pojedince te organizacije poput Acumen Fund, New Philanthropy Capital, The European Philanthropy Association, New Profit Inc. i ostali.

Ono što se često zamjera dionicima u sektoru društvene ekonomije jest nedovoljna prisutnost u javnosti i promocija koncepta/sektora. Različiti se društveni akteri posljednjih godina trude ispraviti taj nedostatak te kontinuirano rade na senzibilizaciji šire javnosti, promociji dobrih primjera prakse, predstavljanju rezultata istraživanja, zagovaranju i lobiranju za donošenje nacionalnih strategija i strategija širih razmjera. Tako je društveni poduzetnik Bill Drayton prije 30 godina osnovao Ashoka Foundation¹⁹ s ciljem da doprinese stvaranju “svijeta koji reagira brzo i učinkovito na društvene izazove, gdje svaki pojedinac ima slobodu i društvenu potporu za rješavanje bilo kojeg društvenog problema i uvođenje promjena” (Ashoka Foundation, n..d.). 1998./1999. godine osnovane su još dvije važne podržavajuće organizacije: Schwab Foundation²⁰ i Skoll Foundation²¹. Fondacije imaju vrlo značajnu ulogu u razvoju sektora društvene ekonomije kroz različite modele djelovanja: identifikaciju društvenih poduzetnika i dodjelu godišnje nagrade za najbolje društvene poduzetnike, dodjelu nagrade za najbolja istraživanja na području društvenog poduzetništva,

¹⁹ <http://www.ashoka.org/>

²⁰ <http://www.schwabfound.org/sf/index.htm>

²¹ <http://www.skollfoundation.org/>

dodjelu stipendija istraživačima i društvenim poduzetnicima, organizaciju različitih obrazovnih programa, te organizaciju različitih javnih događaja, od kojih svakako treba istaknuti Svjetski ekonomski forum²².

1.5. DJELATNOSTI I MODELI DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA

Istraživačka mreža EMES kroz svoja istraživanja identificirala je do sada preko 40 različitih oblika udruživanja koja bi se mogla svrstati u aktere društvene ekonomije. U Velikoj Britaniji postoji doista širok raspon mogućnosti odabira pravnih oblika za djelovanje društvenih poduzeća (od zadruga, kreditnih unija, razvojnih zaklada, humanitarnih organizacija, stambenih udruženja/zadruga, uzajamnih organizacija, poduzeća usmjerenih interesima zajednice²³, dioničkih društava, društava s ograničenom odgovornošću, itd.)

CIRIEC u jednom od svojih istraživanja (Barea J., Monzón J. L., 2006) definira 5 glavnih grupa poduzeća u sektoru društvene ekonomije: zadruge, uzajamna društva, poslovne grupacije / konzorciji unutar sektora društvene ekonomije, neprofitne institucije koje su na usluzi društvenim poduzećima i ostale organizacije u sektoru društvene ekonomije.

²² Svjetski ekonomski forum (eng. World Economic Forum) je neprofitna organizacija osnovana 1971. godine. Na godišnjem sastanku okupljaju se vodeći društveni poduzetnici, ostali poslovni ljudi, političari, intelektualci i novinari kako bi raspravljali o trenutnim svjetskim problemima. Više informacija dostupno je na linku <http://www.weforum.org>

²³ Poduzeće usmjereno interesima zajednice (Community interest company (CIC) - sukladno Company regulations of 2005), kao oblik stvoreno je prvenstveno zbog mogućnosti registracije društvenih poduzeća koja koriste resurse lokalne zajednice i dobit usmjeravaju u programe od javnog interesa. Proces registracije je nezahtjevan, ali ta poduzeća moraju dokazati da rade u korist zajednice u kojoj djeluju (npr. u obavezi su da podnose izvještaj nezavisnom tijelu o svom doprinosu zajednici i načinu uključivanja interesnih skupina u svoje aktivnosti, nije dozvoljen transfer resursa zajednice na treću osobu, itd)

Jedan od najčešćih pravnih oblika udruživanja u sektoru društvene ekonomije te jedan od najčešćih oblika društvenih poduzeća upravo su zadruge. Procjenjuje se da danas u svijetu ima preko 800 milijuna članova zadruga organiziranih u više od 750.000 zadruga. O značaju, ali i o kontekstu zadrugarstva najbolje govore brojke (Anon., 2011): u SAD-u i Njemačkoj svaki četvrti stanovnik član je zadruge, u EU svaki treći stanovnik je član zadruge, u Francuskoj u 21.000 zadruga zaposleno je 700.000 ljudi, u Belgiji je više od 20% ljekarni organizirano kao zadruge, u Singapuru zadruge imaju 55% tržišta u odnosu na sve trgovačke lance, a u Velikoj Britaniji su najveće turističke agencije upravo zadruge.

U nekim zemljama poput Austrije, Mađarske, Slovenije i drugim post-jugoslavenskim zemljama organizacije civilnog društva poput udruženja građana najčešće su nosioci pilot projekata i razvojnih društveno-poduzetničkih programa u lokalnim zajednicama. Broj tih organizacija iz dana u dan raste i potencijali u tom sektoru se čine velikima - prema Venturi P, Zandonai F. (2012) u Italiji je u 2011. godini identificirano djelovanje više od 85.000 organizacija u djelatnostima definiranim Zakonom o društvenim poduzećima (118/05), a u sektoru društvene ekonomije bilo je zaposleno 380.000 osoba, više od 50.000 volontera sudjelovalo je u provedbi aktivnosti koje su rezultirale godišnjim prihodima većima od 10 milijardi EUR. Razvoj društvene ekonomije danas je vrlo relevantan jer odgovara na šire društvene probleme kao i na specifične probleme društveno isključenih i marginaliziranih skupina - dugotrajno nezaposlenih osoba, siromašnih osoba, starijih osoba, osoba s invaliditetom i drugih. Uz navedeno, društvena ekonomija ima i veliki utjecaj na rješavanje gorućih ekoloških problema.

Djelatnosti u kojima društvena poduzeća u Europi djeluju su s jedne strane vrlo šarolika, a s druge strane izuzetno komplementarna. Tako najveći broj društvenih poduzeća djeluje u području socijalne skrbi, zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalnog zapošljavanja, zaštite okoliša,

gospodarenja otpadom, turizma, kulture, ekološke proizvodnje hrane, obnovljivih izvora energije, sporta. Manji broj društvenih poduzeća specijalizirao se u djelatnostima proizvodnje tekstila, ugostiteljstvu, građevinarstvu i drugim specifičnim djelatnostima. Različita recentna istraživanja klasificiraju djelatnosti društvenih poduzeća u 3 kategorije:

1. radna integracija,
2. pružanje socijalnih usluga, usluga usmjerenih razvoju zajednice i usluga usmjerenih zaštiti okoliša,
3. etička trgovina (fair trade).

ZAKONODAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U JUGOISTOČNOJ EUROPI²⁴

2.

DEFINICIJA DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U JUGOISTOČNOJ EUROPI

2.1.

Italija i Austrija među najstarijim su članicama Europske unije, dok su Slovenija i Mađarska postale članicama 2004. godine. Hrvatska u 2013. godini postaje punopravna članica, a Bosna i Hercegovina (BIH), Crna Gora, Makedonija te Srbija imaju status potencijalnih kandidatkinja za članstvo u EU. Ovdje valja istaknuti važnost poimanja ovog konteksta u kasnijem shvaćanju razlika funkcioniranja sektora društvene ekonomije u jugoistočnoj europskoj regiji.

U BIH definicija društvenog poduzetništva pojavljuje se u 2 nacionalne strategije - Strategiji razvoja federacije BIH za razdoblje 2010-2020 i Strategiji socijalnog uključivanja BIH²⁵. Te strategije utvrđuju da društveno poduzetništvo “cilja k prepoznavanju socijalnog/društvenog problema

²⁴ Područje jugoistočne Europe definirano je sukladno programu South East Europe koji obuhvaća sljedeće zemlje: Albaniju, Austriju, Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Rumunjsku, Hrvatsku, Makedoniju, Grčku, Mađarsku, Srbiju, Kosovo, Crnu Goru, Slovačku, Sloveniju, Moldaviju, Italiju i Ukrajinu.

²⁵ <http://www.fzszpr.gov.ba/stratbih.htm>

i koristi poduzetničke principe kako bi organiziralo, stvaralo i upravljalo poduzetničkim pothvatom koji bi realizirao socijalne/društvene promjene. Iako često društveni (socijalni) poduzetnici djeluju kroz neprofitne organizacije i građanska udruženja, mnogi su aktivni i u privatnom profitnom ili javnom sektoru. Glavni cilj društvenog (socijalnog) poduzetništva je da se poboljšaju socijalni/društveni ciljevi, što ne mora biti kompatibilno sa stvaranjem dobiti.”

U Srbiji se pojam društvenog poduzetništva do 2011. godine pojavljuje u 2 dokumenta - Strategiji razvoja općine Kruševac, te u članku 45. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom²⁶. Taj zakon društveno poduzeće definira kao “privredno društvo koje se osniva za obavljanje delatnosti koja je usmerena na zadovoljenje potreba osoba sa invaliditetom, i koje, nezavisno od ukupnog broja zaposlenih, zapošljava najmanje jednu osobu sa invaliditetom”. U 2011. i 2012. godini cijeli niz novih dokumenata i istraživanja definira kontekst društvenog poduzetništva – npr. Strategija podrške razvoju civilnog društva na teritoriji Beograda, Akcijski plan zapošljavanja za 2012. godinu Zavoda za zapošljavanje i Izveštaji Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade RS.

U Hrvatskoj se pojmovno određenje društvenog poduzetništva navodi samo u Nacionalnoj strategiji za stvaranje poticajnog okruženja za djelovanje organizacija civilnog društva (za razdoblje 2007.-2011.)²⁷, iako ni u tom slučaju ne možemo govoriti o nacionalnoj definiciji. Nacionalna strategija definira okvir na sljedeći način: “Socijalno ili neprofitno poduzetništvo javlja se u različitim oblicima i kroz različite subjekte stjecanja dohotka nastojeći istovremeno ostvariti ekonomske, socijalne i ekološke učinke. Socijalno poduzetništvo predstavlja praktičnu razinu ideje socijalne ekonomije. Prema definiciji, svako poduzetništvo želi stvaranje nove vrijednosti, dakle dohotka.

²⁶ http://poslovi.infostud.com/info/saveti/pravnik-odgovara/zakoni/Zakon_o_profesionalnoj_rehabilitaciji_i_zaposljavanju_osoba_sa_invaliditetom.pdf

²⁷ [http://www.uzuvrh.hr/UserFiles/NacionalnaStrategija\(1\).pdf](http://www.uzuvrh.hr/UserFiles/NacionalnaStrategija(1).pdf)

Kada govorimo o neprofitnom ili socijalnom poduzetništvu, onda je ponovno riječ o stvaranju nove vrijednosti, ali ne isključivo dohotka. Nova vrijednost može se očitovati i kroz socijalne ciljeve, kao što su održivost neprofitne organizacije, stvaranje novih radnih mjesta, zapošljavanje marginaliziranih skupina, i sl. No, pored dodane socijalne vrijednosti, osnovna razlika između profitnog i neprofitnog poduzetništva je u načinu raspodjele dohotka. Neprofitno poduzetništvo želi stvoriti dohodak koji će organizacija usmjeriti na ostvarenje misije zbog koje je i osnovana. Kod neprofitnih organizacija u konačnici nema raspodjele dobiti vlasnicima, osnivačima, voditeljima ili osobama koje su novac zaradile. Odlukom upravnog tijela organizacije, novac se usmjereva u programske aktivnosti ili češće u pokrivanje operativnih troškova poslovanja.”

Situacija u zemljama članicama EU znatno je drugačija. Primjerice u Austriji se primjenjuje definicija istraživačke mreže EMES koja govori kako su društvena poduzeća “organizacije s eksplicitnim ciljem usmjerenim razvoju i koristi zajednice, osnovane od strane skupine pojedinaca, kod koje materijalni interesi kapitalnih investitora podliježu ograničenjima. Te organizacije kao najveće vrijednosti ističu autonomiju, nezavisnost djelovanja i preuzimanje financijskih/ekonomskih rizika permanentnih društveno-ekonomskih aktivnosti...” (EMES, n.d.).

U Sloveniji novi Zakon o društvenom poduzetništvu²⁸ definira društveno poduzetništvo kao trajno obavljanje gospodarske djelatnosti pod posebnim uvjetima zapošljavanja, pri čemu ostvarivanje profita nije jedini i najvažniji cilj. Zakon također opisuje kako društveno poduzetništvo “jača socijalnu solidarnost i koheziju, potiče sudjelovanje i volonterstvo, jača sposobnost inovativnih pristupa društva u rješavanju društvenih, gospodarskih, ekoloških i drugih problema, osigurava dodatnu ponudu proizvoda i usluga koji su u javnom interesu, razvija nove mogućnosti zapošljavanja, osigurava dodatna radna mjesta i društvenu integraciju, kao i strukovnu reintegraciju najranjivijih skupina na tržištu rada.”

²⁸ <http://www.uradni-list.si/1/content?id=102703>

Talijanski Zakon o društvenim poduzećima definira društveno poduzeće kao “privatni subjekt koji proizvodi ili pruža usluge opće društvene korisnosti za interes zajednice, a ne za profit”.²⁹ Zakon dodatno propisuje i kriterije za društvena poduzeća: trebaju biti privatne organizacije, minimalno 70% proizvoda ili usluga koje obavljaju trebaju se odnositi na socijalne usluge, itd.

Iako u Mađarskoj ne postoji jasna definicija unutar zakonodavnog ili strateškog okvira, neki istraživači, u širem smislu, društvena poduzeća podrazumijevaju kao “različite tipove organizacija koje djeluju za opće dobro te putem poslovanja ostvaruju dugoročnu financijsku stabilnost/samo-održivost” (Horvath, O., 2010).

U Crnoj Gori nedavno usvojena Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012-2015 govori kako društveno poduzetništvo doprinosi “otvaranju alternativnih novih radnih mjesta i to posebno za one koji su pripadnici najranjivijih skupina stanovništva”. Također, definira da “društveno poduzetništvo pomaže u smanjenju siromaštva kroz iskorištavanje potencijala”, te “se sve više smatra, kao alternativno i inovativno sredstvo za promoviranje društvenog uključivanja i aktiviranja najranjivijih skupina stanovništva”.

Makedonija tek u nekoliko istraživačkih dokumenata daje okvir za definiranje društvenog poduzetništva, dok ni u jednom strateškom ili zakonskom dokumentu društveno poduzetništvo nije definirano.

Na Kosovu je pojam društvenog poduzetništva uglavnom nepoznat javnosti. Čak ni nevladine organizacije, koje svakodnevno rješavaju probleme nelikvidnosti i manjka financijskih sredstava, nisu uvidjele potencijal u društvenom poduzetništvu (Varga E., Villanyi V., 2011).

Lako je uočiti da se kroz sve definicije zapravo provlači isti sustav vrijednosti te da sve definicije ističu društvene, ekološke i ekonomske ciljeve kao smjernice djelovanja društvenih poduzeća. U tom kontekstu, okvir za djelovanje društvenih poduzeća u jugoistočnoj Europi općenito se ne razlikuje od okvira djelovanja društvenih poduzeća u ostatku svijeta.

ZAKONODAVNI OKVIR ZA RAZVOJ I DJELOVANJE DRUŠTVENIH PODUZEĆA

2.2.

Kada govorimo o zakonodavnom okviru za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća razlikujemo (1) zemlje koje imaju specifičnu legislativu za društveno poduzetništvo, (2) zemlje koje imaju neke zakonske odredbe koje se odnose na društveno poduzetništvo, ali uz brojne nedorečenosti u njima, te (3) zemlje koje nemaju nikakvu legislativu za razvoj i djelovanje društvenog poduzetništva.

U posljednjih desetak godina, u Europi su doneseni brojni zakoni koji definiraju sektor društvene ekonomije i djelovanje društvenih poduzeća - zakoni o društvenim poduzećima u Finskoj 2003. godine i Litvi 2004. godine, zakoni o socijalnim zadrugama u Portugalu i Poljskoj 2006. godine, Zakon o društvenoj ekonomiji u Španjolskoj u ožujku 2011. godine, itd.

Veliki broj društvenih poduzeća u Europi djeluje pod okriljem Zakona o društvenim poduzećima, Zakona o zadrugama i Zakona o udruženjima građana (naravno, u zemljama gdje je pravno dopušteno obavljanje gospodarskih djelatnosti proizvodnje i prodaje proizvoda/usluga u okviru udruženja građana / udruge). Situacija u jugoistočnoj Europi zapravo je vrlo slična, odnosno o poticajnom zakonodavnom okviru za djelovanje društvenih poduzeća možemo govoriti samo kod zemalja kod kojih je taj okvir bar djelomično postavljen. Sljedeća tablica daje pregled stanja za svaku pojedinu zemlju:

Tablica 9. Prikaz zakonodavnog okvira u zemljama jugoistočne Europe

Italija	Zakon o socijalnim zadrugama (381/1991); Zakon o društvenim poduzećima (118/2005) / (Odredbe 155/2006) Statut europskih zadruga; Zakon o nevladinim organizacijama (49/1987); Zakon o volonterskim organizacijama (266/1991); Uredba o neprofitnim organizacijama - ONLUS (460/1997); Zakon o uspostavi integriranog sustava socijalne skrbi i intervencije (328/2000); Zakon o radničkim pravima marginaliziranih skupina (68/1999); Zakon o organizacijama za promociju socijalnih pitanja (383/2000)
Slovenija	Zakon o društvenom poduzetništvu; Zakon o zadrugama Statut europskih zadruga; Zakon o udruženjima građana; Zakon o zavodima; Zakon o ustanovama; Zakon o poticajnom okruženju za razvoj poduzetništva; Zakon o sprječavanju rada i zapošljavanja na crno; Zakon o poljoprivredi; Zakon o rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom; Pravilnik o centrima za zapošljavanje OSI
Austrija	Zakon o unaprijeđenju tržišta rada; Regulative ZZZ o djelovanju socio-ekonomskih poduzeća; Regulative MRSPZP o društvenim poduzećima za radnu integraciju Zakon o zadrugama; Statut europskih zadruga; Zakon o zakladama i fondacijama; Zakon o udrugama; Zakon o zaštitnim radionicama; Zakon o javnoj nabavi
Mađarska	Zakon o zadrugama (X/2006.) / (Odredba 141/2006. (VI. 29) o socijalnim zadrugama) Statut europskih zadruga; Zakon o organizacijama koje djeluju za opće dobro; Zakon o udrugama; Zakon o trgovačkim društvima; Zakon o javnoj nabavi; Zakon o transparentnosti dobivanja poticaja iz javnih sredstava; Zakon o gospodarskim aktivnostima neprofitnih organizacija (IV/2006)

Hrvatska	Zakon o zadrugama Zakon o udrugama; Zakon o zakladama i fondacijama; Zakon o trgovačkim društvima; Zakon o zapošljavanju; Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom; Zakon o javnoj nabavi
Srbija	Zakon o zadrugama Zakon o udruženjima; Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom; Zakon o društvima; Zakon o javnoj nabavi; Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti; Zakon o volontiranju; Zakon o socijalnoj zaštiti; Zakon o zadužbinama, fondacijama i fondovima; Zakon o javno privatnom partnerstvu i koncesijama
BIH	Opći zakon o zadrugama Zakoni o udruženjima i fondacijama; Zakon o trgovačkim društvima; entitetski zakoni o osobama s invaliditetom; Zakon o javno–privatnom partnerstvu; Zakon o socijalnoj zaštiti; Zakon o mikro kreditnim organizacijama; Zakon o javnoj nabavi
Crna Gora	Zakon o zadrugama Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom; Zakon o volonterstvu; Zakon o nevladinim organizacijama
Kosovo	Zakon o socijalnim uslugama (02/L-17); Zakon o slobodi udruživanja i neprofitnim organizacijama (03/L-134); Zakon o osposobljavanju, rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom; Zakon o trgovačkim društvima (02/L-123)
Makedonija	Zakon o zadrugama Zakon o udruženjima građana i fondacijama; Zakon o donacijama i sponzorstvima; Zakon o zapošljavanju osoba s invaliditetom; Zakon o socijalnoj skrbi; Zakon o trgovačkim društvima; Zakon o radnim odnosima; Zakon o socijalnom radu

Dvadesetak godina Italija ima uređen zakonodavni okvir³⁰ za djelovanje socijalnih zadruga (prvi Zakon o zadrugama donesen je 1946. godine kada je bila registrirana tek 91 zadruga, dok je prvi nacrt Zakona o socijalnim zadrugama bio izrađen 1981. godine), koje u toj zemlji čine većinu aktivnih društvenih poduzeća te su ujedno i najzastupljeniji oblik djelovanja u sektoru društvene ekonomije.

Od prve verzije Zakona o socijalnim zadrugama, primjetan je kontinuirani godišnji rast broja socijalnih zadruga od 10%-40% (Corrias, C., 2010):

- 1993. godine: 1.479 socijalnih zadruga (izvor: National Cooperative Department);
- 2003.godine: 6.159 socijalnih zadruga (izvor: ISTAT);
- 2005. godine: 7.363 socijalne zadruge (izvor: ISTAT) - od toga 59% zadruga tipa A, 19% zadruga tipa B, 8,2% zadruga tipa C³¹;
- 2008. godine: 13.938 socijalnih zadruga (izvor: EURICSE)
- 2011. godine: 11.808 socijalnih zadruga (Venturi P, Zandonai F., 2012) - talijanski društveni poduzetnici kontaktirani u sklopu istraživanja procjenjuju brojku na 15.000 socijalnih zadruga.

Sukladno zakonu, socijalne zadruge u svom poslovanju mogu kombinirati plaćeni i neplaćeni, volonterski rad (maksimalno do 50% ukupnog broja djelatnika).

Kada govorimo o primjeni talijanskog Zakona o socijalnim zadrugama, potrebno je istaknuti da se različito primjenjuje u različitim regijama, jer prema zakonu regije su obvezne donositi podzakonske akte, pravilnike ili regionalne zakone u kojima se dodatno definiraju specifičnosti djelo-

³⁰ Do donošenja Zakona o socijalnim zadrugama, socijalne zadruge su uz svoj naziv dodavale status "soliditare".

³¹ Talijanski Zakon o socijalnim zadrugama razlikuje 3 tipa zadruga: socijalne zadruge tipa A koje pružaju različite socijalne usluge svojim korisnicima, socijalne zadruge tipa B koje omogućuju integraciju dugotrajno nezaposlenih i drugih socijalno isključenih skupina na tržište rada (WISE - Work Integration Social Enterprises), te socijalne zadruge tipa C koje pružaju kombinaciju usluga socijalnih zadruga tipa A i B ili su konzorciji socijalnih zadruga.

vanja socijalnih zadruga. Regionalna legislativa o socijalnim zadrugama daje smjernice kako provoditi nacionalni zakon, dok nacionalni zakon definira samo okvir djelovanja socijalnih zadruga. Tako je primjerice u članku 5. Zakona o socijalnim zadrugama definirano da prilikom javne nabave javna tijela mogu dati prednost socijalnim zadrugama. Taj članak primjenjuje se različito u svakoj regiji. Primjerice u regiji Apulija takva praksa uglavnom ne postoji, dok regije Lacij, Lombardija³² i neke druge svojom legislativom dodatno propisuju kriterije i kvote za financiranje socijalnih zadruga kroz ugovaranje javne nabave.

Nadalje, još jedna razlika koja ukazuje na različitu primjenu Zakona o socijalnim zadrugama kroz donošenje regionalne legislative jest zabrana pružanja edukacijskih usluga (osim članovima, zaposlenicima i korisnicima) u regiji Apulija, dok u drugim regijama socijalne zadruge mogu biti edukacijski centri. Sustav olakšica i poticaja za socijalne zadruge također ovisi o odlukama i legislativi regija, regionalnih vlasti, što je vidljivo kroz različite potpore radu i razvoju socijalnih zadruga na sjeveru i jugu Italije.

Iako je koncept društvenog poduzetništva, odnosno društvenih poduzeća prvi put predstavljen u Italiji 1990. godine, trebalo je 15 godina lobiranja i zagovaranja da Zakon o društvenim poduzećima doživi svoje prvo izdanje. Ono što prvo treba napomenuti vezano uz taj zakon je to što on ne definira društveno poduzeće kao pravni oblik djelovanja niti kao novi tip organizacije, već kao pravnu kategoriju, status (*impresa sociale*) koji mogu dobiti organizacije koje zadovoljavaju kriterije, bez obzira na registriran pravni oblik. Teoretski to znači da društveno poduzeće, uz zadovoljavanje određenih kriterija, može biti bilo koja privatna organizacija izlistana u 5. knjizi građanskog prava koji govori o radu (Book V of the Civil Code) - zadruga, trgovačko društvo ili neka organizacija civilnog društva (fondacija, udruženje građana, itd.). Do donošenja tog zakona, samo su se socijalne zadruge smatrale društvenim poduzećima.

³² Regija Lombardija ima najveći broj socijalnih zadruga u Italiji (preko 3.500).

Danas za njih Zakon o društvenim poduzećima propisuje 2 kriterija koje trebaju zadovoljiti da dobiju status društvenog poduzeća:

- obvezu vođenja društvenog računovodstva i izrade izvještaja o društvenoj reviziji³³ (na temelju propisanih kriterija);
- obvezu informiranja zaposlenika³⁴ o poslovanju zadruge (aktivnosti, raspodjela dobiti, itd.), odnosno primjenu principa ekonomske demokracije u djelovanju.

2006. godine donesene su 4 Odredbe (155/2006) koje su dodatno definirale Zakon o društvenim poduzećima iz 2005. godine:

- a. prva Odredba definirala je kriterije za razlikovanje aktivnosti koje imaju društveni utjecaj (sukladno zakonu, društveno poduzeće treba obavljati najmanje 70% aktivnosti koje imaju društveni utjecaj);
- b. druga Odredba definirala je procedure registracije i popis potrebne dokumentacije;
- c. treća Odredba definirala je smjernice za društveno računovodstvo i pripremu izvještaja o društvenoj reviziji;
- d. četvrta Odredba definirala je metode transformacije privatnih profitnih poduzeća i organizacija civilnog društva u društvena poduzeća.

Društvena poduzeća sukladno zakonu dijele se u 2 kategorije: ona koja rade u području socijalne skrbi, zdravstvene zaštite, obrazovanja, zaštite okoliša, eko-društvenog turizma, te ona koja stalno ili privremeno zapošljavaju minimalno 30% pripadnika marginaliziranih skupina s ciljem

³³ Društveno računovodstvo metoda je mjerenja društvenog i ekološkog utjecaja organizacije, pri tome uzimajući u obzir stavove svih dionika. Ova metoda se koristi kako bi se utvrdilo kako organizacija ostvaruje svoje ciljeve. Društvena revizija podrazumijeva nezavisno provjeren izvještaj koji pokazuje koliko je uspješna organizacija u ispunjavanju društvenih i ekoloških ciljeva, vrijednosti i obveza.

³⁴ Zakon o socijalnim zadrugama propisuje obvezu informiranja članova zadruge, ne i zaposlenika.

integracije na tržište rada (jednako kao što propisuje i Zakon o socijalnim zadrugama). Sukladno zakonu, principi ekonomske demokracije trebali bi biti inkorporirani u procese upravljanja, a zakon dopušta i volonterski rad u društvenim poduzećima. Raspodjela dobiti između članova i zaposlenika društvenog poduzeća ovim zakonom nije dopuštena (dopušteno je samo reinvestiranje dobiti u rast i razvoj poduzetničkih aktivnosti / organizacije).

Zakon o socijalnim zadrugama inicirao je promjene i u drugim podržavajućim nacionalnim i regionalnim fiskalnim aktima i zakonima. Tako postoje određene olakšice za talijanske socijalne zadruge koje one mogu koristiti u svom poslovanju (ovdje navodim samo one najvažnije):

- financijske rezerve socijalnih zadruga se ne oporezuju;
- godišnje uplate socijalnih zadruga u uzajamni fond također nisu oporezive;
- sukladno članku 7.3 Zakona o socijalnim zadrugama, socijalne zadruge plaćaju stopu od 4% poreza na dodanu vrijednost na isporučene proizvode i/ili usluge (za razliku od privatnih profitnih poduzeća koji plaćaju stopu poreza od 20%) - ukoliko socijalna zadruga ima status ONLUS³⁵, provode zdravstvene ili socijalne usluge, provode djelatnosti usmjerene ovisnicima o drogama ili ljudima s AIDS-om ili su usluge obrazovnog karaktera usmjerene djeci ili mladima, na njih se ne obračunava porez na dodanu vrijednost;
- zadruge plaćaju manji porez na tvrtku od ostalih poslovnih organizacija;
- zaposlenici zadruga tipa B, koji su ujedno pripadnici marginaliziranih skupina³⁶, oslobođeni su plaćanja mirovinskog i zdravstvenog osiguranja;

³⁵ Uredba o neprofitnim organizacijama koje djeluju za opće dobro (460/1997) dodjeljuje status ONLUS (Organizzazione Non Lucrativa di Utilità Sociale) neprofitnim organizacijama (zadrugama, udruženjima građana, fondacijama, itd.) koje su upisane u Registar neprofitnih organizacija pri Agenciji za neprofitne organizacije i zadovoljavaju određene kriterije propisane Uredbom, kojim ostvaruju pravo na određene povlastice i olakšice u svom poslovanju.

³⁶ U kontekstu talijanskog Zakona o društvenim poduzećima, pripadnici marginaliziranih skupina su osobe s fizičkim ili mentalnim oštećenjima, bivši pacijenti psihijatrijskih bolnica, bivši ovisnici o drogama ili alkoholu, mladi s poteškoćama u razvoju, (bivši) zatvorenici.

- socijalne zadruge tipa B imaju prednost kod ugovaranja javne nabave vrijednosti manje od 200.000 €;
- donacije privatnih osoba neprofitnim organizacijama, uključujući socijalnim zadrugama nisu oporezive, itd.

Ipak, donošenje Zakona o društvenim poduzećima u proteklih 7 godina nije dovelo do nekih velikih pomaka u razvoju sektora. Naime, tek je 2009. godine uspostavljen Registar društvenih poduzeća pri Gospodarskoj komori, ali zbog smanjenih kapaciteta komore (čak i da zaprimaju izvještaje o društvenoj reviziji, koje su sukladno zakonu obvezna dostavljati društvena poduzeća) isti sustav još ne pokazuje rezultate. Prema Venturi P., Zandonai F. (2012) u Registru je u 2011. bilo upisano tek 365 društvenih poduzeća - od toga 10% čine socijalne zadruge (iako su u Registru poslovnih subjekata pri Gospodarskoj komori upisana još 404 poduzeća koja u svom nazivu koriste pojam društveno poduzeće). Također, od 2005. godine nije provedeno ni jedno značajnije, sveobuhvatno nacionalno istraživanje o sektoru društvenih poduzeća niti je napravljena evaluacija primjene Zakona o društvenim poduzećima. Tako da kada u kontekstu Italije govorimo o brojka- ma posljednjih godina riječ je zapravo u velikom broju slučajeva o pretpostavkama i procjenama.

Osim 2 zakona koja direktno definiraju zakonodavni okvir za djelovanje socijalnih zadruga i društvenih poduzeća, Italija ima cijeli niz podržavajućih zakona i pravilnika koji definiraju zakonodavni okvir za djelovanje ostalih neprofitnih organizacija (u 2011. godini u Italiji je djelovalo više od 22.000 ostalih neprofitnih organizacija (Venturi P., Zandonai F., 2012)), između kojih treba istaknuti Zakon o nevladinim organizacijama (49/1987), Zakon o volonterskim organizacijama (266/1991), Uredbu o neprofitnim organizacijama (460/1997), Zakon o uspostavi integriranog sustava socijalne skrbi i intervencije (328/2000) i Zakon o organizacijama za promociju socijalnih pitanja (383/2000), koji ujedno definira i proces nacionalnog planiranja za pružanje socijalnih

usluga. Neki relevantni dionici u sektoru društvene ekonomije, poput saveza zadruga Legacoop³⁷ intenzivno rade i na promjeni i donošenju novih zakonskih akata, poput zakona o povlasticama, poticajima i olakšicama za društvena poduzeća, ali i mijenjanju postojećih - naročito u kontekstu liberalizacije djelatnosti društvenih poduzeća.

Austrijski zakonodavni okvir nešto je skromniji u usporedbi s talijanskim, s tim da je u Austriji načelno iniciran proces izrade Zakona o društvenim poduzećima, kojim bi se obuhvatile i trenutno aktivne Regulative Austrijskog zavoda za zapošljavanje vezane uz financiranje društvenopoduzetničkih organizacija, te Regulative Ministarstva rada, socijalnih pitanja i zaštite potrošača o društvenim poduzećima za radnu integraciju³⁸. Za razliku od Italije, u Austriji su različiti statusi društvenih poduzeća regulirani svaki svojom regulativom. Ono što posebno treba istaknuti za Austriju jest povoljan i motivirajući porezni sustav i zakonodavstvo prema kojem sva poduzeća, udruženja i samostalni poduzetnici koji provode aktivnosti za opće dobro uživaju određene povlastice - smanjenu stopu poreza na dodanu vrijednost, prednost kod ugovaranja javne nabave, itd. (što je opravdano činjenicom da ti subjekti provode aktivnosti i ostvaruju ciljeve koje bi država trebala ionako provoditi i ostvarivati). U tom segmentu, talijansko zakonodavstvo porezne olakšice i povlastice ne veže toliko uz ciljeve, već uz organizacijske oblike.

Iako je sektor društvene ekonomije u Sloveniji tek u povojima (danas predstavlja 2-3% BDP-a), u posljednjih desetak godina provedeno je nekoliko dubinskih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja čiji su rezultati doveli do iniciranja procesa izrade Zakona o društvenom poduzetništvu. Zakon je usvojen od strane slovenskog parlamenta u ožujku 2011. godine, a stupio je na snagu 1. siječnja 2012. godine.

³⁷ <http://www.legacoop.it/>

³⁸ *Te regulative definiraju oblike društvenih poduzeća poput Social economic enterprises (SÖBs), Non-profit employment projects (GBPs), Non-profit secondment organisations (AKÜs), Integrative enterprises (IBs), Employment projects for disabled persons (BPs).*

Slovenski Zakon o društvenom poduzetništvu prvenstveno ima za cilj smanjiti nezaposlenost, odnosno usmjeren je aktivnostima socijalnog zapošljavanja. Zakonom su definirana načela društvenih poduzeća, koja se u velikoj mjeri oslanjaju na kriterije za društvena poduzeća Europske istraživačke mreže EMES:

- trebaju biti osnovana od strane skupine pojedinaca;
- cilj osnivanja poduzeća nije maksimiziranje dobiti;
- osnovana su s ciljem obavljanja djelatnosti s područja propisanih zakonom (to su one djelatnosti koje bez posebnih povlastica ili potpora na tržištu nije moguće obavljati, a od javnog su interesa - u lipnju 2012. godine donesena je Uredba o utvrđivanju djelatnosti društvenih poduzeća koja usklađuje djelatnosti s Nacionalnom klasifikacijom djelatnosti);
- imaju autonomiju djelovanja;
- demokratičnost upravljanja i donošenja odluka.

Status društvenog poduzeća sukladno zakonu može dobiti pravni subjekt koji:

- je osnovan s ciljem obavljanja djelatnosti propisanih zakonom, kod kojeg prihodi od tih djelatnosti u jednoj kalendarskoj godini prelaze 50% ukupnih prihoda te zapošljava najmanje 2 osobe na neodređeno vrijeme (tip A društvenog poduzeća);
- je osnovan za zapošljavanje pripadnika marginaliziranih skupina³⁹, gdje najmanje 1/3 ukupnih zaposlenika su pripadnici marginaliziranih skupina te zapošljava najmanje 3 osobe na neodređeno vrijeme (tip B društvenog poduzeća).

³⁹ U kontekstu slovenskog Zakona o društvenom poduzetništvu, pripadnici marginaliziranih skupina su osobe s invaliditetom, osobe s fizičkim ili mentalnim oštećenjima, dugotrajno nezaposlene osobe (više od 24 mjeseca u registru Zavoda Republike Slovenije za zapošljavanje, nezaposlene osobe koje su u registru Zavoda Republike Slovenije za zapošljavanje najmanje 6 mjeseci i radi se o prvom zaposlenju, nazaposlene osobe iznad 55 godina starosti, nezaposlene osobe pripadnici romske nacionalne manjine, nezaposlene maloljetne osobe, imigranti, beskućnici, bivši ovisnici o drogama ili alkoholu, itd.

Zakon predviđa posebno subvencioniranje plaća zaposlenika kod društvenog poduzeća tipa A, dok će društvena poduzeća tipa B moći koristiti poticaje za zapošljavanje Zavoda za zapošljavanje. Raspodjela dobiti između članova i zaposlenika društvenog poduzeća nije dopuštena. Veliki problem s kojim je Slovenija suočena u smislu implementacije ovog zakona jest nemogućnost uključivanja zadruga u sektor društvenih poduzeća (iako su zadruge u većini europskih zemalja važan, prevladavajući ili čak jedini oblik društvenih poduzeća), jer trenutno važeći Zakon o zadrugama određuje zadruge kao pravne subjekte koji su osnovani s ciljem ostvarivanja dobiti za svoje članove. Ovdje treba naglasiti kako upravo zadrugarstvo bilježi rapidan rast i razvoj u Sloveniji tijekom 2011. i 2012. godine.

Zakon o društvenom poduzetništvu između ostalog definira i izradu Strategije za razvoj društvenog poduzetništva, osnivanje Savjeta za društveno poduzetništvo pri Vladi Republike Slovenije, osnivanje Foruma društvenog poduzetništva, osnivanje Registra društvenih poduzeća, itd.

I Slovenija ima cijeli niz podržavajućih zakona - od Zakona o poticajnom okruženju za razvoj poduzetništva (koji potiče samozapošljavanje, razvoj novih oblika rada kroz modele osobnog dopunskog rada, rada kod kuće, itd.), Zakona o poljoprivredi (koji potiče na pokretanje dopunskih djelatnosti u poljoprivredi za socijalno isključene skupine), Zakona o udruženjima građana (iako zakon zabranjuje obavljanje profitnih djelatnosti), do Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida (koji, jednako kao i u Hrvatskoj, propisuje različite poticaje i olakšice za organizacije koje zapošljavaju osobe s invaliditetom - od sufinanciranja dijela mjesečnih troškova za plaće zaposlenih osoba s invaliditetom, oslobođenja plaćanja poreza na dobit organizacija koje zapošljavaju osobe s invaliditetom, itd.). Posljednji zakon propisuje za neke djelatnosti, ovisno o nositelju aktivnosti (zavodi, invalidske organizacije) i oslobođenje plaćanja poreza na dodanu vrijednost. Kao i u većini post-jugoslavenskih zemalja, Zakon o javnoj nabavi u članku 48. govori

da takve organizacije mogu imati prednost kod ugovaranja javne nabave, uz iste uvjete i kvalitetu kao i ostali ponuđači.

Usporedno s prezentacijama rezultata nacionalnih istraživanja, sve jačim zagovaranjem i lobiranjem, otvaranjem strukturnih fondova i kohezijskog fonda EU, u Sloveniji su nastajali razni oblici društvenih poduzeća, inicirani prvenstveno od strane organizacija civilnog društva. Ta poduzeća nastoje izvući maksimum iz postojećih zakona poput Zakona o zadrugama, Zakona o udruženjima građana, Zakona o zavodima, Zakona o ustanovama, Zakona o trgovačkim društvima (koji definira i neprofitnost društva s ograničenom odgovornošću).

15 godina nakon donošenja talijanskog Zakona o socijalnim zadrugama i mađarski je parlament izglasao Uredbu o socijalnim zadrugama koja je vezana uz Zakon o zadrugama donesen nekoliko mjeseci ranije. Uredba socijalnom zadrugom utvrđuje onu zadrugu kojoj je cilj osigurati radno mjesto i uvjete za pripadnike marginaliziranih skupina i time poboljšati njihov socijalni/društveni status. Zanimljivo je da u kontekstu ovog zakona školske, učeničke zadruge također mogu biti registrirane kao socijalne zadruge (Horvath, O., 2010).

U proteklih 5 godina razvoj socijalnog zadrugarstva u Mađarskoj ipak nije doživio pravi procvat kao što je to bio slučaj s Italijom - u 2011. godini je u Nacionalnom savezu socijalnih zadruga⁴⁰ registrirano tek 178 socijalnih zadruga članica⁴¹. Djelomično se razlozi nalaze u krahu gospodarstva, djelomično u zatvorenosti strukturnih fondova i kohezijskog fonda (naročito Europskog socijalnog fonda) koji ipak posljednjih godinu dana otvaraju nove mogućnosti.

⁴⁰ <http://szosozov.hu/>

⁴¹ <http://maps.google.hu/maps/ms?ie=UTF8&hl=hu&msa=0&msid=214819643574443793150.0004a33a40ed22ad7e52a&ll=47.182246,19.313965&spn=5.323954,9.876709&z=7>

Značajna prekretnica u mađarskom sektoru društvene ekonomije dogodila se 2009. godine kada je izmijenjen i nadopunjen Zakon o trgovačkim društvima mogućnošću dobivanja statusa neprofitne organizacije za sve pravne oblike gospodarskih subjekata (s tim da je ta mogućnost postojala za društva s ograničenom odgovornošću već od 2006. godine). Iako ne možemo govoriti o procvatu sektora neprofitnih poduzeća, veliki broj njih registriran je upravo za djelatnosti u socijalnoj skrbi, obrazovanju i gospodarenju otpadom - najčešćim područjima djelovanja društvenih poduzeća.

Za Hrvatsku, BIH, Srbiju i ostale post-jugoslavenske zemlje možemo reći da se nalaze u sličnoj situaciji. Nijedna od zemalja nema poticajan zakonodavni okvir za djelovanje društvenih poduzeća i u tim zemljama možemo govoriti tek o strateškom stremljenju k postavljanju sektora društvene ekonomije “na zdrave noge” (s druge strane ne možemo reći da postojeći zakonski okvir onemogućuje razvoj društvenih poduzeća).

U Hrvatskoj je u ožujku 2011. godine donesen novi, dopunjeni Zakon o zadrugama⁴² koji u članku 66. definira pravni oblik socijalne zadruge:

“Socijalna zadruga je zadruga osnovana radi:

- obavljanja djelatnosti kojima se pruža pomoć u zadovoljenju osnovnih životnih potreba socijalno ugroženim, nemoćnim i drugim fizičkim osobama, koje one same ili uz pomoć članova obitelji ne mogu zadovoljiti zbog nepovoljnih osobnih, gospodarskih, socijalnih i drugih okolnosti,
- uključivanja u radne i gospodarske procese osoba s umanjenom radnom sposobnošću i drugih fizičkih osoba koje nemaju dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba, a nisu u mogućnosti ostvariti ih svojim radom ili prihodom od imovine ili iz drugih izvora.

Članovi socijalne zadruge mogu biti korisnici i davatelji usluga te radnici zadruge.”

⁴² <http://www.zakon.hr/z/458/Zakon-o-zadrugama>

Time je u Hrvatskoj, doduše 20 godina nakon Italije, postavljen bar neki okvir za razvoj društvenog poduzetništva. Iako postoje problemi u implementaciji zakona na raznim razinama, čini se najvažnijim istaknuti dva problema koji su usko vezani uz Hrvatski savez zadruga - "stručnu poslovnu organizaciju zadruga i zadružnih saveza osnovanu radi promicanja, usklađivanja i zastupanja interesa zadrugara, zadruga i zadružnih saveza"⁴³:

1. članstvo zadruga u Hrvatskom savezu zadruga je obvezno, prisilno sukladno zakonu - tom odredbom zakona izravno se krši jedno od temeljnih načela zadrugarstva koje govori o dragovoljnom i otvorenom članstvu,
2. Hrvatski savez zadruga danas nema razvijenih kapaciteta da bi se mogao nositi s izazovima koji su postavljeni pred njega u smislu implementacije novog, dopunjenog Zakona o zadrugama.

S tim u svezi, novoosnovane socijalne zadruge (u Sudskom registru trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj krajem listopada 2012. godine bilo je upisanih 20-tak socijalnih zadruga) prepustene su same sebi i tehničkoj podršci drugih podržavajućih razvojnih organizacija.

U Hrvatskoj postojeći Zakon o udrugama, kao i Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva dopuštaju obavljanje gospodarske djelatnosti udrugama do visine 50% ukupnih prihoda, nakon čega je preporuka (a o tome govore i principi dobrog upravljanja organizacijama civilnog društva) osnivanje novog pravnog oblika za tu vrstu djelatnosti na temelju Zakona o zadrugama ili Zakona o trgovačkim društvima. I Hrvatska ima poticajan Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom⁴⁴ kojim se između ostalog definira područje zapošljavanja pripadnika marginaliziranih skupina, u ovom slučaju osoba s invaliditetom. Tako ustanova, zadruga ili trgovačko društvo koje zapošljava najmanje 51% osoba s invaliditetom u odnosu na ukupni broj zaposlenih dobiva status zaštitne radionice. U slučajevima kada osobe s invaliditetom ne postižu radni učinak veći od 50% primjeren svojoj dobi, stručnoj spremi

⁴³ <http://www.zadruge.hr/>

⁴⁴ <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288162.html>

i uvjetima rada i koje se ne mogu zaposliti ili održati zaposlenost u općim ili posebnim uvjetima na otvorenom tržištu rada ili u zaštitnim radionicama, mogu se zaposliti u radnim centrima kao javnim ustanovama. Radni centar osniva se i radi radno-terapijskih aktivnosti u okviru rehabilitacije i rehabilitacije osoba s invaliditetom, a mora imati na radu najmanje 80% osoba s invaliditetom u odnosu na broj osoba u radnom odnosu. Sredstva za rad radnog centra uglavnom osiguravaju osnivač i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom⁴⁵. Sukadno hrvatskim zakonima, pravilnicima i odredbama koji se odnose na zapošljavanje, poslodavac koji zapošljava osobe s invaliditetom ima pravo na porezne olakšice, novčane poticaje, te na poticaje⁴⁶ predviđene posebnim ugovorom o zapošljavanju osobe s invaliditetom sklopljenim s Fondom za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, Hrvatskim zavodom za mirovinsko osiguranje i drugim relevantnim institucijama (temeljem Odluke o načinu ostvarivanja poticaja pri zapošljavanju osoba s invaliditetom⁴⁷).

U prilog razvoja društvenog poduzetništva govori i odredba Zakona o javnoj nabavi⁴⁸ koja u članku 12. utvrđuje da “u postupcima javne nabave naručitelji mogu rezervirati pravo sudjelovanja za natjecatelje ili ponuditelje sukladno zaštićenom programu zapošljavanja, ili samo za natjecatelje ili ponuditelje koji zapošljavaju više od 50% osoba s invaliditetom u odnosu na ukupan broj zaposlenih.”

⁴⁵ <http://www.fond.hr/>

⁴⁶ *Poslodavci uz primjenu određenih kriterija ostvaruju pravo na poticaje koji se dijele na redovne poticaje i posebne poticaje. Redovni novčani poticaji isplaćuju se kontinuirano za tromjesečni period i odnose se na novčani poticaj u visini uplaćenog doprinosa za osnovno zdravstveno osiguranje i doprinosa za zapošljavanje, naknadu zbog smanjenog radnog učinka i sufinanciranje dijela troškova radnog asistenta. U kontekstu posebnih poticaja poslodavci ostvaruju pravo na jednokratna materijalna davanja koje obuhvaća obrazovanje zaposlenih osoba s invaliditetom i obrazovanje nezaposlenih osoba s invaliditetom, pravo na naknadu troškova prilagodbe radnog mjesta, pravo na naknadu troškova prilagodbe uvjeta rada, pravo na subvencioniranje kamata najviše do 70% ugovorene kamatne stope sukladno ugovoru o kreditu s bankom i pravo na sufinanciranje dijela troškova druge osobe koja pomaže u savladavanju radnog procesa (radni terapeut) osobi s invaliditetom.*

⁴⁷ <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/290194.html>

⁴⁸ <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/329474.html>

Vrlo slične odredbe Zakona o javnoj nabavi i Zakona o rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom primjenjuju se danas i u Bosni i Hercegovini. Entitetski zakoni o osobama s invaliditetom također predviđaju osnivanje poduzeća za zapošljavanje osoba s invaliditetom, zaštitne radionice i radne centre.

U Crnoj Gori ne postoji poseban zakon koji bi regulirao razvoj društvenog poduzetništva, no jednako tako ni postojeći zakoni koji reguliraju razvoj poduzetništva, humanitarnog, neprofitnog djelovanja i zapošljavanja se ne bave ovom temom. Trenutno je u pripremi izrada nacrtu Zakona o društvenom poduzetništvu. Proces koordinira Ministarstvo rada i socijalne skrbi. Zakon o nevladinim organizacijama, jednako kao u Hrvatskoj, Srbiji i Makedoniji istima omogućuje neograničeno obavljanje gospodarskih aktivnosti, sve dok su u skladu sa statutom organizacije pa bi u tom pogledu navedeni zakon mogao bi biti osnova za pokretanje razvoja društvene ekonomije. Na Zakon o nevladinim organizacijama nadovezuju se i strategija i Zakon o volonterstvu. Zakon o zadrugama, u praksi, pak velikim dijelom daje okvir za djelovanje poljoprivrednih zadruga. Iako je prije nekoliko godina bio iniciran proces izrade Zakona o socijalnim zadrugama (koji je na brojnim skupovima bio identificiran kao alternativa postojećem zastarjelom Zakonu o zadrugama), cijeli je proces stopiran. Pitanje zapošljavanja marginaliziranih skupina, posebice osoba s invaliditetom regulira Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, koji kao i u ostalim post-jugoslavenskim zemljama definira pitanje olakšica, poticaja, osnivanja zaštitnih radionica itd.

Makedonski zakonodavni okvir ne prepoznaje pojam društvene ekonomije ili društvenog poduzetništva. No jednako kao u Hrvatskoj, zakonodavni okvir određenim pravnim oblicima omogućuje razvoj društvenopoduzetničkih aktivnosti. Primjerice, civilno društvo u Makedoniji je razvijenije nego u susjednim zemljama – Kosovu i Albaniji. Iako se suočavaju s brojnim problemima, organizacije civilnog društva i u toj zemlji prepoznate su kao generatori inicijativa za razvoj druš-

tvenog poduzetništva. Postoje i brojni primjeri organizacija koje se bave socijalnim zapošljavanjem, društvenim inovacijama, itd. Udruženja građana djeluju jednako kao i u drugim post-ju-goslavenskim zemljama, no ono što je specifično za Makedoniju jest da su na osnovu Zakona o udruženjima građana i fondacijama, te na temelju odluke Ministarstva pravosuđa, udruženja koja djeluju za opće dobro oslobođena plaćanja određenih poreza te ostvaruju određene poticaje. Nadalje, sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi udruženja građana mogu obavljati i socijalne usluge na temelju dopusnice Ministarstva rada i socijalne politike.

U Makedoniji Zakon o zapošljavanju osoba s invaliditetom određuje između ostalog kriterije za osnivanje zaštitne radionice, koji su zapravo vrlo slični zakonskim okvirima u drugim zemljama - status zaštitne radionice može dobiti organizacija koja zapošljava minimalno 10 osoba na neodređeno vrijeme, od čega minimalno 40% osoba trebaju biti osobe s invaliditetom. Iako postoji zakonodavni okvir, vrlo je mali broj zaštitnih radionica i radnih centara.

U 2011. godini u Srbiji izrađen je prijedlog novog Zakona o zadrugama. U publikaciji “Socijalno preduzetništvo: modeli, komparativna praksa pravni okvir socijalnog preduzetništva” (Anon., 2011) autori navode kako je do sada važeći Zakon o zadrugama, koji se primjenjuje kao nacionalni zakon, donesen 1996. godine, kao savezni zakon, a mijenjan je i dopunjavan 1998. godine. Također, na snazi je i nacionalni Zakon o zadrugama koji je donesen 1989. godine. Novi Zakon o zadrugama objedinio bi postojeća dva zakona. U članku 12. utvrđuje sljedeće: “Socijalne zadruge obavljaju različite djelatnosti radi zadovoljenja potreba zajednice, ostvarenja socijalne, ekonomske i radne uključenosti te zadovoljenja drugih srodnih potreba pripadnika ugroženih društvenih skupina⁴⁹.

⁴⁹ Pod pripadnicima ugroženih društvenih skupina, u smislu ovog zakona, smatraju se osobe koje pripadaju društvenim skupinama koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, u smislu zakona koji uređuje socijalnu zaštitu i osiguravanje socijalne sigurnosti.

Socijalne zadruge dužne su dio dobiti koji ostvaruju obavljanjem djelatnosti ulagati u unapređenje zdravstvene i socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, socijalne, ekonomske i radne uključenosti, uvjetima rada, radnih vještina, životnog standarda, zaštite okoliša i zadovoljenja potreba pripadnika ugroženih društvenih skupina.”

Usvajanje zakona predviđa se za sredinu 2013. godine, te nam ostaje za vidjeti kakav će utjecaj imati na razvoj društvene ekonomije i društvenog poduzetništva u Srbiji. Treba napomenuti da je Grupa 484 iz Beograda sredinom 2011. godine izradila i Prednacrt Zakona o socijalnim zadrugama, koji za cilj ima, osim utvrđivanja okvira za djelovanje socijalnih zadruga, i iniciranje procesa izrade Zakona o društvenom poduzetništvu i Strategije za razvoj društvenog poduzetništva u Srbiji. U listopadu 2012. godine Ministarstvo rada i socijalne politike započelo je s procesom izrade prijedloga Zakona o društvenom poduzetništvu koji bi trebao biti prezentiran u Parlamentu početkom 2013. godine.

Jednako kao i u drugim zemljama jugoistočne Europe, Zakon o udruženjima građana⁵⁰ iz 2009. godine dopušta udruženjima obavljanje gospodarskih djelatnosti bez ograničenja, ukoliko su one definirane statutom te ukoliko je glavna gospodarska djelatnost i upisana u Registar. Ipak, sukladno Zakonu o porezu na dobit poduzeća⁵¹, tumači se da višak prihoda nad rashodima koji prelazi 400.000 dinara (cca 4.000 EUR) treba oporezivati po stopi poreza na dobit za društva. U Srbiji se “udruženja često javljaju kao osnivači društvenih poduzeća, partneri, klijenti ili pak kao izvori finansijskih sredstava za društvena poduzeća” (Socijalno preduzetništvo: modeli, komparativna praksa pravni okvir socijalnog preduzetništva (Anon. 2011)).

⁵⁰ zvzv.vprojuris.org/Pogledajte/zakoni1009/26_lat.doc

⁵¹ *Navedeni zakon donosi i dvojbeno tumačenje poreznog sustava za djelovanje zadruga - naime, nije u potpunosti jasno na koji način se obračunava porez na dobit s obzirom na prihode koji dolaze iz djelatnosti koje nisu gospodarski usmjerene (npr. različiti humanitarni događaji).*

Završno, članak 45. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom⁵² govori o mogućnosti osnivanja društvenih poduzeća i socijalnih organizacija:

“Društveno (socijalno) poduzeće, u smislu ovog zakona, jest trgovačko društvo koje se osniva za obavljanje djelatnosti koja je usmjerena na zadovoljenje potreba osoba s invaliditetom, i koje, nezavisno od ukupnog broja zaposlenih, zapošljava najmanje jednu osobu sa invaliditetom.

Društveno poduzeće posluje u skladu s propisima o trgovačkim društvima.

Socijalna organizacija, u smislu ovog zakona, jest drugi oblik organiziranja koja se osniva za obavljanje djelatnosti koja je usmjerena na zadovoljenje potreba osoba s invaliditetom i koja zapošljava najmanje jednu osobu s invaliditetom.

Društveno (socijalno) poduzeće i socijalna organizacija dužni su dio prihoda koji ostvaruju obavljanjem djelatnosti ulagati u unaprjeđenje uvjeta rada, radnih vještina, socijalne integracije, životnog standarda i zadovoljenja potreba osoba s invaliditetom.”

Ono što jest manjkavost ove odredbe Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u smislu razvoja društvene ekonomije u Srbiji je “neprecizno definiran postotak prihoda koje poduzeće mora investirati u integraciju svojih korisnika” te činjenica, zbog samog područja interesa tog Zakona, što “onemogućava da se odredbe ovog zakona primjenjuju i na druge ranjive kategorije stanovništva” (Socijalno preduzetništvo: modeli, komparativna praksa pravni okvir socijalnog preduzetništva (Anon. 2011)).

Očigledno je da u zemljama članicama EU primjeren zakonodavni okvir djeluje motivirajuće na razvoj sektora društvene ekonomije, dok zemljama Zapadnog Balkana tek prethode procesi kreiranja zakona i politika usmjerenih razvoju društvenih poduzeća i društvenog poduzetništva.

⁵² http://poslovi.infostud.com/info/saveti/pravnik-odgovara/zakoni/Zakon_o_profesionalnoj_rehabilitaciji_i_zaposljavanju_osoba_sa_invaliditetom.pdf

2.3. STRATEGIJE

Osim opisanog zakonodavnog okvira, svaka od zemalja ima bar jedan strateški dokument koji u nekom dijelu spominje ili čak definira mjere za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća.

Zemlje članice Europske unije uz razvijeniji zakonodavni okvir imaju i cijeli niz podržavajućih strategija za razvoj socijalnih usluga, socijalnog zapošljavanja, razvoj društvene ekonomije i društvenog poduzetništva. Tako je samo u Mađarskoj posljednjih desetak godina aktualno nekoliko strategija: National Development Plan 2004-2006 (koji je u fokusu imao mjere za socijalno zapošljavanje), New Hungary Development Plan 2007-2013 (koji je prvenstveno podrška novim, inovativnim programima zapošljavanja), New Hungary Rural Development Plan 2007-2013 (koji za cilj ima osnažiti održivu poljoprivrednu proizvodnju kroz mjere koje su usmjerene održivom ekonomskom razvoju ruralnih sredina).

Slovenija ima primjenjive strategije čak na razini regija, npr. Program spodbujanja konkurenčnosti Pomurske regije v obdobju 2010-2015 kao jedan od 5 instrumenata implementacije aktivnosti definira “Razvoj društvenog poduzetništva”, a u tijeku je i izrada Strategije za razvoj društvenog poduzetništva, u skladu sa Zakonom o društvenom poduzetništvu.

U Hrvatskoj je to već ranije spomenuta Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva. Početkom 2011. godine pokrenut je proces izrade nove Nacionalne strategije stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva za razdoblje 2012. – 2016. godine, koja je usvojena u srpnju 2012. godine. Jedno cijelo potpoglavlje unutar poglavlja “Civilno društvo i društvena kohezija” odvojeno je za postavljanje ciljeva i mjera za razvoj društvenog poduzetništva

u Hrvatskoj. TACSO⁵³ u svojem dokumentu procjene potreba za Hrvatsku navodi aktivnost “poboljšanja zakonodavnog okvira za pružanje socijalnih usluga i razvoja društvenog poduzetništva”. Također, početkom 2011. godine od strane Foruma socijalnog poduzetništva - SEFOR i tadašnjeg Ministarstva gospodarstva, rada i poduzetništva iniciran je proces izrade Strategije za razvoj društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za naredno strateško razdoblje. Očekuje se da će proces izrade Strategije završiti sredinom 2013. godine. Osim spomenutih strategija, okvir za razvoj društvenog poduzetništva upotpunjuju i razni drugi strateški dokumenti poput županijskih razvojnih strategija, JIM - Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske⁵⁴, JAP – Zajedničkog memoranduma o prioritetima politike zapošljavanja Republike Hrvatske⁵⁵, Strateškog plana za razdoblje 2012.-2014. godine Ministarstva poduzetništva i obrta (jedna od smjernica sustavne podrške poduzetništvu određuje “daljnje ulaganje u cjeloživotno obrazovanje za poduzetništvo, akademsko poduzetništvo, poduzetništvo za samozapošljavanje i kao mjera suzbijanja socijalne isključenosti, društveno poduzetništvo”), itd.

U BIH društveno poduzetništvo dobiva sve veću važnost, naročito u kontekstu, razvoja regionalne suradnje i regionalnih inicijativa (zbog specifičnosti svog ustroja), ali i smanjenja siromaštva, zapošljavanja i društvenog uključivanja (Ninković-Papić R., 2012). U 2010. godini donesene su dvije važne strategije za razvoj društvene ekonomije i društvenog poduzetništva u toj zemlji (već ranije spomenute Strategija razvoja federacije BIH za razdoblje 2010-2020 i Strategija socijalnog uključivanja BIH). Obje kao jedan od ključnih prioriteta u cilju smanjenja socijalne isključenosti i siromaštva navode razvoj društvenog poduzetništva. Strategija razvoja federacije BIH za razdoblje 2010-2020 u “Prioritetu 1: Poboljšanje uslova za razvoj postojećih malih i srednjih poduzeća”

⁵³ *The Technical Assistance for Civil Society Organisations (TACSO)* - <http://www.tacso.org/>

⁵⁴ http://www.mzss.hr/medunarodna_suradnja/socijalna_skrb/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_ukljucivanju_rh

⁵⁵ <http://www.mingorp.hr/default.aspx?id=2014>

daje smjernice za razvoj aktivnosti s ciljem razvoja društvenog poduzetništva, dok Strategija socijalnog uključivanja BIH u “Prioritetu 1. Osigurati uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada” utvrđuje mjeru za razvoj sektora društvenih poduzeća:

“Mjera 2. Razviti sistem podrške socijalnom preduzetništvu. Za uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada potrebno je osigurati podršku socijalnom preduzetništvu, jednom od oblika zapošljavanja koje pruža velike mogućnosti za zapošljavanje ovih kategorija. Sistem podrške treba razviti prvenstveno na lokalnom nivou vlasti kao i na ostalim nivoima gdje se osniva i odvija socijalno preduzetništvo. Sistem podrške treba da se sastoji od niza mjera kojima se pojednostavljaju administrativne usluge, finansijska podrška i olakšice. Iskustva zemalja EU u ovom pogledu mogu biti od velike koristi.”⁵⁶ BIH je usvojila i Strategiju razvoja malih i srednjih poduzeća, no kao ni u slučaju prethodne dvije strategije, ni ovdje implementacija ne prati zadane rokove. Strategija učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini u periodu 2012–2015 trebala bi direktno pomoći razvoju društvenog poduzetništva kroz uvođenje edukacije o poduzetništvu u obrazovni sustav.

Strategija za smanjenje siromaštva⁵⁷, u Srbiji donosi cijeli niz preporuka i mjera za razvoj poduzetničkih aktivnosti u sektoru socijalnih usluga i zapravo je jedna od rijetkih recentnih strategija koja se bavi socijalnim zapošljavanjem i razvojem društvene ekonomije (uz već spomenutu Strategiju podrške razvoju civilnog društva na teritoriji Beograda). Ipak, u Srbiji je posljednjih nekoliko godina provedeno desetak različitih projekata, implementiranih od strane organizacija civilnog društva koje su za cilj imale promociju i mapiranje mogućnosti za razvoj društvene ekonomije i društvenog poduzetništva u Srbiji. Jedna od najaktivnijih organizacija na tom području je Europski pokret u Srbiji, koji je do sad provelo, odnosno trenutno provodi 4 veća projekta, a

⁵⁶ <http://www.mft.gov.ba/bos/images/stories/medjunarodna%20saradnja/Bos-C-SSU%20Akcioni%20plan%20BiH.pdf>

⁵⁷ <http://www.prsp.gov.rs/download/2.%20PRSP%20-%20Main%20text.pdf>

u sklopu projekta “Podrška europskim integracijama kroz promociju alternativne ekonomije i socijalne kohezije u Republici Srbiji” provedeno je i objavljeno istraživanje “Socijalna preduzeća i uloga alternativne ekonomije u procesima evropskih integracija”⁵⁸ u kojem je prikazan pregled stanja društvene ekonomije u Srbiji, kao i preporuke i smjernice za njezin razvoj. Zakonodavnim okvirom za djelovanje društvenih poduzeća i preporukama za njihov razvoj bavila se organizacija Grupa 484, koja je 2011. godine objavila istraživanje pod nazivom “Socijalno preduzetništvo: modeli, komparativna praksa i pravni okvir socijalnog preduzetništva”⁵⁹.

U Crnoj su Gori zacrtani brojni ciljevi i prioriteti koji idu u prilog razvoju društvenog poduzetništva i društvene ekonomije sadržani u raznim strateškim dokumentima: Strategiji regionalnog razvoja, Nacionalnoj strategiji zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa, Strategiji razvoja i smanjenja siromaštva, Strategiji razvoja poljoprivrede i Strategiji održivog razvoja.

Na Kosovu je jedina strategija koja djeluje poticajno Strategija razvoja malog i srednjeg poduzetništva 2012-2016 koja između 7 strateških ciljeva u jednom definira i važnost poticanja razvoja ženskog poduzetništva, zapošljavanja marginaliziranih skupina, itd.

Makedoniju pak karakteriziraju dvije strategije koje mogu doprinijeti razvoju sektora društvene ekonomije - Nacionalna strategija zapošljavanja i Nacionalna strategija smanjenja siromaštva i društvenog uključivanja. Ne donose ništa revolucionarnog, ali daju bar nekakav okvir za zapošljavanje marginaliziranih skupina, razvoj obrazovanja, socijalnog stanovanja. Primjerice, jedna od mjera definira subvencioniranje dugotrajno nezaposlenih pri zapošljavanju donacijom 3.000 EUR za start-up troškove, druga mjera pokriva 50% plaće na 12 mjeseci samohranim majkama, itd.

⁵⁸ <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/08-soc-preduzeca.pdf>

⁵⁹ http://www.grupa484.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=475&Itemid=111&lang=english

2.4. INSTITUCIONALNI OKVIR ZA RAZVOJ I DJELOVANJE DRUŠTVENIH PODUZEĆA

Primjeren zakonodavni okvir, u procesu nastajanja, trebao je izgraditi efikasan institucionalni okvir za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća. U nekim zemljama taj okvir je postojan i djelotvoran. U onim zemljama koje su u procesu postavljanja zakonodavnog okvira za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća, institucionalni okvir tek ima obrise, uz neke definirane smjernice za razvoj.

Tablica 10. Dionici institucionalnog okvira za razvoj/djelovanje društvenih poduzeća

Italija	Ministarstvo rada i socijalnih politika; Regionalni centri za socijalnu politiku; Lokalni savjetodavni centri za socijalnu politiku; Konzorciji /savezi socijalnih zadruga; IRIS ; EURICSE; Unicredit Foundation; nekoliko sveučilišta; ESENSEE
Slovenija	Ministarstvo gospodarstva; Ministarstvo za rad, obitelj i društvena pitanja; Savjet za dugoročni razvoj Vlade RS; Zavod za zapošljavanje; Forum društvenog poduzetništva; Unicredit Foundation; razne nevladine organizacije
Austrija	Ministarstvo gospodarstva; Ministarstvo rada, socijalnih pitanja i zaštite potrošača; Zavod za zapošljavanje; Državni ured za socijalnu skrb; BDV Austria; Lokalna partnerstva za zapošljavanje
Mađarska	Ministarstvo socijalne skrbi i rada; Nacionalni savjet zadrugara; Nacionalni savez socijalnih zadruga; Zavod za zapošljavanje; Nacionalna zaklada za zapošljavanje; Civil Employment Workshop - okuplja 7 umbrella organizacija koje djeluju u području socijalne skrbi/ ekonomije

Hrvatska	*Ministarstvo poduzetništva i obrta; *Ministarstvo rada i mirovinskog sustava; *Ministarstvo socijalne politike i mladih; *Ured za udruge VRH; *Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva; *Hrvatski savez zadruga; British Council; UNDP; NESsT; TACSO; Unicredit Foundation; SEFOR; ESENSEE; CEDRA; razne nevladine organizacije
Srbija	*Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike; *Ministarstvo regionalnog razvoja i lokalne samouprave; *Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; *Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine; *Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade RS; Zadružni savez Srbije; British Council; UNDP; Unicredit Foundation; SENS; Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva; ESENSEE; razne OCD
BIH	*Agencija za mala i srednja poduzeća Republike Srpske; *Državni zavod za programiranje razvoja FBiH; *Direkcija za ekonomsko planiranje BiH; Zadružni savez BiH; Unicredit Foundation; RCC; TACSO; razne nevladine organizacije; ESENSEE
Crna Gora	*Ministarstvo rada i socijalne skrbi; *British Council; *Europska banka za obnovu i razvitak; TACSO; razne nevladine organizacije; ESENSEE
Kosovo	Američka gospodarska komora; British Council; Gospodarska komora; razne nevladine organizacije; ESENSEE
Makedonija	*Ministarstvo rada i socijalne politike; *Ministarstvo gospodarstva; USAID Macedonia; British Embassy; UNDP; razne nevladine organizacije; ESENSEE

*institucije su uključene u razvoj okvira za djelovanje društvenih poduzeća

U Austriji su odgovorna ministarstva za djelovanje društvenih poduzeća Ministarstvo gospodarstva i Ministarstvo rada, socijalnih pitanja i zaštite potrošača. Uz njih, važnu ulogu imaju i javni servisi (Zavod za zapošljavanje koji je provoditelj većine mjera iz područja socijalnog zapošljavanja), ali i specijalizirana udruženja poput BDV Austria - nacionalnog saveza organizacija koje djeluju u sektoru društvene ekonomije, SÖB Association - Saveza socio-ekonomskih poduzeća te Lokalna partnerstva za zapošljavanje, koja su financirana kroz Europski socijalni fond. Značajnu ulogu austrijska društvena poduzeća pripisuju upravo BDV Austria, koje brani interese društvenih poduzeća lobiranjem i zagovaranjem, prije svega u procesima redovitih pregovora s Austrijskim zavodom za zapošljavanje (Gschof, H., 2010). Nadalje, treba napomenuti kako u svakoj od 9 austrijskih provincija postoji jedna krovna mreža/organizacija koja reprezentira lokalna društvena poduzeća (članstvo je dobrovoljno)⁶⁰. Te krovne organizacije prvenstveno su usmjerene društvenim poduzećima za radnu integraciju. Njihovo djelovanje pokriva 3 vrste usluga: savjetovanje, obrazovanje i privremeno zapošljavanje. Od financijskih izvora dostupnih društvenim poduzećima (ne samo u Austriji) svakako treba istaknuti Good.Bee banku, koja danas ima status banke te nudi kredite društvenim poduzećima po povoljnijim uvjetima.

Ministarstvo rada i socijalnih politika, Ministarstvo gospodarskog razvoja, Ministarstvo pravosuđa, Ministarstvo unutarnjih poslova i regionalni centri za socijalnu politiku glavni su akteri potpornog okvira za razvoj društvenog poduzetništva u Italiji. U suradnji sa socijalnim zajednicama, prvenstveno konzorcijima socijalnih zadruga, zadružnim savezima (poput Legacoop, Confcooperative, AGCI, itd.), raznim financijskim institucijama te istraživačkim mrežama (IRIS; EURICSE) i sveučilištima (npr. University of Trento) osiguravaju efikasan sustav diseminacije informacija, savjetovanja i izobrazbe.

U Mađarskoj, model talijanskog konzorcija socijalnih zadruga zamijenila je mreža društvenih poduzeća i socijalnih organizacija Civil Employment Workshop (CFM) – riječ je o organizaciji koja okuplja 7 umbrella organizacija društvenih poduzeća i socijalnih organizacija, a članovima nudi različite financijske instrumente (npr. za start-up troškove), tehničku pomoć u planiranju programa, izradi financijskih planova, itd. CFM financira Ministarstvo socijalne politike s godišnjim budžetom nešto većim od 200.000 EUR. Sredinom 2010. godine osnovana je još jedna podržavajuća organizacija – Nacionalni savez socijalnih zadruga koji okuplja nešto više od 170 mađarskih socijalnih zadruga.

Budući da post-jugoslavenske zemlje nemaju definiran zakonodavni okvir za djelovanje društvenih poduzeća, ne možemo ni govoriti o izgrađenom institucionalnom okviru. U svakoj je od tih zemalja važna suradnja privatnih profitnih i javnih organizacija te organizacija civilnog društva. Kao glavni akteri trebala bi istupati ministarstva. Ona bi trebala usklađivati i koordinirati aktivnosti svih dionika. Ipak, u praksi upravo organizacije civilnog društva preuzimaju aktivniju ulogu.

U Hrvatskoj tu ulogu preuzimaju Ministarstvo poduzetništva i obrta⁶¹ (zbog same činjenice što se navedeno ministarstvo bavi razvojem gospodarstva i poduzetništva, te ima donekle izgrađenu mrežu tehničke potpore, financijskih instrumenata, itd.), Ministarstvo socijalne politike i mladih (koje vrlo malo svoje energije usmjerava u razvoj poduzetništva, iako značajno djeluje na području socijalnog zapošljavanja) i Ministarstvo rada i mirovinskog sustava (inicijator procesa izrade Strategije razvoja društvenog poduzetništva). Druga dva važna dionika u razvoju sektora društve-

⁶¹ *Ministarstvo poduzetništva i obrta (<http://www.minpo.hr/>) od 2009. godine raspisuje godišnji natječaj “Zadružno poduzetništvo” na koji mogu svojim projektima aplicirati i socijalne zadruge, a u 2012. godini programom “Poduzetnički impuls” financirani su projekti društvenog poduzetništva u visini 3 milijuna kuna.*

ne ekonomije svakako su Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. U privatnom neprofitnom sektoru glavnu ulogu preuzele su razne nevladine organizacije poput udruge SLAP, Autonomnog centra - ACT, udruge SMART, udruge Zdravi grad (bottom-up pristup). Posljednjih godinu dana te organizacije intenzivno rade na stvaranju poticajnog okruženja za razvoj i djelovanje društvenih poduzeća. 2009. godine osnovan je Forum socijalnog poduzetništva - SEFOR⁶², a u posljednje 3 godine realizirano je niz edukacija, projekata, javnih diskusija, konferencija na temu društvene ekonomije i društvenog poduzetništva. Početkom 2012. godine dodjeljena je i prva Godišnja nagrada za društveno poduzetništvo.

U 2012. godini započeo je proces stvaranja Klastera za eko-društveni razvoj CEDRA koji okuplja 7 regionalnih centara potpore razvoju društvenog poduzetništva. Krajem 2010. godine tri su ranije spomenute organizacije civilnog društva u suradnji s regionalnim partnerima inicirale osnivanje Mreže eko-društvene ekonomije u južnoj i istočnoj Europi⁶³ (ESENSEE – Eco Social Economy Network South and East Europe) s ciljem poticanja humane ili eko-društvene ekonomije koja može pružiti “kvalitetna rješenja za globalne, nacionalne i lokalne izazove s kojima se suvremeno društvo i gospodarstva danas suočavaju”.

U Hrvatskoj, kao i ostalim zemljama regije, značajnu podršku razvoju društvene ekonomije pružaju Zavodi za zapošljavanje kroz različite sustave i mjere potpora i poticaja za različite ciljne skupne, male potpore za pokretanje poslovnih pothvata, itd. Postojeće infrastrukture društvenog

⁶² SEFOR promiče društvenu ekonomiju i društveno poduzetništvo kroz istraživanje i razvoj, zagovaranje, umrežavanje, osnaživanje, informiranje i razvoj kapaciteta ključnih dionika u sva tri sektora u Hrvatskoj te promicanje suradnje, razmjene i umrežavanja na međunarodnom planu, a sve u cilju pružanja stvarne i učinkovite podrške društvenim poduzetnicima, organizacijama i zajednicama u izgradnji pravednijeg društva i postizanju istinskog boljitka za sve.

⁶³ ESENSEE je regionalna mreža organizacija koja promiče kulturu društveno-gospodarske suradnje i napretka kroz načela i vrijednosti eko-društvene ekonomije.

investiranja nažalost još nisu zaživjele, iako u Hrvatskoj već nekoliko godina djeluju organizacije poput Hrvatske mreže poslovnih anđela - CRANE⁶⁴.

Sličan institucionalni okvir mogao bi se opisati i u slučaju Srbije, Makedonije, Crne Gore i BIH.

Srbija ima možda najveći krug relevantnih dionika koji doprinose razvoju institucionalnog okvira za djelovanje društvenih poduzeća od post-jugoslavenskih zemalja (gdje se Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade RS posebice ističe kao jedan od najaktivnijih u javnom sektoru), no ono što karakterizira Srbiju je velika aktivnost privatnih neprofitnih organizacija, točnije udruženja građana. One najaktivnije na tom području - Balkanski fond za lokalne inicijative (BCIF), Evropski pokret u Srbiji (EPuS), Inicijativa za razvoj i saradnju (IDC), Smart Kolektiv i Grupa 484 - u veljači 2011. godine osnovali su Koaliciju za razvoj socijalnog preduzetništva. Prema njihovim priopćenjima za javnost⁶⁵, Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva će raditi “na stvaranju funkcionalnog okvira socijalnog poduzetništva u Srbiji kroz zagovaranje, podizanje svijesti šire javnosti i podizanje kapaciteta društvenih poduzeća”. Ciljevi osnivanja Koalicije su “poticanje razvoja društvenog poduzetništva, podizanje svijesti šire javnosti o društvenom poduzetništvu, smanjenje siromaštva, povećanje prilika za zapošljavanje marginaliziranih skupina, socijalna inkluzija i rješavanje društvenih problema na alternativne načine”. U smjeru što bržeg ostvarenja zacrtanih ciljeva, Koalicija si kao prioritetan zadatak postavlja uspostavljanje partnerstva s relevantnim društvenim dionicima – državom i privatnim profitnim sektorom. U samo pet

⁶⁴ CRANE (Croatian Angel Network) je hrvatska mreža poslovnih anđela, odnosno privatnih investitora zainteresiranih za ulaganja u proizvodne i inovativne tvrtke u vrlo ranom stadiju razvoja. CRANE je pokrenut zajedničkom inicijativom partnerskih institucija Agencije za promicanje izvoza i ulaganja, Poteza Ventures, Hrvatske Private Equity i Venture Capital Asocijacije, Udruge za poticanje softverskog i online poduzetništva 'Initium' te uspješnih poduzetnika Damira Sabola, Saše Cvetojevića i Hrvoja Prpića. Više informacija o mreži dostupno je na linku <http://crane.hr>

⁶⁵ <http://www.sens.rs/article/3007>

mjeseci djelovanja, Koalicija je organizirala natječaj “Poziv društvenim poduzecima za stručnu podršku u unapređenju poslovanja” (financiran od strane španjolskog MDG Achievement Funda⁶⁶) na koji su prijavljena 33 društvenopoduzetnička projekta. Jedan od pokretača koalicije, udruženje Grupa 484, početkom 2011. godine osnovala je i SENS⁶⁷. SENS je mreža “različitih organizacija u Srbiji koje posluju po principima društvenog poduzetništva, iako pravni okvir za isto u Srbiji još uvijek ne postoji. Mreža je otvorenog tipa i posvećena je razvoju snažnog, inovativnog, inkluzivnog, dobro povezanog i održivog sektora društvenih poduzeća u Srbiji. Misija SENS-a je pružanje podrške inkluzivnoj, kreativnoj zajednici u kojoj se društvena ekonomija, ekonomsko osnaživanje i socijalna inkluzija potiču i promoviraju, te na taj način doprinose ekonomskom razvoju Srbije”. Uz navedene dionike razvoja društvenog poduzetništva u Srbiji, svakako treba spomenuti i Unicredit fondaciju, Erste banku te British Council, koji kroz svoje programe pružaju tehničku i finansijsku potporu razvojnim projektima unutar sektora društvene ekonomije. Na području socijalnog zapošljavanja veliku ulogu ima i Fond za socijalne inovacije⁶⁸, koji je od 2003. godine financirao više od 250 projekata. U 2012. godini u Beogradu je osnovan i prvi Centar za društveno poduzetništvo, koji bi u prostoru ukupne površine 320 m² uz izložbeno-prodajni prostor trebao nuditi prostor za edukaciju i jačanje kapaciteta društvenih poduzetnika i poduzeća.

Iako u BIH možemo govoriti više o spontanom razvoju društvenog poduzetništva unutar i od strane organizacija civilnog društva nego o sustavnom razvoju institucionalnog okvira, tri institucije javnog sektora prepoznate su kao ključne u implementaciji mjera i aktivnosti Strategije razvoja federacije BIH za razdoblje 2010-2020 i Strategije socijalnog uključivanja BIH. To su Direkcija za ekonomsko planiranje BIH, Agencija za mala i srednja preduzeća Republike Srpske i Federalni

⁶⁶ <http://www.mdgfund.org>

⁶⁷ <http://www.sens.rs/>

⁶⁸ <http://www.sif.minrzs.gov.rs/>

zavod za programiranje razvoja. U 2012. godini je Unicredit fondacija provela natječaj za “Nagradu za društveno poduzetništvo 2012” u sklopu kojeg je identificirano i financirano nekoliko potencijalnih održivih društvenopoduzetničkih inicijativa i organizacija.

Slovenija, koja unatoč tome što je korak ispred ostalih zemalja Zapadnog Balkana u smislu poticajnog zakonodavnog okvira za djelovanje društvenih poduzeća, zapravo nema izgrađene sustave institucionalne potpore ni financijski okvir za primjenu Zakona o društvenim poduzećima (osim već postojećih fondova - poput Europskog socijalnog fonda - Operativni program razvoja ljudskih potencijala). I u toj bi zemlji glavnu ulogu trebalo preuzeti Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo rada, obitelji i socijalne skrbi ili Savjet za održivi razvoj, no najizglednije je da će to mjesto u razvoju društvenog poduzetništva imati Ured za društveno poduzetništvo, čije osnivanje je predviđeno Zakonom o društvenom poduzetništvu. Krajem 2011. godine osnovan je i Forum društvenog poduzetništva, na inicijativu organizacija civilnog društva i postojećih društvenih poduzeća, uz punu podršku Ministarstva rada, obitelji i socijalne skrbi i predsjednika države. U listopadu 2012. godine Unicredit fondacija objavila je natječaj za “Nagradu za društveno poduzetništvo 2012.”

Osim navedenih podržavajućih organizacija, tijela i institucija, bržem razvoju društvene ekonomije i društvenog poduzetništva u regiji u velikoj mjeri mogu doprinijeti i drugi akteri na nacionalnim, regionalnim ili lokalnim razinama, poput strukovnih institucija, obrazovnih institucija, istraživačkih institucija, različitih organizacija civilnog društva, pa čak i klasična profitna poduzeća koja s ciljem razvoja koncepta društveno odgovornog poslovanja omogućuju dio tržišta za proizvode ili usluge društvenih poduzeća.

2.5. POSTOJEĆI MODELI I OBLICI DJELOVANJA DRUŠTVENIH PODUZEĆA

U cijelom svijetu zapravo postoji problem neusklađenosti definicija društvenog poduzetništva, društvenih poduzeća i društvenih poduzetnika. Ukoliko to imamo na umu, teško možemo govoriti o cjelokupnom obuhvatu društvenih poduzeća u istraživanjima, naročito ako uzmemo u obzir i nepostojanje jedinstvenog registra u bilo kojoj od zemalja jugoistočne Europe. Ipak, moguće je iščitati da su u tom dijelu Europe najčešći oblici djelovanja društvenih poduzeća socijalne zadruge i udruženja građana. Detaljniji pregled dostupan je u tablici ispod.

Tablica 11. Najčešći oblici djelovanja društvenih poduzeća

Italija	socijalne zadruge (tip A, B, C); zadruge; udruženja građana; fondacije; trgovačka društva
Slovenija	udruženja građana; zavodi; (socijalne) zadruge; trgovačka društva; obiteljska poduzeća
Austrija	udruženja građana; zadruge; fondacije
Mađarska	udruženja građana; fondacije; (socijalne) zadruge; trgovačka društva; obiteljska poduzeća
Hrvatska	udruženja građana; socijalne zadruge; školske zadruge; trgovačka društva
Srbija	udruženja građana; zadruge; trgovačka društva; poslovni inkubatori
BIH	udruženja građana; mikrokreditne organizacije; fondacije; trgovačka društva
Crna Gora	udruženja građana; trgovačka društva; zadruge
Kosovo	udruženja građana
Makedonija	udruženja građana; trgovačka društva; zadruge

U zemljama jugoistočne Europe po brojnosti također prevladavaju navedeni pravni oblici društvenih poduzeća - u Italiji prevladavaju socijalne zadruge, dok u ostalim zemljama različiti oblici organizacija civilnog društva (udruženja građana, fondacije) i trgovačka društva (d.o.o.).

Italija i Austrija jedine dodatno definiraju postojeće pravne oblike u smislu dodjele određenih statusa reguliranih zakonima ili nekim podzakonskim aktima. Tako u Italiji status ONLUS (Organizzazione Non Lucrativa di Utilita' Sociale) može biti dodijeljen neprofitnim organizacijama (zadrugama, udruženjima građana, fondacijama, itd.) koje su upisane u Registar neprofitnih organizacija pri Agenciji za neprofitne organizacije i koje zadovoljavaju određene kriterije propisane Uredbom. Time ostvaruju pravo na određene povlastice i olakšice u svom poslovanju.

U Austriji prema posljednim istraživanjima udruženja građana predstavljaju 56,86% registriranih društvenih poduzeća, a društva s ograničenom odgovornošću 21,57% registriranih društvenih poduzeća (WISEs and their role in European policies - National Report Austria, 2008). Austrijska društvena poduzeća su društvena poduzeća za radnu integraciju (Work Integration Social Enterprises - WISE) te su se kao oblik prvi put pojavila u 80-tim godinama prošlog stoljeća, prvenstveno na inicijativu bivšeg ministra za socijalna pitanja Alfreda Dallingerera (riječ je o poznatom nacionalnom programu "Aktion 8000"). Procvat su doživjela krajem 90-tih godina prošlog stoljeća zahvaljujući reformi politika vezanih uz zapošljavanje i tržište rada, ali i dostupnosti fondova EU (naročito Europskog socijalnog fonda (ESF)). Ta društvena poduzeća počivaju na 3 stupa djelovanja (kvalifikacija, savjetovanje, radna integracija) te im je cilj omogućiti dugotrajno nezaposlenim osobama privremeno zaposlenje (uključujući obrazovanje i socio-pedagošku pomoć) s ciljem integracije na tržište rada (rezultati rada tih društvenih poduzeća pokazuju veliki utjecaj na smanjenje nezaposlenosti u Austriji - uspješnost zapošljavanja tranzicijskih zaposlenika na tržištu rada, ovisno u obliku društvenog poduzeća, iznosi od 40 do 85%). Nacionalno karakte-

rističnih oblika društvenih poduzeća/organizacija poput Social economic enterprises (SÖBs), Non-profit employment projects (GBPs) i Non-profit employment companies (BG) trenutno u Austriji ima nešto više od 260: 170 SÖB-a koja su generirala 11.500 zapošljavanja, 81 GPB s 5.000 novootvorenih radnih mjesta te 10 BG-a s 500-tinjak novootvorenih radnih mjesta⁶⁹.

U ostalim državama pravni oblici definirani su Zakonom o udruženjima građana, Zakonom o socijalnim zadrugama, Zakonom o zadrugama i Zakonom o trgovačkim društvima, čije sam specifičnosti u svakoj zemlji opisao u prethodnim poglavljima.

Na razini EU legislative, u obzir je potrebno uzeti i Uredbu Europske komisije (EZ) br. 2204/2002 od 12. prosinca 2002. godine o primjeni članka 87. i 88. Ugovora o EZ-u na državne potpore za zapošljavanje.

2.6. CILJANE SKUPINE DRUŠTVENIH PODUZEĆA

Društvena isključenost i siromaštvo danas su sigurno dva najveća problema u području društvenih pitanja. Rad djece, nepoštivanje radničkih prava, nesigurno i nezdravo radno okruženje, eksploatacija društva/zajednice vezani su problemi koji se samo sustavnim pristupom mogu ublažiti i eliminirati. Razmišljajući o takvom okviru, za pretpostaviti je da društvena poduzeća kao svoje primarne ciljane skupine navode različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, imigranti, manjine, bivši zatvorenici, itd.), uključujući i dugotrajno nezaposlene osobe (prvenstveno mlade, žene i osobe starije od 55 godina).

Tablica 12. Primarne ciljane skupine društvenih poduzeća

Italija	različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, imigranti, bivši zatvorenici, itd.)
Slovenija	dugotrajno nezaposlene osobe (žene, mladi, osobe starije od 55 godina); različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, beskućnici, bivši ovisnici, manjine - naročito Romi, itd.)
Austrija	dugotrajno nezaposlene osobe; nezaposlene osobe (osobe s minimalno 50% invaliditeta; osobe s posebnim edukacijskim potrebama; osobe s nekim drugim oštećenjima; beskućnici, bivši ovisnici)
Mađarska	različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, manjine - naročito Romi, itd.)
Hrvatska	dugotrajno nezaposlene osobe; različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, manjine - naročito Romi, itd.)
Srbija	različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, imigranti, manjine - naročito Romi, itd.)
BIH	dugotrajno nezaposlene osobe (žene); izbjeglice; osobe s invaliditetom; Romi i pripadnici drugih nacionalnih manjina
Crna Gora	različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (dugotrajno nezaposlene osobe, osobe s invaliditetom, manjine, itd.)
Kosovo	dugotrajno nezaposlene osobe; različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, žene, itd.)
Makedonija	različite kategorije osoba koje su u nepovoljnom položaju ili su marginalizirane (osobe s invaliditetom, itd.)

2.7.

IZVORI FINANCIRANJA DRUŠTVENIH PODUZEĆA

Efikasnost zakonodavnog i institucionalnog okvira, dostupnost različitih izvora financiranja i tradicija djelovanja, glavni su faktori koji utječu na diverzifikaciju financijskih sredstava društvenih poduzeća.

Tablica 13: Izvori financiranja društvenih poduzeća

Italija	vlastiti prihodi od djelatnosti; sufinanciranje ili donacije od strane javnog sektora (odnosi se samo na ONLUS); razni financijski instrumenti; krediti
Slovenija	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz strukturnih fondova (Europski socijalni fond) i kohezijskog fonda; donacije iz domaćih izvora; vlastiti prihodi od djelatnosti
Austrija	sufinanciranje iz domaćih izvora (Zavod za zapošljavanje + provincije/gradovi/općine, Državni ured za socijalnu skrb); donacije iz strukturnih fondova (Europski socijalni fond) i kohezijskog fonda; vlastiti prihodi od djelatnosti
Mađarska	sufinanciranje iz domaćih izvora - Nacionalna zaklada za zapošljavanje; donacije iz strukturnih fondova (Europski socijalni fond) i kohezijskog fonda; vlastiti prihodi od djelatnosti
Hrvatska	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz domaćih izvora; vlastiti prihodi od djelatnosti
Srbija	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz domaćih izvora; vlastiti prihodi od djelatnosti
BIH	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz domaćih izvora; vlastiti prihodi od djelatnosti

Crna Gora	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz domaćih izvora; vlastiti prihodi od djelatnosti
Kosovo	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz domaćih izvora
Makedonija	donacije iz međunarodnih izvora; donacije iz domaćih izvora; vlastiti prihodi od djelatnosti

Tako u zemljama u kojima nije uspostavljen primjeren zakonodavni i institucionalni okvir za djelovanje društvenih poduzeća kao jedine izvore financiranja društvena poduzeća navode donacije iz međunarodnih i domaćih izvora te rijetko prihode od vlastite djelatnosti. Društvena poduzeća u tim zemljama kao jedan od najčešćih problema ističu upravo nedostatak financijskih sredstava za razvoj poduzetničkih aktivnosti, odnosno povećanje obima socijalnog zapošljavanja. Nasuprot tome, kao primjer dobre prakse takovim poduzećima, u Italiji društvena poduzeća kao najvažniji izvor financiranja navode prihode od vlastite djelatnosti, razne financijske instrumente i kredite (koji su im omogućeni prvenstveno od strane konzorcija, saveza ili drugih financijskih institucija kojih su članovi i/ili od strane nacionalnih, etičkih, razvojnih banaka poput Bance Etice), te sufinanciranje ili donacije od strane javnog sektora (samo za ONLUS). Dakle potpuno drugačiji koncept poslovanja.

Austrijska se društvena poduzeća najviše oslanjaju na sufinanciranja iz domaćih izvora (Zavod za zapošljavanje, proračunska sredstva provincija/gradova/općina, Državni ured za socijalnu skrb), donacije iz strukturnih fondova (Europski socijalni fond, Program za društvenu promjenu i inovacije, Europski fond za ruralni razvoj...) i kohezijskog fonda te tek kao posljednje, prihode od vlastite djelatnosti. Iako se financijska sredstva iz domaćih javnih izvora više ne smatraju donacijama, već instrumentom plaćanja troškova, takav model, gdje svake godine

društvena poduzeća trebaju aplicirati za sredstva, bez ikakve garancije, pokazuje se dugoročno neodrživim ne samo za ta društvena poduzeća već i za sektor društvene ekonomije u cjelini, naročito ako uzmemo u obzir prosjek odnosa izvora financijskih sredstava koji je u omjeru 40% iz vlastitih prihoda i 60% iz sufinanciranja aktivnosti iz domaćih izvora ili strukturnih fondova ili kohezijskog fonda.

Općenito, za ostvarenje društvenih i ekoloških ciljeva, društvena poduzeća mogu primjenjivati različite strategije - od diverzifikacije prihoda preko potpune financijske samoodrživosti, smanjivanja troškova do maksimizacije resursa (Alter, S. K., 2000). Takav financijski spektar društvenih poduzeća zasnovan je na komercijalnim/ekonomskim ciljevima, na tipu poduzeća i njegovoj zrelosti. Detaljan prikaz financijskog spektra društvenih poduzeća prikazujem tablično:

Tablica 14. Financijski spektar društvenih preduzeća (Alter, S. K., 2000):

Org. struktura	Tradicionalno neprofitna	Tradicionalno neprofitna / DP	Društveno poduzeće (DP)	Društveno poduzeće	Društveno poduzeće
Financijski spektar	Potpuna ovisnost o donacijama	Djelomična samoodrživost	Održivost novčanog tijeka	Operativna samoodrživost	Financijska samoodrživost
Realizacija prihoda	Bez realiziranih prihoda. Oslanja se na donacije/ potpore u smislu financijske podrške i kako bi se održale tekuće aktivnosti.	Ostvareni prihodi pokrivaju određeni dio operativnih troškova ili određenih programskih troškova.	Ostvareni prihodi pokrivaju operativne troškove poduzeća koji su niži od tržišne vrijednosti.	Ostvareni prihodi pokrivaju sve operativne troškove (bez tržišnih troškova - troškovi kapitala i investicija).	Ostvareni prihodi pokrivaju sve operativne i investicijske troškove po tržišnoj vrijednosti.

Potpore/ Donacije	100% subvencionirano/donirano.	Društveno poduzeće i/ili matica uglavnom ovisni o potporama/donacijama.	Premošuje deficit koji nastaje kao razlika između ostvarenih prihoda i troškova, dok su kapitalne investicije i dalje većinom subvencionirane/donirane.	Troškovi kapitala subvencionirani dok su djelomično subvencionirani krediti i investicije.	Bez subvencija/donacija
Održivost kroz ostvareni prihod	Neodrživo. Zahtijeva kontinuiranu vanjsku financijsku potporu (donacije). Povrat troškova se smatra slučajnim dobitkom, a ne očekivanim rezultatom programa.	Neodrživo. Organizacija ovisi o donacijama i subvencijama. Ipak, moguće je financiranje izoliranih sporednih aktivnosti i usluga.	Blizu održivosti. Samostalno pokriva direktne troškove; organizacijski i operativni troškovi i dalje subvencionirani; prihodi dovoljni samo za pokrivanje dnevnih aktivnosti.	Očekivana održivost. Operativni troškovi pokrivaju se vlastitim prihodima. Nema dodatnih dobitaka. Donacije i subvencije smanjene.	Održivo s kretanjem k profitabilnom. Prihodi pokrivaju sve operativne i financijske troškove. Iz dobiti se financira daljnji rast. Mogućnost izbora u promjeni statusa iz neprofitnog u profitni.

Vrsta primitaka	Filantropske donacije Potpore Primitak u naravi Volonterski rad	Filantropske donacije Donacije Primitak u naravi Volonterski rad Potpora od strane matične organizacije	Donacije za financiranje deficita Popusti i porezne olakšice Volonterski rad ili rad manji od tržišne vrijednosti (pripravnici i stažisti) Kamatne stope ispod tržišne vrijednosti Potpora matične organizacije Povlašteni ugovori	Popusti i porezne olakšice Kamatne stope ispod tržišne vrednosti Potpora matične organizacije Premošćivanje pomoću grantova za specifične troškove Povlašteni ugovori	Porezne olakšice zakonski dopuštene kad organizacija zadržava neprofitni status. Povlašteni ugovori
------------------------	--	---	---	---	--

2.8. PREPREKE ZA RAZVOJ DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA

Recentna istraživanja (Nicholls A. ed., 2008) prepoznaju prepreke za razvoj društvenog poduzetništva u cijelome svijetu na nekoliko razina:

- nedostatak poticajnog zakonodavnog okvira za djelovanje društvenih poduzeća;
- nedostatak pravednog, povoljnog poreznog okruženja za donacije društvenim poduzećima, ali i za njihovo djelovanje;
- nerazvijeno političko okruženje za provedbu različitih kampanja, javne diskusije;
- korupcija, nezaštićeno tržište.

Lista se može dopuniti još nekim preprekama koje su identificirane u drugim istraživanjima, a vrlo su primjenjive i za regiju jugoistočne Europe: nedostatak nacionalnih strategija i potpora, nerazvijen društveni kapital, nedostatak tradicije društvenog poduzetništva, nedostatak poduzetničkih vještina kod društvenih lidera i ostalo.

Društvena poduzeća ističu da ekonomska kriza utječe na održivost i mogućnosti njihova razvoja, a dugoročnu izloženost njezinom utjecaju vide kao jednu od većih prepreka.

Društvena poduzeća iz post-jugoslavenskih zemalja najveće prepreke/probleme vide u izostanku poticajnog zakonodavnog okvira i strategija razvoja sektora društvene ekonomije, u nedostatku kapaciteta i znanja za razvoj društvenih poduzeća (nedostatak centara potpore za društvena poduzeća), kod udruženja građana u nedostatku kvalitetnih ljudskih resursa, u nedostatku statističkih podataka, nedostatku dubinskih istraživanja, sporim procesima gospodarskog restrukturiranja i tranzicije te nerazumijevanju funkcije društvene ekonomije u rješavanju rastućih problema socijalne isključenosti i siromaštva od strane javnog i privatnog profitnog sektora.

Društvena poduzeća iz zemalja članica EU navode prepreke/probleme specifične za svaku od zemalja.

Tako u Italiji najveću prepreku daljnjem razvoju i djelovanju vide u velikim razlikama između profitnih i neprofitnih poduzeća koja uzrokuje slabu motivaciju u primjeni modela društvenog poduzetništva. Društvena poduzeća ostale prepreke vide u ograničenosti državnog budžeta, smanjenju dostupnih sredstava, poglavito zbog utjecaja ekonomske krize na smanjenje prihoda od djelatnosti, jakoj konkurenciji privatnih profitnih poduzeća te zastarjelosti i neprimjenjivosti jednog od temeljnih zakona na kojima počiva talijanska društvena ekonomija - Zakona o socijalnim zadrugama.

U Sloveniji se pak više ističu problemi vezani uz razvoj zakonodavnog i institucionalnog okvira: društvena poduzeća navode kako nema strategije za razvoj privatnog neprofitnog sektora, nema nacionalnih tijela za razvoj civilnog društva i tijela za razvoj društvenog poduzetništva i drugo. Društvena poduzeća velike prepreke vide i u krutosti nacionalnog fiskalnog sustava, primjerice akontaciji dohotka u okviru osobnog dopunskog rada, stope PDV-a, itd.

Mađarska društvena poduzeća kao glavne probleme navode nedostatak suradnje unutar sektora društvene ekonomije, nedostatak nacionalnog krovnog saveza/foruma društvenih poduzeća, slabu potražnju za proizvodima i uslugama društvenih poduzeća, krizu monetarnog tržišta i tržišta rada što izravno utječe na održivost lokalnih zajednica, a time i društvenih poduzeća, nepostojanje sustava potpore banaka sektoru društvene ekonomije, nedovoljno razvijen zakonodavni okvir za djelovanje društvenih poduzeća te nedostatan financiranje iz državnog proračuna i strukturnih fondova ili kohezijskog fonda.

Na kraju, austrijska društvena poduzeća kao najveći problem vide “pobunu” drugih poduzeća zbog nepravedne konkurencije. Međutim, smatram da tu treba imati na umu da ta poduzeća brigu o ekonomskim/komercijalnim ciljevima često stavljaju u drugi plan zbog pronalaženja rješenja zapošljavanja marginaliziranih skupina. Takvo razumijevanje njihova djelovanja daje tim poduzećima opravdanje za “povlašteni” položaj na tržištu. Također, problem je prisutan i u sektoru zadrugarstva, gdje “manje prepreke predstavljaju naknade za obvezna članstva u revizorskim zadrugnim savezima i nemogućnost zadruga sa socijalnim/društvenim karakterom da preuzmu status dobrotvorne ustanove, što bi im omogućilo poseban porezni tretman” (Zadrugarstvo i socijalna ekonomija u Hrvatskoj, 2011).

PREPORUKE I SMJERNICE ZA RAZVOJ DRUŠTVENE EKONOMIJE I DRUŠTVENOG PODUZETNIŠTVA U JUGOISTOČNOJ EUROPI

3.

Današnja ekonomija počiva na modelu maksimiziranja profita, zanemarujući pritom društvene i ekološke ciljeve svog djelovanja. Privatni nprofitni sektor, organizacije civilnog društva, svoje djelovanje pak temelje na vrijednostima. Društvena poduzeća, velikim dijelom dio privatnog nprofitnog sektora, uravnotežuju ekonomske ciljeve s društvenim i ekološkim ciljevima. Vrijednosti postavljaju ispred profita. Danas društvena poduzeća značajno doprinose ekonomskom i društvenom rastu i razvoju.

Sektor društvene ekonomije “alat” je za reviziju i mijenjanje tradicionalnog ekonomskog sustava. Da bi bio učinkovit, on treba biti izgrađen, efikasan, samoodrživ. Zbog toga je u tranzicijskim zemljama potrebno što hitnije unaprijediti institucionalni (međusektorsko planiranje i djelovanje) i zakonodavni okvir (izrada i usvajanje zakona o društvenim poduzećima, stvaranje povoljnijeg poreznog okvira), uspostaviti modele tehničke podrške, senzibilizirati relevantne dionike o potencijalu društvene ekonomije i društvenih poduzeća, provesti dodatna istraživanja (nacionalna kvalitativna istraživanja o primjerima dobre prakse, problemima, preprekama i mogućim rješenjima). Zemlje članice EU trebale bi osigurati specifičnu i jasnu legislativu (jedinstvene i jasne definici-

je, jasno identificirane ciljeve djelovanja, jasno definirana područja djelovanja, itd.), vertikalnu i horizontalnu učinkovitost institucionalnog okvira, dugoročno planirane i učinkovite sustave tehničke pomoći i (su)financiranja i drugo.

Ono što se ističe kao presudno jest što skoriji završetak procesa konceptualnog određenja društvene ekonomije, s ciljem okončanja njezine institucionalne nevidljivosti i osiguravanja pozicioniranosti kao stupa društvene korisnosti između privatnog i javnog sektora. (Monzon J. L., Chaves R., 2007.)

Deseci održavnih konferencija, okruglih stolova, javnih tribina, prezentacija projekata i njihovih rezultata, nekoliko provedenih manjih istraživanja/mapiranja u kojima sam sudjelovao u protekle dvije godine ukazuju na nekoliko zajedničkih preporuka i smjernica za daljnji razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj i zemljama u okruženju.

3.1. PREPORUKE ZA ZEMLJE JUGOISTOČNE EUROPE

Iako se najčešće kroz javni diskurs povlači pitanje financiranja i financijskih instrumenata, trebamo imati na umu da tome treba pristupiti sustavno i strateški. Ne smije se dozvoliti scenarij u kojem će se postaviti visoka očekivanja, osigurati velika financijska sredstva za razvoj društvenog poduzetništva, a zatim ćemo gledati neiskusne lidere, inovatore, društvene poduzetnike i organizacije kako se guše u vlastitom razočaranju. Primjer takvog jednog iskustva imala je Slovenija u 2011. godini.

Najprije bi trebalo prethoditi ulaganje u izgradnju i jačanje kapaciteta dionika sektora društvene ekonomije na različitim razinama i kroz različite modele, na primjer neformalne treninge/radi-

onice, osnivanje i djelovanje regionalne kreativne društvene akademije, obrazovne programe o društvenom poduzetništvu u sektoru formalnog obrazovanja (osnovne i srednje škole), osnivanje nacionalnih mreža potpornih centara i inkubatora, koji bi pružali direktnu podršku društvenim poduzetnicima i poduzećima (marketing, planiranje, investicije...). Čak i razvijene zemlje obuhvaćene ovim istraživanjem (Italija, Austrija) nemaju razvijene takve modele.

U nekim zemljama postoje već jake i izgrađene lokalne i nacionalne mreže koje rade na razvoju i promociji društvenog poduzetništva. Međutim, na razini regije postoji velika potreba za regionalnim povezivanjem i umrežavanjem kroz zagovaračke mreže, klustere i drugo oblike udruživanja. Tu su potrebu prepoznali sami društveni poduzetnici. Takve lokalne, nacionalne i regionalne mreže trebale bi biti prepoznate u različitim procesima, kao relevantni socijalni partneri, (su)donosioci i predlagatelji odluka/akata/zakona i ostalo. Kada govorimo o sustavu financiranja sektora društvenih poduzeća, već danas postoji nekoliko inicijativa za osnivanje regionalnog fonda za razvoj društvenog poduzetništva, a u nekim zemljama i nacionalnog fonda. Takvi su se mehanizmi pokazali učinkovitim u zemljama zapadne Europe, u zemljama koje imaju dugu tradiciju razvoja društvene ekonomije i društvenog poduzetništva, ali i u nekim drugim zemljama, primjerice u Italiji.

Izazov s kojim se novonastali, nedovoljno razvijen sektor društvenih poduzeća u zemljama jugoistočne Europe (u pravilu sve zemlje osim Italije) treba što prije suočiti jest institucijska nevidljivost. Razlozi su brojni: riječ je o razvoju novog sektora, nema konceptualne identifikacije – nema jedne definicije društvene ekonomije i društvenog poduzetništva. U kontekstu promocije i prepoznatljivosti sektora društvenih poduzeća pomogle bi i inicijative poput pokretanja zaštitnog znaka za društvena poduzeća, poput Social Enterprise Mark⁷⁰ u Velikoj Britaniji.

⁷⁰ <http://www.socialenterprisemark.org.uk/>

Nadalje, potrebno je raditi na izgradnji zakonodavnog okvira koji neće biti isključiv, već poticajan i otvoren. Kod većine zemalja riječ je o donošenju ili reviziji postojećih Zakona o društvenom poduzetništvu / društvenim poduzećima, Zakona o društvenim poduzećima za radnu integraciju, Zakona o zadrugama, Zakona o socijalnim zadrugama, Zakona o udruženjima građana, Zakona o socijalnoj skrbi te svih pratećih i fiskalnih zakona.

Na samom kraju, usporedno s razvojem sektora, potrebno je razviti sustave kvalitete za društvena poduzeća i mehanizme mjerenja utjecaja i učinka društvenih poduzeća, koji će vrednovati djelovanje društvenih poduzeća temeljem minimalno 4 načela (društveno odgovorno poslovanje, ekonomska demokracija, participativna/sudionička demokracija i održivi razvoj) ili kriterija definiranih u nacionalnim zakonima.

3.2. PREPORUKE ZA HRVATSKU

Hrvatska je i dalje tranzicijska zemlja i u njoj se trenutno dešavaju brojni procesi postavljanja sektora društvenog poduzetništva. Nabrojiti ću neke od važnijih preporuka/smjernica za sljedeće strateško razdoblje od tri godine:

1. Potrebno je osigurati veću uključenost medija s ciljem sustavnog informiranja javnosti i donosioca odluka o društvenoj ekonomiji i društvenom poduzetništvu.
2. Potrebno je osigurati poticajnu zakonsku regulativu koja će biti dovoljno otvorena za participaciju različitih organizacija koje djeluju u sektoru društvene ekonomije. Neke od mogućnosti su dopune postojećih zakonskih akata ili donošenje novih, poput Zakona o društvenim poduzećima, Zakona o socijalnim zadrugama, itd. Tome bi trebalo prethoditi donošenje Strategije za razvoj društvenog poduzetništva.

3. Potrebno je osigurati sustavno ulaganje u izgradnju kapaciteta i izgradnju infrastrukture podrške stvaranjem i jačanjem regionalnih centara potpore (CEDRA), Foruma socijalnog poduzetništva te drugih oblika podrške. U tom kontekstu potrebno je izgraditi i sustav obrazovanja društvenih poduzetnika iz različitih segmenata poduzetničkog djelovanja (poslovno planiranje, financijska i društvena revizija, itd.).
4. Potrebno je poticati privatni profitni sektor da se aktivnije uključi u programe socijalnog zapošljavanja, programe pružanja mentorstva organizacijama koje se bave razvojem društvenog poduzetništva te da u većem obimu koriste usluge i proizvode postojećih društvenih poduzeća.
5. Potrebno je osnovati Fond za razvoj društvenog poduzetništva ili osigurati povoljnije kreditne linije koje će biti dostupne društvenim poduzećima u svim fazama poduzetničkog poslovanja.
6. Potrebno je provesti dodatna dubinska istraživanja:
 - a. proučiti trenutno stanje i perspektive razvoja zakonodavstva u široj regiji kako bismo učili na iskustvima i pronašli optimalni model primjeren za Hrvatsku,
 - b. izraditi kvalitativnu analizu/mapiranje resursa i potencijala za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj,
 - c. provesti kvalitativno istraživanje organizacija koje su angažirane u pružanju socijalnih usluga da bi se otkrile dobre prakse i problemi u pristupu tržištu i kreiranju socijalnih usluga,
 - d. provesti kvalitativno istraživanje o preprekama organizacija civilnog društva i privatnih profitnih organizacija u tranzicijskim procesima u društvena poduzeća.
7. Potrebno je inicirati osnivanje novih vladinih tijela i nezavisnih udruženja/saveza, poput Nacionalnog savjeta za društveno poduzetništvo pri Vladi RH, Nacionalnog saveza socijalnih zadruga, itd.

4. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

4.1. GREEN & CLEAN (SRBIJA)

Glavna djelatnost: čišćenje, održavanje zelenih površina, sitni popravci

Internetska adresa: <http://www.biziangrupa.rs>

Grupa 484, udruženje građana iz Beograda, desetak godina intenzivno radi s imigrantima, a posljednjih nekoliko godina, kroz razne projekte, pokušava se baviti njihovom ekonomskom integracijom. 2009. godine Unicredit fondacija iz Milana financijski je poduprla projekt Grupe 484 u iznosu 503.000 EUR. Cilj projekta bio je omogućiti dodatno obrazovanje i radnu integraciju imigrantima iz beogradskih kolektivnih centara (kojih je u tom trenutku bilo 11, s više od 2.000 imigranata), s krajnjim ciljem zapošljavanja 15-ak pojedinaca/ki. Kroz projekt su organizirana osposobljavanja i usavršavanja za razna zanimanja (čistači/ice, poslovni administratori, komunalni radnici...) na kojima je sudjelovalo više od 150 imigranata. Završetkom obrazovanja projekt je pokazao prve rezultate - od 50 imigranata koji su sudjelovali u edukaciji za komunalne radnike (održavanje zelenih površina), njih 20-tak odmah je pronašlo zaposlenje u javnom komunalnom poduzeću. Nakon faze obrazovanja imigranata provedeno je sveobuhvatno istraživanje potreba javnog i privatnog profitnog sektora za uslugama društvenih poduzeća, s naglaskom na zanimanja za koja su osposobljeni imigranti u sklopu projekta. Rezultati istraživanja pokazali su da postoji potreba za ugovaranjem usluga čišćenja od strane organizacija iz sva tri sektora te je izrađen poslovni plan za pružanje takvih usluga.

U listopadu 2009. godine Grupa 484 i IAN - Međunarodna mreža pomoći osnovali su Green & Clean d.o.o., društveno poduzeće za usluge čišćenja i održavanja zelenih površina. Glavni cilj osnivanja poduzeća je radna integracija imigranata, ali i ostalih socijalno marginaliziranih skupina. Početne troškove poduzeća u potpunosti je pokrila Unicredit fondacija (u iznosu 40.000 EUR). Aktom o osnivanju definirana su tijela upravljanja, raspodjela dobiti poduzeća (neprofitnost poduzeća - ne postoji raspodjela dobiti između osnivača, članova uprave ili zaposlenika, već se dobit reinvestira u nove aktivnosti osnivača – projekti zapošljavanja i osposobljavanja ranjivih kategorija stanovništva, pružanje psiho-socijalne podrške i osnaživanje zaposlenih korisnika, podrška osnivanju novih društvenih poduzeća, itd.), načela upravljanja društvenim poduzećem (rotirajući sustav donošenja odluka - “zlatni glas”, ovlasti direktora, prava zaposlenika) i drugo. Uprava poduzeća sastavljena je od 5 članova - direktora poduzeća, 2 predstavnika udruženja građana Grupe 484 i 2 predstavnika IAN-a. Danas Green & Clean d.o.o. zapošljava 7 zaposlenika na puno radno vrijeme - direktora, zamjenika direktora i 5 radnika/ice. Ima nekoliko stalnih klijenata (Instituto Cervantes de Belgrado, Astra Zeneca d.o.o., Save the Children Fund Belgrade, Press Publishing Group d.o.o. i drugi), te kontinuirano provodi aktivnosti s ciljem unapređenja prodaje (marketing putem internetskih stranica, društvenih mreža, uspostavljanje partnerstava s konkurencijom).

Problemi s kojima se društveno poduzeće suočava prepoznaju se na raznim razinama: nacionalni sustav socijalne skrbi stvorio je kulturu nerada (korisnici socijalne pomoći teško se odlučuju za zapošljavanje), velika je nemotiviranost zaposlenika za razvoj poduzeća (razlozi tome leže u zatvaranju prostora za njihovu participaciju u procesima odlučivanja, tako da se danas razmišlja u smjeru podjele udjela u poduzeću), itd.

Green & Clean d.o.o. danas je jedan od rijetkih primjera poduzeća u Srbiji koje doprinosi unapređenju srpskog društva pružanjem jednakih mogućnosti za zapošljavanje dugotrajno nezaposlenih i drugih ranjivih skupina i pojedinaca.

EKO BAG (SRBIJA)

Glavna djelatnost: oporaba PVC reklamnih papira, proizvodnja torbi

Internetska adresa: <http://www.idcserbia.org>

Eko Bag je udruženje građana osnovano u travnju 2010. godine kao logičan nastavak projekta “Potpora procesima zapošljavanja i osnivanje društvenog poduzeća za oporabu otpadnog materijala” financiranog od strane Grada Beograda u iznosu od 26.000 EUR. Osnovni je cilj eko-društvenog poduzeća zapošljavanje dugorajno nezaposlenih žena kroz oporabu specifičnih otpadnih materijala. Osnivači udruženja su udruženje građana IDC Srbija i 9 nezaposlenih žena iznad 50 godina starosti. IDC Srbija ima 30% glasova u procesima donošenja odluka, a 9 osnivačica ostatak. Sva imovina poduzeća pripada zaposlenicima. Statutom je definirano kako se dobit raspodjeljuje na način da se 80% dobiti prebacuje u razvojni fond udruženja, a 20% vraća osnivaču IDC Srbiji.

Trenutno je zaposleno 6 žena različitih prethodnih kvalifikacija koje su prošle šestomjesečnu obuku za šivanje specifičnog otpadnog materijala koji se koristi u proizvodnji. U šivačkoj radionici (prostor je osiguran od strane Općine Vračar) proizvode se razni predmeti (torbe, novčanici, vrećice, torbice i slični proizvodi) od PVC platna koje se koristi u reklamnim kampanjama, a u Srbiji zbrinjavanje tog materijala predstavlja veliki okolišni problem, čime sami proizvodi imaju dodatnu vrijednost. Na taj način relevantni dionici imaju mogućnost podupiranja poduzetničkih aktivnosti koje nisu samo reciklaža gradskog otpada, već i proizvodnja inovativnih i originalnih predmeta od otpada. Najčešće one organizacije koje doniraju otpadni materijal i kupuju proizvode za provedbu svojih aktivnosti: za poslovne poklone, konferencije, proslave, festivale i druge događaje. Time jačaju svoj korporativni imidž, demonstrirajući društvenu i okolišnu odgovornost, ali istovremeno i financijski podupiru ovaj poduzetnički pothvat. Neki od dosadašnjih partnera i kupaca bili su: Grad Beograd, Poslovni centar Općine Vračar, Mercedes-benz Srbija, Erste ban-

ka, Exit festival, Grad Novi Sad itd., a Eko Bag bio je sudionik brojnih izložbi i festivala u Srbiji (Mixer festival, Moda za poneti, Festival društveno odgovornog poslovanja, izložba u Nacionalnoj galeriji...). Društveno poduzeće trenutno u Srbiji nema konkurencije.

Eko Bag svoj uspjeh duguje i izvrsnoj vidljivosti u javnosti. Priču o društvenom poduzeću objavile su državna televizija, lokalne TV postaje u Srbiji i BIH, B92, Studio B, razni tiskani mediji poput "Poslovne ideje" i drugih.

Eko Bag se osim uporabe otpadnih materijala bavi i promocijom društvenog poduzetništva; unapređenjem životne sredine; obrazovanjem građana, posebice djece i mladih o značaju očuvanja i zaštite životne sredine; javnim zagovaranjem promjena navika u pogledu korištenja i očuvanja prirodnih resursa i postupanja s otpadom; razvijanjem solidarnosti među članovima društva; te promocijom i poticanjem zapošljavanja dugotrajno nezaposlenih osoba itd.

4.3. GOSTILNA DELA (SLOVENIJA)

Glavna djelatnost: ugostiteljstvo

Internetska adresa: <http://www.tovarnadela.si/>

Gostilna Dela je društveno poduzeće koje je 2011. godine izraslo iz aktivnosti većeg, dugoročnog projekta “Tovarna Dela - vstop v svet dela”, koji provodi organizacija civilnog društva DSP Center iz Ljubljane, u suradnji s partnerima. DSP Center je jedna od najaktivnijih slovenskih organizacija civilnog društva koja radi na razvoju društvenog poduzetništva. Kroz razne aktivnosti i programe pomažu društvenoj integraciji marginaliziranih skupina, a glavni je fokus na aktivnostima usmjerenim mladima - dugotrajno nezaposlenima, s problemima u ponašanju, itd.

Gostilna Dela jedan je od prvih primjera društvenih poduzeća u Sloveniji, registrirana sukladno novousvojenom Zakonu o društvenom poduzetništvu. Klasičan je mali restoran koji u potpunosti ovisi o svojim uslugama i kvaliteti u smislu pozicioniranja u podosta zasićenom konkurentskom tržištu, no glavna razlika ujedno je i velika marketinška prednost - restoran nije otvoren kako bi maksimizirao profit za osnivače (partnere na projektu - Centerkontura, Vzgojno-izobraževalni zavod Višnja Gora i DSP Center), već mu je cilj stvaranje društvenog kapitala u smislu edukacije i zapošljavanja mladih kojima prijete društvena isključenost.

U proces pokretanja Gostilne Dela, osim projektnih partnera i ciljane skupine, uključena je bila i šira javnost. Kako ni sam koncept poslovanja restorana (koji je sličan konceptu restorana Fifteen, osnivača Jamie Olivera) nije uobičajen, tako ni proces adaptacije prostora u kojem se restoran nalazi nije klasičan primjer suradnje s organizacijama arhitektonske/građevinske djelatnosti. U procesu obnove restorana organizirane su tri otvorene radionice u koje su bili uključeni prijatelji i simpatizeri projekta, građani iz susjedstva, korisnici projekta. Na prvaj je razvijen koncept

adaptacije prostora, na drugoj je prostor adaptiran (skoro u potpunosti od recikliranih materijala koji su bili dostupni u samom prostoru prije adaptacije), a na trećoj se skupljala oprema i posuđe za restoran. Od samog začetka ideje slogan Gostilne Dela bio je “mjesto za druženje” te se takav stav provlačio kroz sve aktivnosti projekta.

Danas je u restoranu zaposleno 7 mladih osoba koji svakodnevno pripremaju hranjive doručke, užine i ručkove. Zaposlenici ravnopravno s direktorom i članovima Upravnog odbora sudjeluju u procesima donošenja odluka, dok razvoju restorana pristupaju strateški i planski. Misija restorana, društveni utjecaj koji imaju i grade, prihvatljive cijene za sve kategorije stanovništva i kvalitetna i ukusna hrana garancija su da će se brojni korisnici restorana i u budućnosti rado vraćati. Projekt je djelomično financirala Europska unija kroz Europski socijalni fond, a manji dio sredstava osigurali su projektni partneri i razni drugi manji donatori.

4.4. POMELAJ (SLOVENIJA)

Glavna djelatnost: rukotvorine, obrazovni programi

Internetska adresa: <http://www.pomelaj.si/>

Razvojna zadruga Pomelaj izrasla je na temelju potreba identificiranih 1997. godine, u vrijeme kada je veliki broj žena ostajao bez posla, brojna poduzeća odlazila su u stečaj, itd. Poduzeće DART iz Lendave te godine je provelo sveobuhvatno istraživanje o razvijenosti ruralnog kraja Prekmurja. Istraživanje je pokazalo da se većina stanovništva bavi poljoprivredom na manjim parcelama te proizvodnjom rukotvorina. U to je vrijeme Ministarstvo poljoprivrede pokrenulo program samozapošljavanja u ruralnim krajevima, koje je direktno odgovorilo na neke od identificiranih potreba. Usporedno su se razvijali i prvi jednogodišnji obrazovni programi za lončarstvo i pletenje, te je uspostavljena prva radionica s ciljem osposobljavanja lokalnog stanovništva za rad kod kuće (kroz izlobiran model osobnog dopunskog rada). U periodu od 2002. do 2005. godine u Sloveniji se provodio projekt razvoja razvojnih centara u ruralnim krajevima koji su za zadaću imali provoditi razna osposobljavanja, savjetovanja, itd. Razvojna zadruga Pomelaj, kao jedan od deset novoosnovanih razvojnih centara, osnovana je 2003. godine s ciljem razvoja poduzetništva u ruralnim sredinama, uspostavljanja kvalitetnog obrazovnog sustava za osposobljavanje ruralnog stanovništva za različita zanimanja, pomoći ruralnom stanovništvu pri osiguravanju financijskih resursa i pri registraciji za pokretanje vlastitih poslovnih inicijativa te kao pomoć pri prodaji proizvoda.

Područja djelovanja zadruge su: provedba istraživanja i analize poduzetničkih mogućnosti, razvoj novih programa zapošljavanja, razvoj novih proizvoda (lončarstvo, rukotvorine, pletenje...), motivacijsko-informacijske aktivnosti, osposobljavanje nezaposlenih osoba, savjetovanje pri pokretanju poslovnih pothvata, potpora na tržištu (otkup, dorada i distribucija proizvoda), razvoj i

koordinacija kooperantske mreže, promocijske aktivnosti za članove zadruga i ostalo. Osnivači zadruga bili su Općina Polana, Općina Črenšovci, Općina Dobrovnik, poduzeća DART i RKC, Regionalna razvojna agencija MURA iz Murske Sobote, lokalni poljoprivrednici i ostali kooperanti. Zadruga od tada djeluje u zgradi u vlasništvu općine.

Od 2009. godine Razvojna zadruga Pomelaj ima status centra za zapošljavanje. Da bi neka organizacija dobila status centra za zapošljavanje u Sloveniji, treba zadovoljiti nekoliko kriterija. Između ostalih treba ima zaposlenih najmanje 5 osoba s invaliditetom na zaštitnim poslovima. Država sufinancira plaću osoba s invaliditetom u iznosu razmjernom postotku radne sposobnosti, kao i plaću radnog asistenta.

Zadruga danas ima 9 stalno zaposlenih osoba i 50-tak kooperanata (s kojima održavaju pravedan poslovni odnos, plaćajući im za isporučene proizvode ili usluge u roku od 30 dana, bez obzira je li proizvod ili usluga prodan ili ne). Sukladno zadružnim načelima, svaki član zadruga sudjeluje u procesima donošenja odluka s jednim glasom. Veći dio svojih prihoda zadruga ostvaruje kroz projektne aktivnosti (projekti financirani iz strukturnih fondova i kohezijskog fonda), dok prihodi od vlastite djelatnosti iznose nekih 20% ukupnih prihoda (treba napomenuti kako prihodi od vlastite djelatnosti svake godine rastu i zauzimaju sve veći udio u ukupnim приходima). Dobit se, sukladno Pravilima zadruga raspodjeljuje na način da se 5% dobiti uplaćuje u rezervni fond zadruga, a 95% dobiti se reinvestira u razvojne programe zadruga.

Najveći problemi s kojima se zadruga susreće su postizanje financijske samoodrživosti u ovim turbulentnim vremenima, problemi predfinanciranja i sufinanciranja projekata koje financira Europska unija te nedostatak prostornih i ljudskih kapaciteta.

ROMANI DESIGN (MAĐARSKA)

Glavna djelatnost: proizvodnja odjevnih predmeta s romskim tradicijskim motivima

Internetska adresa: <http://www.romanidesign.hu/>

Socijalnu zadrugu Romani Design osnovalo je 7 zadrugara/ki u 2009. godini s ciljem zapošljavanja pripadnika romske nacionalne manjine te očuvanja kulturne baštine Roma kroz proizvodnju kvalitetne i moderne odjeće i modnih dodataka utemeljenih na tradicionalnim romskim motivima i materijalima. Voditeljica zadruge Erika Varga dugogodišnja je aktivistkinja, koja i danas provodi mnogobrojne projekte s ciljem promocije romske kulture, poput izdavanja magazina za djecu i mlade Glinda (financira Open Society Foundation), koji se bavi pitanjima romske kulture, povijesti i jezika, radionica za romsku djecu, itd.

Od samih začetaka veliki broj donatorskih organizacija prepoznao je i podupire njihov rad (npr. EEA grants, Norway grants). Prvi je projekt financirala National Public Employment Foundation (OFA), a sredstva u iznosu 74.000 EUR utrošena su na aktivnosti pokretanja i osnivanja zadruge, opremanja, izrade strateškog i poslovnog plana i prve poduzetničke aktivnosti.

Romani Design nije velika modna organizacija. Nije ni samo biznis niti eksperimentalni poduzetnički pothvat. Gledano iz perspektive zadruge, Romani Design je komunikacijski alat jednako kao i brend. Djelatnosti kojima se bavi čine most između Roma i ostatka populacije, koji izravno doprinosi eliminaciji stereotipa spram Roma i gradi pozitivan javni diskurs o Romima. Svojim djelovanjem, kroz zapošljavanje marginaliziranih skupina, zadruga direktno odgovara i na potrebe na tržištu: na nedostatak nakita, odjeće i modnih dodataka kreiranih i dizajniranih posebno za pripadnike/ice romske nacionalne manjine.

Socijalna zadruga Romani Design danas je prepoznata organizacija u Mađarskoj (zahvaljujući čestim modnim revijama) koja kroz poduzetničko djelovanje i dalje njeguje aktivistički duh svojih osnivača.

BÓDVALENKE FRESCO VILLAGE (MAĐARSKA)

4.6.

Glavna djelatnost: turizam, edukacija

Internetska adresa: <http://www.bodvalenke.eu/>

Priča s romskim selom Bódvalenke započela je u kolovozu 2009. godine na inicijativu Hungarian Reformed Church Aid Foundationa iz Budimpešte. Lokalni i međunarodno priznati romski umjetnici pretvorili su ruševno, staro, sivo selo u selo predivnih, životnih boja, selo kuća oslikano freskama koje govore o povijesti i kulturi Roma u tom naselju na sjevernu Mađarske. Danas, iz pozicije mještana sela, freske su samo okvir za razvoj novih projekata koji utječu na smanjenje siromaštva (proračun jedinice lokalne samouprave iznosi samo 135.000 EUR): od zdravstvenih i edukacijskih programa preko programa zapošljavanja i poduzetništva do programa gospodarenja otpadom i programa korištenja obnovljivih izvora energije.

Socijalna zadruga Fresco Village osnovana je u travnju 2010. godine na inicijativu 11 mještana/ki i u prvom se redu bavi turističkim djelatnostima, od kojih je najvažnija organizacija Dragon Festivala. Kroz zadrugu i putem javnih radova, posljednje 2 godine zapošljava 46 od 52 radno sposobna mještana.

Nekoliko projekata vrijednih ukupno oko 300.000 EUR uskoro će krenuti s implementacijom: etno restoran, muzej umjetnina i rukotvorina, izgradnja turističkih puteva po močvarama koje okružuju selo (u suradnji s Nacionalnim parkom Aggtelek), krojačnica i šivaonica, sušionica i pakirnica samoniklih gljiva i mali sajmišni prostor za prodaju lokalno proizvedene hrane. U narednim fazama u planu je oslikavanje preostalih 20-tak kuća, organizacija redovitih kulturnih i turističkih programa, kreativnih kampova, itd.

U 2011. godini zadruga je dobitnik ERSTE Foundation Award for Social Integration.

AUTONOMNI CENTAR - ACT (HRVATSKA)

Glavna djelatnost: razvoj društvenog poduzetništva

Internetska adresa: <http://actnow.hr/>, <http://printlab.hr/>, <http://act-konto.hr/>,

<http://humananova.org>, <http://cedra.hr>

Autonomni centar - ACT je udruga građana koja informiranjem, savjetovanjem, izobrazbom i drugim oblicima podrške radi na razvoju civilnoga društva, eko-društvene ekonomije te slobodne kulture i društveno angažirane umjetnosti. Članovi/ice i zaposlenici udruge dijele viziju društva s jednakim pristupom resursima, znanju i informacijama gdje je svaki pojedinac važan i odgovoran te proaktivno djeluje za dobrobit društva i prirode. ACT je dobitnik Godišnje nagrade za društveno poduzetništvo za 2011. godinu.

Autonomni centar - ACT rješenje danas gorućih problema (nedovoljna iskorištenost globalnog povezivanja; vlasnička struktura dobara (materijalnih i informacijskih); selektivan pristup informacijama, znanjima i tehnologiji; degradacija prirodnog okoliša; raslojavanje društva, stagnacija razvoja društva u cjelini) vidi u jednakim mogućnostima za sve, posebice u procesima odlučivanja – za što je preduvjet jako i razvijeno civilno društvo. Koncept eko-društvene ekonomije, koji uključuje društvenu pravednost te održivo korištenje i zaštitu prirodnih resursa, treba uvoditi kao zamjenu za neoliberalni kapitalizam, koji se pokazuje kao štetan za većinu stanovništva i Zemlju u cjelini. Treći uvjet održivog razvoja jest da cjelokupno društveno nasljeđe (kultura) postane javno dobro te se koristi za dobrobit lokalnih zajednica i društva.

Autonomni centar - ACT želi kroz razvojne projekte, korištenjem inovativnih metoda, fleksibilno reagirati na probleme i potrebe lokalnih zajednica i regije. Kroz uključivanje svih dionika u zajednici, razmjenjujući znanja i iskustva u regiji, Autonomni centar - ACT djeluje lokalno, ali stvara

univerzalne koncepte koje zajedno s rezultatima daje zajednici na daljnje slobodno korištenje te dionicima pruža podršku u daljnjem razvoju tih dobara.

Autonomni centar - ACT u radu koristi različite metode izobrazbe, savjetovanja i informiranja, pokušavajući osnažiti ključne dionike u razvoju pojedinog tematskog područja. Najčešće se koristi bottom-up pristup - u smislu sadržaja (djeluje se na uzroke problema) i u smislu dionika (osnažuju se ciljne skupine koje će tek nakon izgradnje kapaciteta moći utjecati na rješavanje problema i njihovih uzroka). Osim što se na ovaj način djeluje dugoročno, postoje i multiplicirajući efekti jer osnaženi dionici razvijaju vlastite projekte i aktivnosti, sami stvaraju nove suradnje i partnerstva te postaju prepoznatljivi u svojoj zajednici. Kod provedbe projekata važnom smatramo razmjenu znanja i iskustva te podjelu poslova kroz partnerstva s dionicima iz svih sektora i s dionicima iz drugih zemalja.

Autonomni centar - ACT u 2011. godini, 8 godina nakon osnivanja, ima sedmero zaposlenih – voditelji/ice projekata, projektni asistenti/ice i voditeljicu financija. Osim kroz rad na projektima u udruzi, zaposlenici se aktivno uključuju u lokalne, nacionalne i regionalne partnerske inicijative, zagovaračke koalicije i policy mreže. Veliku važnost zaposlenici pridaju vlastitom kontinuiranom obrazovanju, jačanju sposobnosti i razvoju kapaciteta. Udruga u svom radu primjenjuje principe dobrog upravljanja za organizacije civilnog društva te od 2007. ima implementiran Sustav osiguravanja kvalitete za neprofitne organizacije - SOKNO.

Autonomni centar - ACT je jedan od inicijatora i osnivača centara potpore za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj, te koordinira jednu od pet Regionalnih mreža specijaliziranih organizacija civilnog društva - Program JAKO - koja je dio cjelovitog Programa regionalnog razvoja i jačanja sposobnosti organizacija civilnoga društva na lokalnoj i regionalnoj razini kojeg provodi

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva. Od samih začetaka razvija jedinstvenu arhivu samoizdatih nezavisnih publikacija iz regije, koja čini samo dio bogatog fundusa Knjižnice i čitaonice "Tabula rasa". Knjižnica je od nedavno otvorila vrata i Volonterskom uredu Međimurja, a nedavno je pokrenut i rad Ureda za razvoj transdisciplinarne i novomedijske kulture.

Udruga posljednjih godinu dana u financiranju projekata najviše koristi predpristupne fondove EU, a nacionalne donatore/sponzore koristi kao izvore sufinanciranja. Dio financijske samoodrživosti osigurava pružanjem edukacijskih i konzultantskih usluga. Od 2007. godine pokreće različite poduzetničke eksperimente, iz kojih izrastaju stabilna društvena poduzeća: ACT Printlab d.o.o., ACT Konto d.o.o., Socijalna zadruga Humana Nova i Centar za eko-društveni razvoj CE-DRA Čakovec. Portfolio konzorcija društvenih poduzeća u naredne 2-3 godine nadopunit će ekopoljoprivredna socijalna zadruga, restoran s organskom/biodinamičkom hranom, centar za edukaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, centar za pomoć u kući i kreditna unija.

Ukratko o društvenim poduzećima:

ACT Printlab d.o.o., izrastao je 2007. godine iz projekta udruge kao zanimljiv, inovativan i potreban alat u kontekstu razvoja civilnog društva, u neprofitno društveno poduzeće, grafički i web dizajn studio, koji partnerima (organizacijama civilnog društva, društvenim poduzećima...) nudi profesionalne, kvalitetne, inovativne proizvode i usluge. Zapošljava mlade i druge marginalizirane skupine.

ACT Konto d.o.o. je neprofitno društveno poduzeće osnovano 2009. godine specijalizirano za pružanje stručnih i kvalitetnih knjigovodstveno-računovodstvenih usluga i porezno savjetovanje za hrvatske neprofitne organizacije s ciljem unapređenja njihovog poslovanja/djelovanja. Zapošljava isključivo osobe s invaliditetom.

Socijalna zadruga Humana Nova potiče zapošljavanje osoba s invaliditetom i drugih društveno isključenih osoba (žena starijih od 50 godina) kroz proizvodnju i prodaju kvalitetnih i inovativnih tekstilnih proizvoda od ekoloških i recikliranih materijala za domaće i inozemna tržišta. Proizvodi zadruge odgovor su na stvarne potrebe korisnika. Zadruga aktivno doprinosi održivom razvoju lokalne zajednice, smanjenju siromaštva i očuvanju prirode. S djelovanjem je započela krajem 2011. godine.

Centar za eko-društveni razvoj - CEDRA Čakovec najmlađe je društveno poduzeće osnovano krajem 2011. godine. CEDRA Čakovec jedan je od nekoliko centara potpore za razvoj društvenog poduzetništva u Hrvatskoj, unutar klastera za eko-društveni razvoj. CEDRA Čakovec pruža poslovne i savjetodavne usluge (usluge savjetovanja, edukacije i organizacije) pojedincima i organizacijama na načelima individualnog pristupa, inovativnosti i otvorenosti s ciljem ostvarivanja održivog ekonomskog, ekološkog i društvenog razvoja zajednice.

Autonomni centar - ACT i društvena poduzeća djeluju u više od 450 m² poslovnog prostora u centru grada Čakovca.

ZADRUGA RUKE (HRVATSKA)

Glavna djelatnost: proizvodnja povrća

Internetska adresa: <http://www.udruzenje-baranja.hr/>

Udruženje “Baranja” iz Bilja krajem 2009. godine osnovalo je Socijalno poduzetničku zadrugu “Ruke” kroz projekt “Ekonomsko osnaživanje žena ruralnih područja” koji je financiran sredstvima Svjetske banke. Baranja je inače ruralno područje s velikom stopom nezaposlenosti te prilično nepovoljnom obrazovnom strukturom. Kroz projekt je 50 žena educirano za plasteničku proizvodnju povrća te je nabavljeno 25 obiteljskih tunelskih plastenika s UV folijom koji su putem zadruge dodijeljeni na korištenje zadrugarima i kooperantima. Danas nezaposlene žene, žene žrtve nasilja, samohrane majke, žene iz višečlanih obitelji s primanjima nižim od 1.000 kn po članu obitelji, na 2.500 četvornih metara plasteničke površine uzgajaju sezonsko povrće (paprike, rajčice, krastavce i luk - koje prodaju na tržnici u Belom Manastiru, Dardi, ali i na kućnom pragu). Ideju o pokretanju zadruge inicirala je organizacija civilnog društva koja je provodila različite programe prevencije nasilja nad ženama, a zlostavljanima pomagala da dobiju svu potrebnu pomoć pri nadležnim institucijama. Kako su primijetili da žene nasilje trpe vrlo često zbog ekonomske ovisnosti, odlučili su pomoći ženama upravo u tom segmentu. Projekt osnaživanja žena dobio je i svoj nastavak kroz financijsku podršku od strane programa IPA - Razvoj ljudskih potencijala i podršku Evangeličke crkve iz Osijeka, u sklopu kojeg su 22 žene uspješno završile verificiran program obrazovanja za proizvodnju mljevene začinske paprike, te je nabavljeno dodatnih 10 plastenika od 100 četvornih metara, ali i jedan površine 200 četvornih metara koji ima instaliran sustav grijanja, a služi i za praktičnu nastavu (plastenici su postavljeni na ustupljenom crkvenom zemljištu u Bilju). Razvijen je i brand “Baranjka” koji će koristiti proizvođači paprike za plasman svog proizvoda.

U zadruzi danas djeluje 11 zadrugara i 9 kooperanata, koji samostalno odlučuju što će proizvoditi, a samostalno se brinu i o plasmanu proizvoda.

Cilj rada na razvoju društvenog poduzetništva kojim se bavi Udruženje Baranja i Zadruga Ruke nije proizvodnja paprike ili povrća, nego stvaranje okruženja i temeljnih pretpostavki za pokretanje posla uz minimalne rizike i ulaganja za korisnike ideje. Nakon njihovog uključivanja u Zadrugu, Udruženje pruža podršku kroz znanja i vještine kojima se doprinosi održivosti i razvoju zadruge. U planu je da se dio dobiti koji nastane razvojem ovakvog poduzetničkog djelovanja usmjeri na financiranje novih projekta i pomoć za zapošljavanje i osnaživanje pripadnika/ica marginaliziranih skupina.

UDRUGA RODA (HRVATSKA)

Glavna djelatnost: proizvodnja i prodaja platnenih pelena

Internetska adresa: <http://www.roda.hr/>, <http://pelene.info/>

Roda je udruga koja okuplja građane i građanke koji žele mijenjati društvo u društvo odgovorno prema djeci, roditeljima, budućim roditeljima i obiteljima i to - informiranjem, edukacijom, aktivnim zagovaranjem i sudjelovanjem u procesima promjene, kao i poticanjem roditelja i ostalih društvenih skupina na preispitivanje postojećeg stanja i sudjelovanje u promjenama. Udruga već deset godina djeluje na području Hrvatske.

Od samog osnutka udruga dio prihoda ostvaruje različitim načinima samofinanciranja (npr. prodaja majica s porukama koje promoviraju viziju udruge, prodaja oglasnog prostora na internet-skom forumu, organiziranje rasprodaje rabljene dječje odjeće i opreme i sl.), a od 2006. godine (zahvaljujući potpori AED i NESsT-a) udruga je krenula u proizvodnju platnenih dječjih pelena te su na taj način spojili nekoliko stvari – bolju dostupnost platnenih pelena hrvatskim korisnicima, poticaj drugim malim poduzećima da započnu s proizvodnjom platnenih pelena i izvor dodatnih sredstava za udrugu. Platnene pelene imaju brojne prednosti pred jednokratnima – djetetu su ugodnije i zdravije, sačuvati će okoliš od tisuća tona teško razgradivog otpada (skoro tonu po djetetu), a u korištenju su jeftinije čak 5.000 kuna u odnosu na jednokratne.

Kad je god moguće, u Rodi se za šivanje koriste materijali proizvedeni u Hrvatskoj ili bližim zemljama, kako bi se smanjio štetan utjecaj transporta. Roda potiče upotrebu prirodnih i netretiranih materijala pa se u ponudi nalaze i pelene od organskog pamuka, bambusa ili konoplje. Platnene pelene “Rodina pusa” šiju se u Zaštitnoj radionici pri Srednjoj strukovnoj školi u Varaždinu. Radionica zapošljava osobe s invaliditetom, a osnovana je 2006. godine i radi s potporom

Varaždinske županije. Zaštitna radionica je 2009. godine dobila nagradu UNDP-a i portala Moj posao za Najposlodavca za osobe s invaliditetom.

Roda je, uz neprestano ulaganje u kvalitetu, raznovrsnost i dostupnost svojih proizvoda, vodeći proizvođač platnenih pelena u Hrvatskoj. Proizvodi se mogu kupiti na Rodinu webshopu i u uredu (Rodino gnijezdo) u Zagrebu. Sav prihod od prodaje proizvoda koristi se za osiguravanje funkcioniranja projekata i programa, društveno korisnih i besplatnih za krajnje korisnike.

EKO-MOZAIK (BOSNA I HERCEGOVINA)

Glavna djelatnost: proizvodnja meda, ljekovitog bilja i povrća

Internetska adresa: <http://www.ekomozaik.ba/>

Bosna i Hercegovina je poznata po visokokvalitetnom medu. Godišnje se u BiH proizvede oko 1.100 tona meda, dok se paralelno uveze oko 1.500 tona meda, uglavnom iz Hrvatske i Slovenije. Istovremeno, stanovnici BiH spadaju među najveće potrošače meda po glavi stanovnika u cijeloj Europi.

Na lokaciji bivše vojarne “Bišina” u općini Šekovići danas djeluje najveći i najmoderniji staklenik u ovom dijelu Europe za proizvodnju organskog ljekovitog bilja (lavande i medonosnog bilja namijenjenog za ispašu pčela), cvijeća, presadnica voća i povrća, te stakleničkog povrća i visokokvalitetnog certificiranog meda. Staklenik je u vlasništvu društvenog poduzeća EkoMozaik d.o.o., a čitav kompleks bivše vojarne EkoMozaiku je na korištenje ustupila Općina Šekovići (20 godina bez naknade, uz uvjet zapošljavanja lokalnog stanovništva).

Osim proizvodnje organskog meda (cca 50-200 tona godišnje) kroz 3.000 pčelinjih kolonija, EkoMozaik postaje i najvažniji proizvođač organskih eteričnih ulja u jugoistočnoj Europi. U prostoru vojarne opremljen je i pogon za proizvodnju košnica.

Izgradnju staklenika površine 5.000 m² financirali su USAID, Vlada Republike Češke i Fondacija Mozaik iz Sarajeva. Kroz projekt “Ekobilje – osnaživanje žena kroz organsku proizvodnju ljekovitog bilja”, koji je inicirala i provodila Fondacija Mozaik posljednje 2 godine, zaposleno je 70-tak žena iz seoskih područja u općinama Šekovići, Osmaci i Živinice (općine s najvećom stopom nezaposlenosti u BiH - više od 60%).

EkoMozaik je društveno poduzeće u stopostotnom vlasništvu Fondacije Mozaik. Sva dobit poduzeća usmjerava se u razvojne programe Fondacije Mozaik.

Fondacija Mozaik danas zapošljava 20-tak osoba te uz EkoMozaik d.o.o. upravlja još jednim društvenim poduzećem – Mašta d.o.o. - Agencijom za promicanje društvene odgovornosti.

BOSANSKE RUKOTVORINE (BOSNA I HERCEGOVINA)

Glavna djelatnost: proizvodnja odjevnih predmeta s bosanskim tradicijskim motivima
Internetska adresa: <http://www.bhcrafts.org/>

4.11.

“Više od obične kupovine” glavni je moto društvenog poduzeća BH Crafts iz Tuzle, koje se bavi promocijom i prodajom bosanskih rukotvorina - odjevnih i ukrasnih ručno izrađenih predmeta. Cijela priča krenula je donacijom vune i igala za pletenje ženama koje su živjele u izbjegličkim kampovima u okolici Tuzle. Nevladina humanitarna organizacija Norwegian people Aid 1995. godine na inicijativu Lejle Radončić pokrenula je taj pothvat, koji je na početku imao izrazito humanitaran karakter, a koji je danas prerastao u uspješan i izvozno orijentiran posao, koji se i dalje s uspjehom razvija. Prve 4 godine BH Crafts je djelovao kroz pravni oblik udruge, a posljednjih 13 godina i kao društvo s ograničenom odgovornošću.

Ciljna skupina društvenog poduzeća su žene, među kojima je mnogo onih čiji su muževi, djeca, braća i očevi stradali u ratu - danas u i za BH Crafts radi više od 500 žena različite vjerske i etničke pripadnosti (kao kooperanti BH Crafts kroz mrežu 90-tak lokalnih zadruga ili udruženja) koje time ostvaruju svoju ekonomsku samostalnost (40% prodajne cijene proizvoda isplaćuje se proizvođačici).

Osim primarnog cilja - zapošljavanja žena koje žive na marginama društva, cilj društvenog poduzeća i neprofitne organizacije je i očuvanje starih tehnika i kulturnog naslijeđa BiH od zaborava. Svi proizvodi izrađeni su ručno, primjenjujući tradicionalne vještine, s predanošću i upornošću, koristeći domaću sirovinu, a zapakirani su u ambalažu koja ne onečišćuje okolinu (papirnate vrećice, kartonske kutije). Velika se pažnja posvećuje kvaliteti proizvoda (provjera kroz 5. razina), a osim Fair Trade certifikata, poduzeće je u postupku uvođenja ISO certifikata. Na svakom proi-

zvodu ovog društvenog poduzeća ispisano je ime osobe koja ga je napravila, čime “više od obične kupovine” poprima realnu dimenziju.

Vuneni šalovi, čarape, papuče i drugi odjevni predmeti mogu se kupiti u pedesetak specijaliziranih trgovina širom svijeta (od luksuznih američkih robnih kuća “Nieman Marcus”, preko Agnes B, National Geographic, Sundance kataloga i različitih butika u Europi (Švedska, Francuska, UK, Italija), Japanu i SAD-u do nekoliko prodavaonica u Sarajevu). Do danas nisu imali nijednu reklamaciju proizvoda. Od samog začetka poslovanja, BH Crafts usmjerava svu energiju k samoodrživosti. 100% dobiti poduzeća investira se u programe edukacije i zapošljavanja žena koje provodi neprofitna organizacija BH Crafts (dio financijskih sredstava ostvaruje i projektnim financiranjem od strane UNIFEM-a, CIDA-e, Svjetske banke, Europske unije, itd.).

2001. godine BH Crafts dobili su nagradu od fondacije Schwab za jedno od 40 najboljih društvenih poduzeća u svijetu.

Glavna djelatnost: radna integracija dugotrajno nezaposlenih, recikliranje otpada
Internetska adresa: <http://www.ban.at/>

BAN je društveno poduzeće (Sozialökonomische Betriebs gmbH) kojem je cilj reintegracija dugotrajno nezaposlenih osoba na tržište rada kroz privremeno zapošljavanje u realnim tržišnim uvjetima i situacijama. U tome postižu izvrsne rezultate. Nakon privremenog zaposlenja u BAN-u, više od 50% osoba zapošljava se na otvorenom tržištu rada.

Glavna aktivnosti BAN-a je sakupljanje, uporaba i prodaja starog namještaja i različite kućanske tehnike i opreme (u 800 m² prodavaonice). Osnovano je 1983. godine kao joint-venture pokrajine Styria, Grada Graza, regionalnog zavoda za zapošljavanje i neprofitne organizacije. Više od polovice prihoda generira prodajom proizvoda i pružanjem usluga, dok ostatak prihoda dobiva kroz jednogodišnje projekte s regionalnim zavodom za zapošljavanje za zapošljavanje nezaposlenih osoba (velikim dijelom kroz Europski socijalni fond).

Kao i kod svakog društvenog poduzeća, djelovanje počiva na 3 stupa/cilja:

- društveni cilj: zapošljavanje i edukacija (on the job training) dugotrajno nezaposlenih i drugih marginaliziranih skupina društva, te povećanje kvalitete života u lokalnoj zajednici;
- ekonomski cilj: samoodrživost kroz prodaju proizvoda i pružanje usluga; sva dobit ostaje unutar organizacije i reinvestira se u daljnji razvoj poduzetničkih/edukacijskih aktivnosti;
- ekološki cilj: djelovanje poduzeća temelji se na principu 3R (reduce, reuse, recycle) - smanjenje otpada, ponovno korištenje i reciklaža, čime direktno utječu na smanjenje eksploatacije prirodnih resursa.

Više od dvije trećine namještaja i opreme koja je još uvijek dobra za korištenje svake se godine baca. U istom vremenskom razdoblju 60 zaposlenika BAN-a popravi i oporabi više od 1.000 komada namještaja ili opreme. Na taj način sam Grad Graz, kao jedinica lokalne samouprave, uštedi oko 100.000 EUR zbog manjih troškova gospodarenja otpadom.

Kako je kod društvenih poduzeća vrlo teško postići visoku razinu primjene principa ekonomske demokracije, upravljanje u BAN-u je vertikalno - glavne odluke donose stalno zaposlene osobe, iako najveća odgovornost leži na direktoru. Zadovoljstvo radnika provjerava se anonimnim upitnicima i na redovitim mjesečnim sastancima.

Jedni su od rijetkih društvenih poduzeća koji imaju implementiran Sustav osiguranja kvalitete za društvena poduzeća koji je licenciran pri BDV Austria, a provodi Quality Austria. Svake godine mjere društveni učinak pomoću SROI metode (društveni povrat na investicije).

ELPENDU (ITALIJA)

4.13.

Glavna djelatnost: konzorcij socijalnih zadruga

Internetska adresa: <http://www.elpendu.it>

ELPENDU je konzorcij socijalnih zadruga (23 članice). Prema statutu to je “organizacija koja za cilj ima povećati zajednički interes u poboljšanju kvalitete življenja i društvene integracije kroz povezivanje različitih poslovnih i društvenih inicijativa”. Provodi projekte u Francuskoj, Finskoj, Španjolskoj, Portugalu, Češkoj, Mađarskoj, Njemačkoj, Belgiji, Hrvatskoj, Makedoniji, Srbiji, Kosovu, Grčkoj, Nizozemskoj, itd., te je članica i koordinatorica Europske socijalne zadruge ESCO-OP koja obuhvaća različite europske zemlje.

ELPENDU provodi različite aktivnosti:

- dizajnira i implementira inovativne pilot projekte na području socijalne skrbi, društvene i radne integracije marginaliziranih skupina;
- provodi istraživanja na području socijalne skrbi;
- preuzima djelatnosti/aktivnosti od strane javnih i privatnih profitnih organizacija: upravljanje socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim uslugama, implementira aktivnosti usmjerene promociji radne integracije marginaliziranih skupina;
- organizira i provodi vokacijske treninge i tečajeve, kao i razne programe prekvalifikacije, osposobljavanja i nadogradnje;
- uspostavlja agencije i monitoring centre s ciljem proučavanja, praćenja i promocije socijalnog zadrugarstva na različitim područjima gdje za to postoji potreba - kroz njih se pružaju i usluge poduprte od strane regionalnih, nacionalnih ili lokalnih financijskih izvora;
- promovira, organizira i implementira različite konferencije, studijska putovanja, istraživanja s ciljem poboljšanja kvalitete življenja i društvene integracije;

- diseminira informacije, prevodi znanstvena dijela i istraživanja koja su vezana uz istraživanja na području socijalne skrbi, društvene ekonomije i poduzetništva.

Recentni projekti koje provodi ELPENDU (kao nositelj ili partner) usmjereni su prekvalifikaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u poljoprivredi, certifikaciji raznih kurikuluma za obrazovanje društveno marginaliziranih skupina, on the job obrazovnim programima, itd.

LA CORDATA HOSTEL & ROOMS (ITALIJA)

Glavna djelatnost: usluga smještaja, ugostiteljstvo

Internetska adresa: <http://www.ostellolacordata.com/>

4.14.

Glavni cilj Socijalne Zadruga La Cordata je integracija mladih osoba iz problematičnih situacija u društvo i lokalnu zajednicu te promocija samostalnog življenja.

Zadruga od 1994. godine pruža kratkoročnu (4-5 godina) uslugu smještaja mladim osobama iz problematičnih obitelji ili iz dječjih domova u Milanu i Rimu, u smještajnim kapacitetima koji se mogu klasificirati između hostelskih i studentskih smještajnih kapaciteta, kao i uslugu cjenovno pristupačnog smještaja turistima.

U Milanu upravljaju dvama hostelima, jednim za djevojke i drugim koji je rezerviran za mladiće. 1/4 smještajnih kapaciteta popunjena je mladim osobama o kojima skrbi gradski ured za socijalnu skrb. Smještaj je i otvorenog tipa, što znači da preostalih 3/4 slobodnih soba mogu unajmiti i ostale osobe, po vrlo konkurentnim cijenama (270 EUR mjesečno). Riječ je obično o studentima s juga Italije koji dolaze studirati u Milano ili turistima mlađe životne dobi. Svi oni su svjesni suživota s osobama iz problematičnih situacija, što podržavaju u najvećoj mogućoj mjeri kroz svakodnevne zajedničke aktivnosti. Svakog dana stalnim stanarima je na raspolaganju tim socijalnih radnika. Stanari hostela održavaju redovite mjesečne sastanke zajedno sa zaposlenicima i članovima zadruge, na kojima donose odluke oko ključnih aktivnosti, problema ili potreba.

5. BIBLIOGRAFIJA

1947-1997: 50 years in the life of CIRIEC (1997). Liege, Belgija: CIRIEC - International Centre of Research and information on the Public, Social and Cooperative Economy

A guide to employee ownership (2008). John Lewis Partnership [online], dostupno na: http://www.johnlewispartnership.co.uk/content/dam/cws/pdfs/our%20responsibilities/our%20employees/Guide_to_Employee_Ownership.pdf

Alter, S. K. (2000), *Managing the Double Bottom Line: A Business Planning Resource Guide for Social Enterprises*, Washington DC: Pact Publications.

Anon. (2011), *Zadruge u Srbiji*, dostupno na <http://www.inkluzija.gov.rs>

Ashoka Foundation, dostupno na <http://www.ashoka.org/>

Archambault, E. (1997), *L'conomie sociale*, Le Monde-Editions, Pariz

Bacq, S., and F. Janssen (Forthcoming 2011), "The Multiple Faces of Social Entrepreneurship: A Review of Definitional Issues Based on Geographical and Thematic Criteria", *Entrepreneurship and Regional Development*, Special Issue on "Community-Based, Social & Societal Entrepreneurship"

Barea J., Monzón J. L. (2006), Manual for drawing up the Satellite Accounts of Companies in the Social Economy, CIRIEC, dostupno na: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3837

Bornstein, D. (1998), Changing the World on a Shoestring, The Atlantic Monthly

Bornstein, D.& Davis, S. (2010), Social Entrepreneurship - What Everyone Needs To Know, Oxford University Press

Borzaga C. & Defourny J., eds., (2001), The Emergence of Social Enterprise, Routledge, London & New York

Corrias, C. (2010), Social Entrepreneurship in Italy, ISEDENET Project, unpublished

Dees, J.G. (1998), The Meaning of Social Entrepreneurship, Stanford: Stanford University Graduate School of Business, dostupno na http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf

Defourny, J., Nyssens, M. (2008), Social Enterprise in Europe : Recent Trends and Developments, Social Enterprise Journal

DeVries, B (2009), European Cooperative Banks in financial and economic turmoil, Paper for the UN Expert Group Meeting on Cooperatives, April, New York

EMES - The emergence of social enterprises in Europe, dostupno na <http://www.emes.net/index.php?id=203>

Europe 2020 strategija, dostupno na: http://ec.europa.eu/europe2020/priorities/smart-growth/index_en.htm

Horvath, O. (2010), Social Economy in Hungary - National Report 2010., ISEDENET Project, unpublished

Gschopf, H. (2010), The Social Economy Sector and the situation of Social Enterprises in Austria - National report 2010., ISEDENET Project, unpublished

La Serna, C. (2009), The reflexive assembly. Embryo of a virtuous circle in evaluating the cooperative social economy. Liege, Belgija: CIRIEC - International Centre of Research and information on the Public, Social and Cooperative Economy

MacPherson I. (2008), The Co-operative movement and the Social Economy traditions: Reflections of the mingling of broad visions, *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol 79, No 3/4., Oxford UK, Blackwell Publishing

Monzon J. L., Chaves R. (2008), The European Social Economy: Concept and dimensions of the third sector, *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol 79, No 3/4., Oxford UK, Blackwell Publishing.

Monzon J. L., Chaves R. (2007), The Social Economy in the European Union, http://www.socialeconomy.eu.org/IMG/doc/A_DI_CES97-2007_DI_en-rev.doc

Nacionalna strategija za stvaranje poticajnog okruženja za djelovanje organizacija civilnog društva (za razdoblje 2007.-2011.), dostupno na: [http://www.uzuvrh.hr/UserFiles/NacionalnaStrategija\(1\).pdf](http://www.uzuvrh.hr/UserFiles/NacionalnaStrategija(1).pdf)

Neenan L., Dean T., Sarason Y. (2010), Common Core, Common Difference? A Categorical Schema of Definitions of Social Environmental and Sustainable Entrepreneurship, dostupno na <http://embedit.in/zRUvQiSHHK>

Nicholls A. ed. (2008), Social Entrepreneurship - New Models of Sustainable Social Change, Oxford University Press

Nicolau I. i Simaens A. (2008), Strategic management in Social Economy - an overview of Social Solidarity Cooperatives in Portugal, Liege, Belgija: CIRIEC - International Centre of Research and information on the Public, Social and Cooperative Economy

Ninković-Papić R. (2012), Izvještaj o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini, SIPU International AB- TACSO kancelarija u Bosni i Hercegovini

Roelants B. et al. (2012), The resilience of the cooperative model - How worker cooperatives, social cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the crisis and its consequences, CECOP/CICOPA Europe

Salomon, L.M., Anheier H.K. (1997), Defining the Non-profit Sector. A cross-national Analysis, John Hopkins Non-Profit Sector Series 4, Manchester University Press

Schwab Foundation, dostupno na <http://www.schwabfound.org/sf/SocialEntrepreneurs/Whatisa-socialentrepreneur/index.htm>

Social enterprise action plan - Scaling new heights (2006), Office of the Third Sector, Cabinet Office, UK. www.cabinetoffice.gov.uk/thirdsector

Social enterprise Strategy, Social Enterprise Unit, Small Business Service of the Department of Trade and Industry, http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/cabinetoffice/third_sector/assets/se_strategy_2002.pdf

Social Entrepreneurship Discussion Paper No. 1, 2001. Canadian Centre for Social Entrepreneurship, dostupno na: http://www.ediblestrategies.com/fsd/2001_social_entrepreneur.pdf

Socijalno preduzetništvo: modeli, komparativna praksa i pravni okvir socijalnog preduzetništva (2011), Grupa 484, Beograd, Srbija

Spear R., Cornforth C., Aiken M. (2009), The Governance Challenges of Social Enterprises: Evidence from a UK empirical study, *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol 80, No 2., Oxford UK, Blackwell Publishing.

Spreckley, F. (1981), *Social Audit – A Management Tool for Co-operative Working*, Beechwood College

Spreckley, F. (2010), *Social Enterprise Business Planning*, British Council, unpublished

Škrtić M. i Mikić M. (2007.), O socijalnom poduzetništvu u svijetu i u Republici Hrvatskoj, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 5. Zagreb, Ekonomski fakultet

The Institute for Social Entrepreneurs (2002), A glossary of useful terms, dostupno na <http://www.snpo.org>

Vaillancourt Y. (2009), Social Economy in the Co-construction of public policy, Annals of Public and Cooperative Economics, Vol 80, No 2., Oxford UK, Blackwell Publishing

Varga E., Villanyi V. (2011), Social Enterprise as a strategy to provide economic opportunities for people with disability in Kosovo - an assessment of the state of Social enterprise and its potential, NESsT & The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)

Venturi P, Zandonai F. (2012), Social Enterprise in Italy - Plurality of models and contribution to growth, Iris Network Report

WISEs and their role in European policies - National Report Austria (2008), BDV Austria

Zadrugarstvo i socijalna ekonomija u Hrvatskoj (2011), Hrvatski savez zadruga, Zagreb

Zahra A. et al. (2008), A typology of social entrepreneurs: Motives, search processes and ethical challenges, Journal of Business Venturing

Yunus, M. (2009), Za svijet bez siromaštva, Zagreb, VBZ

